

Autoriteit Financiële Markten

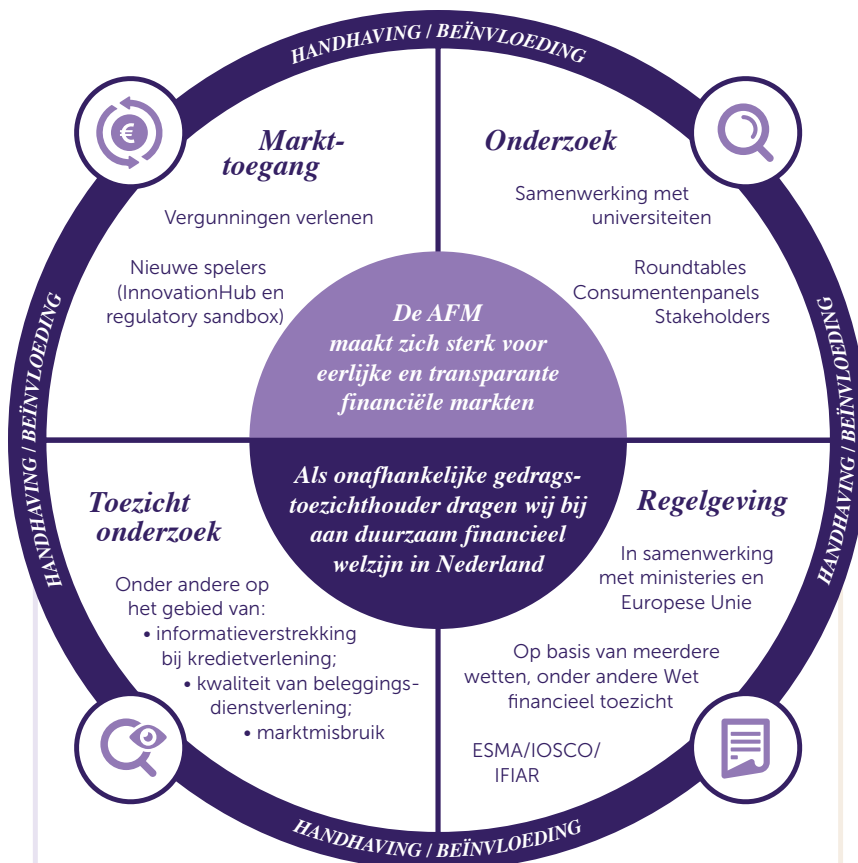
Jaarverslag 2017

AFM Kort

- + Totaal begroting € 98,5 mln
- + Sinds 2002
- + 642 FTE

Toezichtmaatregelen

Belangrijkste actoren in de markt:

- Banken
- Verzekeraars
- Pensioenfondsen
- Beleggingsfondsen
- Adviseurs
- Beurzen
- Accountants
- Consumenten

9.066 Organisaties onder toezicht

Formeel

- 2017, Onder andere:
- Boetes: 12 €4,1 mln
  - 12 lasten onder dwangsom
315 vergunningen verleend,
12 ingetrokken
  - 21 openbare waarschuwingen
104 prospectussen beoordeeld,
5 afgewezen, 4 op eigen verzoek
ingetrokken
  - 1480 personen getoetst op
geschiktheid en betrouwbaarheid

Informeel

- Onder andere:
- Normoverdragende gesprekken/brieven
2017: 345
  - Waarschuwbrieven/
gesprekken
2017: 105

Dashboard, publicaties, leidraden

Inhoudsopgave

Introductie →

- 04 Over dit verslag →
- 06 De financiële sector in vogelvlucht →
- 09 AFM 2017 →
- 13 Voorwoord →
- 16 Managementsamenvatting →

01

Scherp toezicht →

02

Verslag van activiteiten →

- 34 **Prioriteit 1:**
Verkleinen van ongewenste financiële risico's voor de samenleving →
- 82 **Prioriteit 2:**
Het versterken van het toezicht door te investeren in technologie en methodiek →
- 87 **Prioriteit 3:**
Het vergroten van de effectiviteit, efficiency en wendbaarheid van de interne organisatie →

03

Organisatie en besturing →

04

Jaarrekening →

- 116 Staat van opbrengsten en lasten →
- 126 Bezoldiging bestuur en raad van toezicht →
- 143 Realisatie 2017, begroting 2017 en 2018 →

05

Overige gegevens →

- 145 Controleverklaring →
- 149 Bijlagen →

Over dit verslag

In dit jaarverslag leggen wij verantwoording af over de uitvoering van onze wettelijke taken, de samenhang van onze strategie en governance en onze financiële resultaten in 2017. Het jaarverslag volgt activiteiten voor de top10-risico's en de activiteiten binnen het doorlopende toezicht zoals gedefinieerd in onze Agenda 2017. Het verslag geeft inzicht in onze activiteiten, de bereikte effecten en de uitdagingen die voor ons liggen.

Totstandkoming jaarverslag

Het bestuur van de AFM is verantwoordelijk voor het opstellen en vaststellen van het jaarverslag, inclusief de jaarrekening.

De Audit Commissie van de raad van toezicht adviseert de raad van toezicht over het al dan niet goedkeuren van de jaarrekening.

De raad ziet toe op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken, en staat het bestuur met advies terzijde. Het jaarverslag en de jaarrekening van de AFM worden ter goedkeuring aan de raad van toezicht voorgelegd. Volgend op de goedkeuring door de raad van toezicht legt het bestuur de jaarrekening ter goedkeuring voor aan de ministers van Financiën en Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Kaders voor verslaggeving

Ons jaarverslag voldoet aan de wettelijke vereisten en grondslagen voor verslaggeving. Zoals voorgeschreven in de Kaderwet zelfstandige bestuursorganen is de jaarrekening van de AFM zoveel mogelijk ingericht met overeenkomstige toepassing van Titel 9 Boek 2 BW. Daar waar van Titel 9 Boek 2 BW wordt afgeweken, wordt dat expliciet aangegeven. Het verslag is opgesteld – waar mogelijk en relevant – conform de Corporate Governance Code, en is zoveel mogelijk in overeenstemming met de RJ400. Als uitgangspunt hebben wij het IIRC-kader gehanteerd.

Tevens moet de jaarrekening van de AFM voldoen aan de Wet bekostiging financieel toezicht (Wbft) en de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

Rol van de accountant

Onze externe accountant ADR (de Audit Dienst Rijk) heeft de jaarrekening 2017 gecontroleerd. Deze jaarrekening is opgenomen op pagina 115 tot en met 143 van dit jaarverslag. De ADR heeft op 15 maart 2018 een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening verstrekt ([pagina 145 ev.](#)). Zij heeft ook beoordeeld of het jaarverslag geen tegenstrijdigheden en onvolkomenheden bevat ten opzichte van de jaarrekening. Het gaat hierbij om het vaststellen van de plausibiliteit van informatie. ADR verstrekt bij het jaarverslag geen zekerheid of de toekomstgerichte informatie juist is.

Dialogoek met stakeholders

Voor de uitvoering van het toezicht is de AFM in dialoek met haar (internationale) omgeving: brancheverenigingen, financiële ondernemingen, consumenten, ministeries, andere partners en toezichthouders. Wij volgen de maatschappelijke trends en actuele ontwikkelingen, en vooral de gevolgen daarvan, op langere termijn. We gaan met belangenorganisaties in gesprek in het adviserend panel en vragen de mening van consumenten in het AFM Consument&Panel. AFM'ers (bestuurders, hoofden, medewerkers) en leggen het toezicht van de AFM uit op (inter)nationale bijeenkomsten, in rondetafelsessies en op congressen die zijn gericht op diverse doelgroepen (studenten, ondertoezichtstaande ondernemingen, collega-toezichthouders, publiek, beleggers, accountants). Afhankelijk van het doel van dit soort contactmomenten kiest de AFM om zich te positioneren of om zich bewust kwetsbaar op te stellen. Dit stelt ons goed in staat zelfreflectief te zijn en aan te voelen wat er speelt in de buitenwereld.

De dialoog met medewerkers vindt onder meer plaats via de ondernemingsraad, in personeels-bijeenkomsten, leiderschapsdagen voor management en op intranet. Ook zitten wij regelmatig om de tafel met banken, verzekeraars, intermediairs en accountants.

Met andere toezichthouders in Nederland en Europa is frequent contact. Het bestuur overlegt regelmatig met de ministeries van Financiën en Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Om invloed uit te oefenen op het internationale toezichtspeelveld nemen wij actief deel aan Europese overlegorganen en zijn we vertegenwoordigd in internationale overkoepelende organisaties. Ook zorgen we ervoor dat we kunnen leren van collega-toezichthouders. Dit gebeurt onder meer in de 2 peer reviews van ESMA per jaar, waar we als toezichthouders elkaar de maat nemen maar ook komen tot best practices met de bedoeling toezichtconvergentie te

realiseren. Daarnaast spreekt de AFM veelvuldig op alle niveaus bilateraal met collega's en stakeholders uit het buitenland. In 2017 zijn bijvoorbeeld een Bestuursbezoek gebracht aan Londen en Brussel.

Ambities jaarverslaggeving

Geïntegreerde verslaglegging blijft zich ontwikkelen. Onze ambitie is om ons jaarverslag de komende jaren verder te ontwikkelen. Zo zal onder meer worden gestreefd naar verdere verbinding tussen verslag en jaarrekening.

Dit jaarverslag is een combinatie van bestuursverslag en jaarrekening. Op onze [website](#) staat een Engelstalige versie van de managementsamenvatting. Bij verschillen tussen de Engelse en de Nederlandse versie is de Nederlandse versie leidend.

De financiële sector in vogelvlucht

Pensioenfondsen / Verzekeraars

Ondertoezichtstaande
Pensioenfondsen ¹

265

pensioenfondsen (2017)

297 pensioenfondsen (2016)

Omvang van de
pensioenpot ¹

1.343

miljard euro (2017)

1.225 mrd euro (2016)

Aantal
gepensioneerden ¹

3.24 mln

(2017)

3.19 mln(2015)
3.24 mln (2014)

Dekking
pensioenfondsen ¹

106%

Dekkingsgraad 2017

97% (2016)

Dekking
pensioenfondsen ¹

**96/ van
254**

Dekkingsgraad boven 110%

40 van 254 (2016)

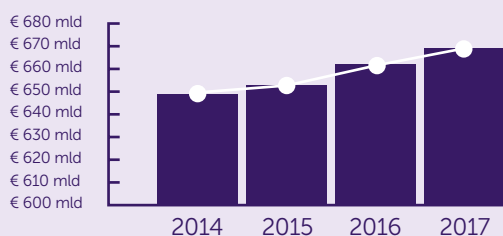
Bronnen

¹ Bron: DNB

Banken / Verzekeraars

Totaal uitstaand bedrag hypotheek¹

3.5 miljoen
aantal hypotheek

Aantal mensen met betalingsachterstand op hun hypotheek³

Kortlopende schulden huishoudens³

HJ 2016	23,6 mrd
2016	21,6 mrd
kw3 2017	20,5 mrd

Consumptief krediet

Aantal Nederlanders met betalingsachterstand³

Begin 2016	778.000
	▼
midden 2017	711.000

Toezicht / Beleggingsinstellingen

9066
Ondertoezichtstaande organisaties (OTSO's)⁴

300
Beleggingsondernemingen⁴

125
Vergunninghoudende beheerders⁴

1800
Beleggingsfondsen beheerd door deze beheerders⁴

Consumenten

0 **3.2** 5

Vertrouwen van consument in eigen bank⁶ (2016: 3.2)

0 **2.9** 5

Vertrouwen van consument in de sector⁶ (2016: 2.8)

Bronnen

¹ Bron: DNB

³ Bron: BKR

⁴ Bron: AFM

⁵ Bron: Douwenkoren

Beurzen / Economie

71,1 miljoen

Euronext cash markt beursttransacties ⁴

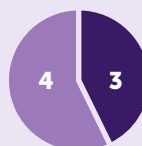
5,3 miljoen

Euronext derivaten beursttransacties ⁴

410 miljoen

TRS Beursttransacties ⁴

Aantal beursgangen
in 2017 ⁴

- Euronext
- NL maatschappijen op niet Nederlands geregeleerde markt

Bandbreedte van
de spaarrente in 2017

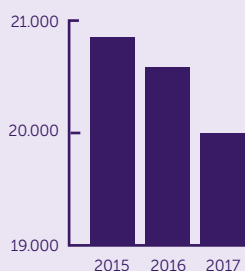

0,0%

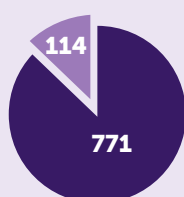
0,5%

Accountants

Aantal door accountants
uitgevoerde controles

OOB controles
2017

- Overig OOB
- Big 4

Accountantsorganisaties
vergunninghouders
2017

287

nOOB

Accountantsorganisaties
vergunninghouders
2017

9

OOB

Nieuwe spelers

Crowdfundingplatform
ontheffing/vergunning ⁵

51

Platformen

2 gesloten | 3 nieuw

44

verleende ontheffing
opvorderbaar geld

11

verleende vergunningen
financiële dienstverlener

6

verleende vergunning
beleggings onderneming

Crowdfunding ⁵

99,5 miljoen

Q1-Q2 2017

86

miljoen
Q1-Q2 2016

84

miljoen
Q3-Q4 2016

100

miljoen
Heel 2015

Bronnen

⁴ Bron: AFM

⁶ Bron: NVB

AFM 2017

in een oogopslag

Prioriteit 1

Het verkleinen van ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht

Vorbereiding MiFID II

Door MiFID II kunnen de AFM en ESMA beleggers beter beschermen. Onze registers en IT-systemen zijn aangepast, zodat marktpartijen al vanaf april 2017 een vergunningaanvraag konden indienen en op tijd over hun vergunning konden beschikken.

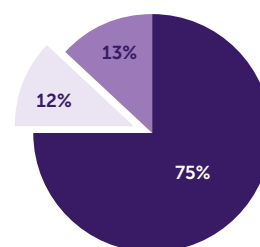

Aanscherping voorschriften crowdfunding

In de crowdfundingmarkt kunnen investeerders mogelijk de risico's niet goed overzien. Onze evaluatie wijst uit dat **60% van de investeerders** het advies negeert om **maximaal 10% van het vrij belegbare vermogen** te investeren. Op grond van de evaluatie worden de voorschriften aangescherpt. Zo moet projectinformatie 48 uur vooraf aan openstelling van de inschrijving voor alle investeerders op het platform beschikbaar zijn.

1.6 miljoen klanten met beleggingsverzekering benaderd door 19 verzekeraars

In 2017 heeft de AFM gecontroleerd of de verzekeraars aan hun wettelijke activeringsplicht hebben voldaan.

Ongeveer **75%** van deze klanten heeft actie ondernomen. Voor **13%** van de klanten geldt alleen een informeringsplicht. Van deze klanten is niet bekend zij actie hebben ondernomen. **12%** van de klanten heeft, ondanks de inspanningen van de verzekeraars, nog geen stappen ondernomen om hun situatie te verbeteren. We hebben daarom deze klanten opgeroepen om alsnog gratis hersteladvies in te winnen.

Leidraad vervroegde aflossing

Huizenbezitters hebben meer duidelijkheid verkregen hoe de vergoeding bij vervroegde aflossing, voorheen boeterente, tot stand komt. Om huizenbezitters te helpen duidelijkheid te krijgen over hoe de vergoeding berekend kan worden, is een stappenplan en een checklist opgesteld.

Prioriteit 1

Het verkleinen van ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht

Waarschuwingen boilerrooms

Boilerrooms benaderen potentiële beleggers telefonisch met een 'geweldig investerings-aanbod'. AFM wil deze organisaties van de markt. In 2017 hebben we voor **15 boilerrooms** gewaarschuwd. Ook zijn ze op onze website geplaatst.

Waarschuwingen risico's crypto's en ICO's

Verder is gewaarschuwd voor de risico's rondom de Initial Coin Offerings (ICO's), crypto's en futures op Bitcoins. Als gevolg van deze risico's lopen investeerders een zeer hoge kans op verlies van hun volledige inleg.

Oprichting Brexit-team

In 2017 heeft de AFM bijna **100 gesprekken** gevoerd met potentiële aanvragers. Om alle Brexit-activiteiten te coördineren, is een speciaal Brexit-team opgericht.

Openbare biedingen

Het afgelopen jaar speelde er een aantal spraakmakende biedingstrajecten. Om stakeholders uit te leggen hoe de AFM omgaat met voorwetenschap, openbare biedingen en de registermeldingen organiseerden we een masterclass voor journalisten en een technische briefing aan de vaste Kamercommissie van Economische Zaken van de Tweede Kamer.

Innovaties in belang van klant

Vanuit het programma Innovatie en Fintech voerden we daarom meer dan 60 gesprekken met marktpartijen over innovatieve concepten. Ook hebben onze Fintech-specialisten als spreker of als panellid deelgenomen aan 27 evenementen.

Daarnaast beantwoordde ons ondernemersloket 84 vragen over toezicht en bijbehorende regelgeving rond innovatieve financiële producten en diensten.

Zicht op schuldenvrije toekomst

Voor doorlopende kredieten bij onderzochte financierings-maatschappijen met een saldo boven € 10.000,- en een rentepercentage met meer dan 8%, is de gemiddelde afloscomponent in de maandtermijn bij potentiële locked-upkredieten toegenomen van 24% naar 43%.

Dit betekent dat er meer wordt afgelost op deze kredieten. Zo krijgen klanten weer zicht op een schulden-vrije toekomst.

Prioriteit 1

Het verkleinen van ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht

Wettelijke Controle

- Voldoende
- Onvoldoende

Kwaliteit OOB-accountantsorganisaties getoetst

Het rapport 'Kwaliteit OOB-accountantsorganisaties' laat zien dat bij de Big4-accountantsorganisaties in 19 van 32 onderzochte wettelijke controles geen voldoende en geen geschikte controle-informatie is verkregen ter onderbouwing van het oordeel in de controleverklaring. Het onderzoek toont ook dat geen van de onderzochte OOB-accountantsorganisaties voldoet aan alle verwachtingen om de accountantscontrole duurzaam te verbeteren. Wel hebben sommige accountantsorganisaties meer bereikt

Herstelkader rentederivaten

- **19.000 Mkb'ers** met een rentederivatencontract moeten een passende oplossing krijgen. Om ervoor te zorgen dat mkb'ers kunnen rekenen op een financiële tegemoetkoming, heeft de AFM ervoor gezorgd dat banken een voorschot uitkeren. Tot 31 oktober 2017 is al **400 mln** ter compensatie aangeboden.

Prioriteit 2

Het versterken en vernieuwen van het toezicht door gericht te investeren in technologie en methodieken

Datagedreven toezicht

- Vanuit het programma 'Spot On' zijn verschillende pilots uitgevoerd met als resultaat beter inzicht voor het toezicht in de marktontwikkelingen en de bijbehorende risico-indicatoren.
- Door versterking van samenwerking met andere toezichthouders kunnen we databronnen delen. Hierdoor worden risicovolle situaties zichtbaarder.
- Er zijn 140 digitale onderzoeken verricht, variërend van open source intelligence tot e-discovery onderzoeken.

Inzet gedragswetenschappelijk onderzoek

De Autoriteit Financiële Markten (AFM), ING en Florius hebben in een gezamenlijk initiatief gedragswetenschappelijke experimenten ingezet om consumenten te activeren en daarmee financiële problemen te voorkomen.

Gedrag en cultuur bij ondertoezichtstaande ondernemingen

- Het AFM-rapport 'Leren van Fouten' biedt handvaten aan financiële ondernemingen hoe om te gaan met fouten en incidenten binnen hun bedrijf'.
- Het AFM-rapport 'Evenwichtige besluitvorming' biedt de AFM concrete en toepasbare methodieken om blinde vlekken te verminderen.

Prioriteit 3

Het vergroten van de effectiviteit, efficiëntie en wendbaarheid van de organisatie van de AFM

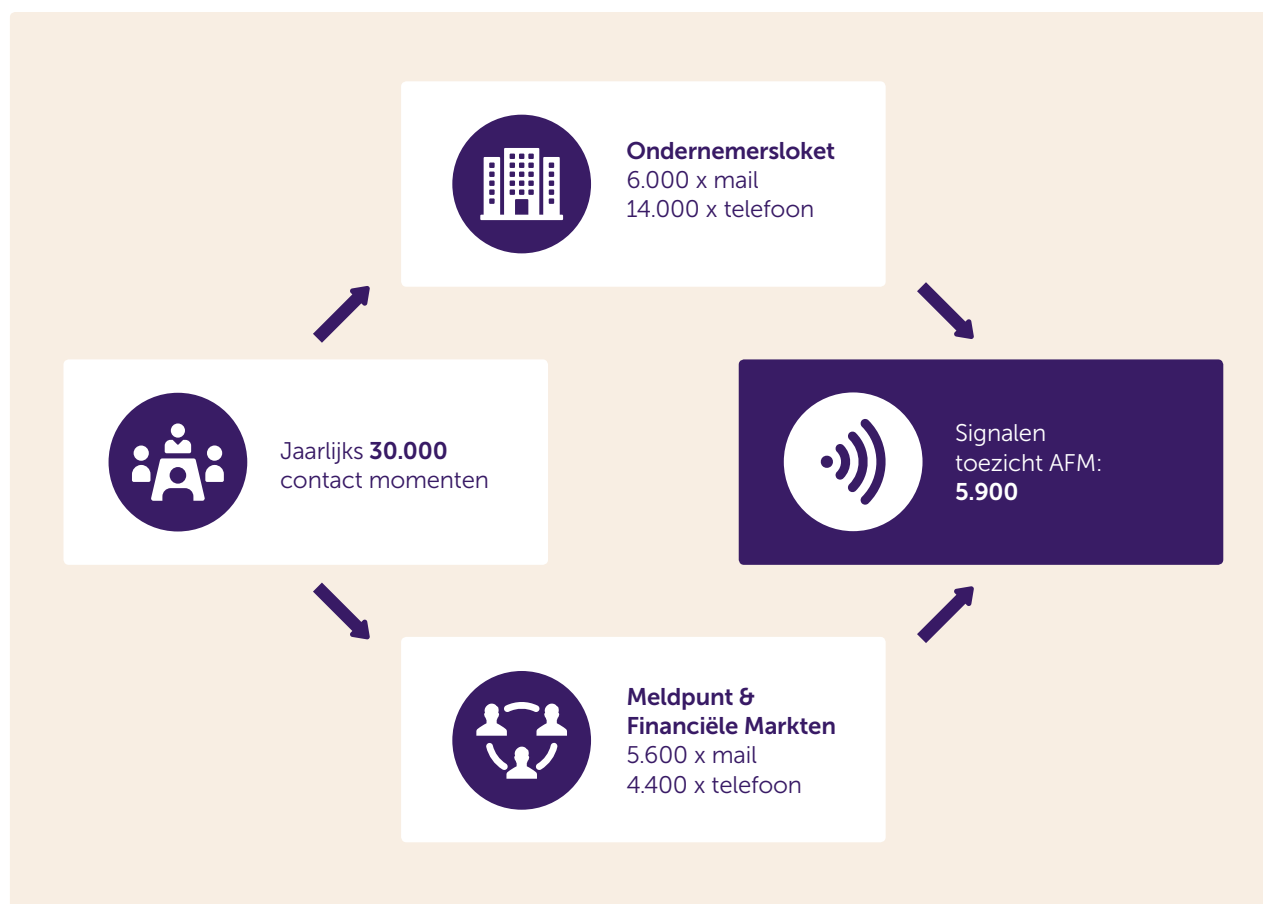
Transparante verantwoording

Veelvuldig en regelmatig contact met stakeholders. Zo zijn op ons forum 40 onderwerpen besproken met 240 reacties van respondenten. Deze worden gebruikt om ons toezicht verder aan te scherpen.

Versterken van de besturing

- Leiderschapsprogramma in combinatie met sturingsdashboards draagt bij aan continue dialoog over onze prestaties en tijdige bijsturing als dit nodig is.
- Met ingang van 2018 maken KPI's vast onderdeel uit van onze agenda. In het jaarverslag 2018 wordt daarover verantwoording afgelegd.

Professionalisering van de bedrijfsvoering

- Vanuit het Masterplan Informatievoorziening is de AFM-brede implementatie van het Customer Relationship Management (CRM) ter vervanging van een aantal legacy systemen een belangrijke mijlpaal
- Risicobeheersing geïntegreerd en verankerd in bedrijfsvoering.

Voorwoord

De Nederlandse economie heeft het afgelopen jaar de stijgende lijn voortgezet. Met groeicijfers boven de 3%, toenemende bedrijfsinvesteringen, een duidelijke stijging in de consumptie van huishoudens en een steeds verder dalende werkloosheid lijken alle lichten op groen te staan. Ook de huizenprijzen zijn in verschillende regio's weer terug op het oude niveau.

Financiële sector verandert snel

Naast deze economische groei liet 2017 zien dat technologische ontwikkelingen in de financiële sector steeds sneller gaan. Producten, diensten en data bewegen zich razendsnel over landsgrenzen heen en over de grenzen van traditionele sectoren. De opkomst van crypto's en de onophoudelijke aandacht daarvoor in het publieke domein is daarvan misschien wel het meest in het oog springende voorbeeld.

Ondernemingen, al dan niet afkomstig uit de traditionele financiële sector, denken niet meer in grenzen en beperkingen. Nieuwe spelers met innovatieve verdienmodellen vinden de weg naar consumenten en ondernemingen die als gevolg van de lage rente op zoek gaan naar rendement. De lage rente, de vervagende grenzen van financiële markten en de toenemende digitalisering kunnen leiden tot innovatieve producten in het belang van de klant. Maar dezelfde combinatie creëert ook een voedingsbodem voor misleidende producten die consumenten in financiële problemen kunnen brengen.

Oplossen oude problemen

Het afgelopen jaar hebben we goede voortgang kunnen boeken met het oplossen van problemen uit het verleden. Zo hebben we samen met verschillende marktpartijen duurzame oplossingen gevonden voor consumenten die 'locked up zaten' bij hun consumptiefkredietaanbieder. Daar waar voorheen een overstap naar een andere kredietaanbieder onmogelijk was omdat consumenten door de geldende leennorm 'vastzaten', hebben zij nu weer zicht op een schuldenvrije toekomst.

Ook hebben ruim anderhalf miljoen klanten met een beleggingsverzekering beter inzicht gekregen in de financiële situatie van hun polis en kregen ze mogelijkheden aangereikt om die situatie te verbeteren. We hebben er bij verzekeraars op aangedrongen om op de juiste manier invulling te geven aan hun zorgplicht.

De vertraging bij de banken in de uitvoering van het Uniform Herstelkader Rentederivaten in 2017 was een vervelende boodschap voor de betrokken mkb'ers. De AFM heeft daarom aangedrongen op een financiële tegemoetkoming voor ondernemers die nog geen aanbod hadden ontvangen. De banken hebben hier gehoor aan gegeven en in 2017 is voor €400 miljoen aan voorschotten uitgekeerd.

Nieuwe waakzaamheid

De internationalisering en het zeer snelle tempo waarin de technologische ontwikkelingen zich nu ontploegen, dwingen ook de AFM tot een nieuwe waakzaamheid. Investeren in crypto's en Initial Coin Offerings (ICO) wint aan populariteit, maar het gevaar van de klassieke zeepbel of oplichting ligt op de loer. En mocht dit gebeuren, dan verliezen alleen al in Nederland meer dan een half miljoen mensen een deel van hun vermogen. Niet voor niets heeft de AFM hiervoor in 2017 al geregeld gewaarschuwd en zal zij dat blijven doen.

De technologische ontwikkelingen in de financiële sector zorgen er ook voor dat riskante beleggingsproducten als binaire opties en CfD's op een verleidelijke manier kunnen worden gepresenteerd aan beginnende beleggers. Het gebruik en het misbruik van data is daarbij allesbepalend. Risicovolle financiële producten worden in toenemende mate aan de man gebracht met verleidingstechnieken die we kennen uit de wereld van de games en online gokindustrie.

Internationalisering

Bij een financiële markt waar geldstromen, data en diensten over de landsgrenzen heen gaan, hoort ook internationale wet- en regelgeving. Internationale wetgeving en standaarden bepalen in grote mate het toezichtkader van de AFM. En het Europese toezichttraamwerk vraagt om meer samenwerking en afstemming tussen de verschillende

“Internationale wetgeving en standaarden bepalen in grote mate het toezichtkader van de AFM”

toezichthouders. Het afgelopen jaar is in hoog tempo gewerkt aan de nadere uitwerking van wetgevingspakketten die begin 2018 in werking zijn getreden, zoals MiFID II. Hiermee is weer een grote stap gezet in het efficiënter en transparanter maken van de Europese financiële markten en het vergroten van de bescherming

van beleggers. Het heeft ons bovendien instrumenten in handen gegeven om grensoverschrijdende, risicovolle producten zoals binaire opties uit de markt te nemen.

Vernieuwing van toezicht

De vele veranderingen in de financiële sector stellen ook andere eisen aan de eigen organisatie. Het gebruik van data wordt steeds bepalender. Als toezichthouder moeten we die ontwikkelingen niet alleen begrijpen. We moeten de gevaren ook op de juiste manier inschatten en daarop kunnen reageren. De noodzakelijke transformatie naar een data-gedreven, grensverleggende toezichthouder krijgt steeds meer vorm.

In onze Meerjarenagenda 2016-2018 hebben we onze ambities vastgelegd. Halverwege deze periode liggen we goed op koers. Lopende ons huidige toezicht hebben we onze toezichtaanpak en -methodieken verbeterd. We hebben in 2017 meerdere datagedreven pilots gedraaid en onze datamanagement- en analysevaardigheden versterkt. Dat gaf belangrijke inzichten waarmee we onze data-gedreven toezichtaanpak verder hebben verfijnd. Steeds met het oog op het beter laten aansluiten van ons toezicht op de snelle technologische veranderingen.

Professionaliseren van de organisatie

De transformatie van onze organisatie stelt ons vanzelfsprekend ook voor uitdagingen. We hebben goede stappen gezet met de verdere professionalisering van de AFM en het op orde brengen van ons eigen huis. In 2017 hebben we ervaren dat dit soms weerbarstiger verloopt dan gewenst. De overschrijding van ons kostenkader, grotendeels veroorzaakt door de overstap naar een nieuwe pensioenuitvoerder, getuigt hiervan. Maar tijdens de verbouwing blijft de toezichtwinkel gewoon open. Dit betekent dat we iedere keer weer de juiste keuzes moeten maken op basis van het risico en onze beperkte capaciteit.

In verbinding blijven

De maatschappij heeft onverminderd hoge verwachtingen van de financiële sector. De AFM maakt zich sterk voor eerlijke en transparante financiële markten, maar altijd samen met de sector. Dat betekent dat we in verbinding moeten staan met alle betrokken partijen, zonder daarbij onze autonome rol als toezichthouder uit het oog te verliezen.

De rechtbank vindt de nu gehanteerde interpretatie van de zorgplicht van de AFM niet houdbaar en heeft het beroep van EY en PwC gegrond verklaard. Hoewel de AFM in hoger beroep gaat, grijpen wij dit moment ook nadrukkelijk aan om met alle betrokkenen het gesprek aan te gaan: de sector, de wetgever, investeerders en de gecontroleerde ondernemingen zelf. Dat de kwaliteitsverbetering in de accountancy moet worden versneld staat immers niet ter discussie en daarin vinden we een gezamenlijk belang.

Ook buiten onze landsgrenzen wordt de dialoog steeds belangrijker. De internationalisering en digitalisering van de financiële sector vraagt om een grensoverschrijdend antwoord van toezichthouders. In de vorm van meer samenwerking en in sommige gevallen zelfs door taken over te hevelen naar Europees niveau. Door ons actief te mengen in de dialoog daarover, blijven wij in het speelveld staan. En kunnen we nu – en de komende jaren – blijven bijdragen aan een duurzaam financieel welzijn in Nederland.

Namens het bestuur,

Merel van Vroonhoven
Bestuursvoorzitter AFM

Management-samenvatting

In dit jaarverslag beschrijven we hoe de AFM in 2017 toezicht heeft gehouden en is omgegaan met de risico's en kansen binnen de financiële markten.

Het afgelopen jaar is het tweede jaar van de realisatie van onze strategische prioriteiten, zoals deze staan beschreven in onze [Meerjarenagenda 2016-2018](#). In deze Meerjarenagenda staat welke marktrisico's we zien en aanpakken, hoe we ons toezicht verder versterken en vernieuwen en hoe we onze interne organisatie wendbaarder maken.

In 2017 hebben we goede stappen gezet om de ambities uit onze Meerjarenagenda waar te maken. Tegelijkertijd kost duurzaam veranderen tijd.

De AFM heeft drie belangrijke trends vastgesteld waaruit risico's voor financiële markten en de financiële consumenten voortkomen:

1. Toenemende digitalisering
2. Lage rente
3. Vervagende grenzen van financiële markten.

Deze drie trends werken bovendien op elkaar in en vergroten daarmee de complexiteit én de risico's op het financiële speelveld.

De trends zijn leidend geweest bij de identificatie van de top 10-risico's, waarvan we willen voorkomen dat ze zich ontvouwen of waarvan we de negatieve effecten willen verkleinen.

Deze top 10-risico's vormen een belangrijk uitgangspunt voor de inzet van onze toezichtcapaciteit. Naast de aanpak van de toprisico's voeren we ook reguliere toezichttaken uit, zoals vergunningverlening, toetsing van bestuurders en goedkeuring van prospectussen.

Om deze risico's effectief aan te pakken (en kansen te stimuleren) heeft de AFM zich gericht op een drietal prioriteiten:

1. Het verkleinen van de ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht.
2. Het versterken en vernieuwen van het toezicht door gericht te investeren in technologie en methodieken.
3. Het vergroten van de effectiviteit, efficiëntie en wendbaarheid van de organisatie van de AFM.

Belangrijkste resultaten prioriteit 1

'Het verkleinen van ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht.'

Risico 1

Beperken van kwetsbaarheid door langdurig lage rente

De AFM wil voorkomen dat financiële ondernemingen producten aanbieden die niet passend zijn in de huidige lagerente-omgeving of onvoldoende rekening houden met een mogelijke stijging van de rente. De focus heeft het afgelopen jaar gelegen op de beperking van de kwetsbaarheid van consumenten. Hiervoor hebben we onder meer een inventarisatie gemaakt van niet-passende producten.

We willen dat financiële ondernemingen (kwetsbare) huishoudens helpen met schuldreductie en kapitaalopbouw. Met name voor kwetsbare huiseigenaren met aflossingsvrije en beleggingshypotheken is dit van belang. Door de huidige lage rente is het aantrekkelijk om deze hypotheek nu af te lossen of kapitaal te bouwen.

Het risico 'beperken kwetsbaarheid door langdurige lage rente' is in 2017 als onderliggende trend steeds meer geïntegreerd in de aanpak van de overige top 10-risico's.

Verantwoording:

- + Door middel van gedragswetenschappelijk onderzoek is, in samenwerking met hypotheekverstrekkers, onderzocht hoe potentieel kwetsbare huiseigenaren kunnen worden aangezet om de financiële risico's van hun aflossingsvrije of beleggingshypotheek te beperken. ([Rapport 'Experimenteren: samen leren activeren'](#))
- + Hypotheekverstrekkers weten hoe zij het financiële nadeel bij vervroegde aflossing van de hypotheek kunnen berekenen.
- + Huizenbezitters hebben meer duidelijkheid hoe de vergoeding – voorheen boeterente genoemd – tot stand komt. ([Leidraad 'Vergoeding voor de vervroegde aflossing van de hypotheek'](#))
- + Consumenten kennen de gevolgen en de mogelijke consequenties van de aanpassing van de leennorm hypotheek.

Risico 2

Risico op overkreditering

Om overkreditering bij consumenten te voorkomen, heeft de AFM zich gericht op de volgende speerpunten: stimulering van verantwoorde dienstverlening door marktpartijen, bestrijding van malafide partijen op de consumptiefkredietmarkt en ontwikkeling van een toezichtstrategie voor de consumptiefkredietmarkt. We gebruiken daarbij onze inzichten uit onderzoek naar (beslis)gedrag van consumenten. Door onze inspanningen is de online beslisomgeving voor consumptief krediet aangepast en het acceptatie- en beheerbeleid van aanbieders verbeterd. Hierdoor kan het risico op overkreditering in deze markt verder worden beheerst.

Verantwoording:

- + Kredietaanbieders en –bemiddelaars geven een betere invulling aan hun zorgplicht bij doorlopende kredieten door bestaande locked-upsituaties op te lossen en deze in de toekomst te voorkomen.
- + Consumenten die een goederenkrediet aangaan

worden beter beschermd, doordat aanbieders van deze kredieten op een betere manier invulling geven aan het verantwoord kredietgeverschap.

- + Door onze inzet om het aantal flitskredietaanbieders te verkleinen, is het aanbod van hele dure kortlopende leningen in Nederland verminderd.

Risico 3

Zoektocht naar rendement

Door de huidige lage rente gaan consumenten en professionele partijen op zoek naar meer rendement. Daarbij worden mogelijk onverantwoorde risico's genomen. De AFM wil beleggers beschermen en risico's zoveel mogelijk beperken. We hebben in kaart gebracht in hoeverre de markt richting (nieuwe) risicovolle producten en diensten beweegt en welke risico's dit oplevert. Er is onderzoek gedaan naar de zoektocht van particuliere beleggers naar rendement (search for yield) en de risico's en de gevolgen hiervan. Ook is onderzocht welke alternatieve passendheidstoets effectievere bescherming biedt aan execution only-beleggers dan de huidige toets.

We treden effectief op en waarschuwen voor malafide aanbieders. De kwaliteit van beleggingsproducten is verbeterd en meer schadelijke producten zijn van de markt verdwenen.

Verantwoording:

- + Stijging van de kwaliteit van beleggingsproducten en daarmee betere bescherming van beleggers. Onder meer dankzij MiFID II en PRIIPs, internationale wetgeving met betrekking tot productontwikkeling en productinterventie. De AFM heeft een actieve rol gehad in de ontwikkelingsprocessen van deze wetgeving.
- + Ook heeft de AFM in internationaal (ESMA-)verband gewerkt aan de beleggersbescherming op het terrein van CFD's en binaire opties.
- + Er is meerdere malen aandacht gevraagd voor de risico's van crypto's en [Initial Coin Offerings \(ICO\)](#).

- + In 2017 heeft de AFM aanbieders van beleggingsproducten opgeroepen om duidelijk te zijn over de verschillen tussen sparen en beleggen en om de risico's van beleggen expliciet te benoemen. Hierdoor is de informatieverstrekking aan beleggers verbeterd.
- + 37 oneerlijke verdienmodellen van aanbieders van beleggingsproducten zijn gestopt.

Risico 4

Tegenvallende financiële positie na pensionering

De AFM vindt het belangrijk dat pensioenfondsen ervoor zorgen dat deelnemers een realistische verwachting hebben van hun pensioen. Consumenten moeten daarom een integraal overzicht krijgen van hun inkomen en vermogen op en vóór pensioendatum. Ze moeten tijdig bewust zijn van een mogelijke inkomensterugval op hun oude dag en weten wat ze moeten doen om dit op te vangen. We hebben ons in het afgelopen jaar gefocust op groepen die in het bijzonder kwetsbaar zijn, zoals zzp'ers en gescheiden echtparen. Ook vraagt de AFM om pensioenproducten die kostenefficiënt zijn en aansluiten op de behoefte van de consument/deelnemer.

Verantwoording:

- + Informatie over afkoop klein pensioen is verbeterd.
- + Verbeterde informatievoorziening richting pensioen-deelnemers over de kans op indexatie en de kans op korten. Onder meer doordat onze aanbevelingen uit het pensioenonderzoek 'Financiële Opzet en Informatie' uit 2016 voor een groot deel zijn geïmplementeerd.
- + Meer inzicht in de wijze waarop pensioenverzekeraars deelnemers begeleiden bij de keuze tussen een vaste of variabele uitkering.

Risico 5

Legacyproblemen van verzekeraars

In 2017 keek de AFM zowel naar de wijze waarop verzekeraars problemen uit het verleden aanpakken als naar de toekomst van het verzekeringslandschap. We hebben kwetsbare consumenten met een beleggingsverzekering geïdentificeerd. En deden vervolgens de

uitgebreide eindcontrole naar het activeren van klanten met een pensioen- en hypotheekgebonden beleggingsverzekering. We hebben erop toegezien dat zij aantoonbaar werden geholpen door financiële ondernemingen.

Verantwoording:

- + Klanten met een beleggingsverzekering, al dan niet pensioen- of hypotheek-gebonden, hebben beter inzicht in de financiële situatie van hun polis doordat ze zijn benaderd door hun verzekeraars. Ongeveer 75% van deze klanten heeft hierop actie ondernomen.
- + De uitkomsten van de toekomstanalyse over de keten van verzekeraars, volmachtpartijen, adviseurs en bemiddelaars zijn verwerkt in de toezichtstrategie voor verzekeraars voor 2018-2022.

Risico 6

Onvoldoende kwaliteit accountants

Beleggers, pensioendeelnemers en overige consumenten moeten kunnen vertrouwen op de controleverklaring. De AFM werkt aan een meerjarig programma om eraan bij te dragen dat de kwaliteit van de wettelijke controles door accountantsorganisaties duurzaam verbetert. De AFM heeft zich het afgelopen jaar vooral gericht op de toetsing van de kwaliteit van accountantscontroles. Ook is onderzoek gedaan naar de voortgang van de implementatie en borging van verandertrajecten bij alle OOB-accountantsorganisaties en naar de kwaliteit van wettelijke controles bij de Big 4-accountantsorganisaties.

Verantwoording:

- + Duidelijk gemaakt dat de kwaliteitsslag bij OOB-accountantsorganisaties te langzaam gaat. Het rapport '[Kwaliteit OOB-accountantsorganisaties](#)' laat zien dat 19 van 32 onderzochte wettelijke controles onvoldoende en ongeschikte controle-informatie bevatten ter onderbouwing van het oordeel in de controleverklaring. Met het verkregen inzicht kunnen deze accountantsorganisaties het kwaliteitsniveau verhogen.
- + In bovengenoemde rapport wordt ook geconcludeerd dat geen van de onderzochte OOB-accountantsorganisaties voldoende informatie heeft over de kwaliteit van de wettelijke controles.

tantsorganisaties voldoet aan alle verwachtingen om de accountantscontrole duurzaam te verbeteren. Wel is er verschil in verandersonnelheid. Sommige accountantsorganisaties zijn hierin verder gevorderd dan anderen.

- + De AFM heeft de ['Beleidsregel geschiktheid Wta'](#) vastgesteld. Dit is het toetsingskader voor geschiktheidsstoetsingen van beleidsbepalers van OOB-accountantsorganisaties. Personen die het beleid van een OOB-accountantsorganisatie (mede) bepalen moeten betrouwbaar zijn.

Risico 7

Kwetsbaarheid klantdata

De AFM bevordert een zorgvuldig en passend gebruik van klantdata in de financiële sector. Toenemend datagebruik kent voordelen en nadelen. Producten en diensten sluiten beter aan bij het gedrag van de klant, de kosten worden lager en de fraudesignalering verbetert. Klantprofielen kunnen echter ook leiden tot ongewenste uitsluiting van klanten. Ongewenste verleidingstechnieken en marketing op persoonlijk niveau kunnen worden ingezet voor de verkoop van niet-passende producten. De AFM anticipeert in haar toezicht op de ontwikkelingen in het gebruik van klantdata bij financiële ondernemingen.

Verantwoording:

- + We hebben financiële ondernemingen handvatten geboden voor het gebruik van klantdata en digitale marketing. Omdat nieuwe regelgeving meestal enige tijd op zich laat wachten en de grens tussen beïnvloeden en ongewenste sturing niet altijd even duidelijk is, heeft de AFM de sector hiermee alvast richting gegeven.
- + Richtlijnen uitgebracht voor geautomatiseerd advies. Financiële ondernemingen moeten er namelijk voor zorgen dat informatie over de klantsituatie volledig en betrouwbaar is voordat zij in hun online advies koppelingen maken met financiële producten.

Risico 8

Cybercrime

De AFM maakt zich er sterk voor dat de bedrijfsvoering van financiële ondernemingen voldoende is ingericht

tegen cybergerelateerde bedreigingen. In het toezicht op het risico van cybercriminaliteit heeft de AFM zich het afgelopen jaar vooral gericht op de inventarisatie van de mate waarin de handelsketen bestand is tegen cybergerelateerde bedreigingen.

Verantwoording:

- + Onderzoek bij beleggersgiro's en depotbanken naar de risico's van ongeautoriseerde toegang tot de online transactieomgeving.
- + Voorbereiding internationaal reclameverbod schadelijke financiële producten, zoals binaire opties, CfD's en flitskredieten.
- + Verkenning naar cyberrisico's, waaronder een inventarisatie van de meest urgente en relevante cyberrisico's die onderdeel uitmaken van de informatie- en handelsketen, zoals de verspreiders van voorwetenschap.
- + Uitbreiding expertise op IT-beheersing en cybercrime. Het OPIT-team (operationele en IT-risico's) verdiept het toezicht op operationele & IT-risico's bij financiële ondernemingen en is verantwoordelijk voor een AFM-brede toezichtstrategie op cybercrime.

Risico 9

Opkomst nieuwe spelers

Door de combinatie van technische ontwikkelingen en het vervagen van de financiële grenzen betreden nieuwe en bestaande partijen met nieuwe producten en diensten de markt. De AFM ontwikkelt daarom een visie op een beheerste en integere bedrijfsvoering in de gedigitaliseerde omgeving van zowel bestaande als nieuwe spelers. Daarbij zien we ook toe op de governance en uitbesteding van de IT-bedrijfsvoering. De AFM heeft zich het afgelopen jaar ook gericht op de verdere ontwikkeling van de toezichtstrategie voor crowdfunding, met inzichten uit onderzoek naar consumentengedrag. Deze ontwikkeling vergt een nieuwe visie op de invulling van de zorgplicht bij innovatieve financiële dienstverlening.

De AFM ziet erop toe dat financiële ondernemingen de visie van de AFM toepassen op de invulling van de zorgplicht en toepassen op een beheerste bedrijfsvoering in een gedigitaliseerde omgeving.

Verantwoording:

- + Evaluatie van voorschriften voor crowdfunding-platformen. Op grond hiervan worden de huidige voorschriften op een aantal punten aangescherpt.
- + Nieuwe spelers zijn erop gewezen dat outsourcing niet ten koste mag gaan van een beheerste bedrijfsvoering.
- + Ontwikkeling van een visie op de zorgplicht in digitale omgevingen.
- + Algemene zorgplicht benadrukt bij beleggingsondernemingen voor het aanbieden van bitcoin-futures aan (retail)beleggers. Ook heeft de AFM consumenten diverse malen gewaarschuwd voor beleggen in ICO's en crypto's.

Risico 10

Prijsvorming kapitaalmarkt

Om versnippering van de handel te voorkomen en te zorgen voor een zo transparant mogelijke prijsvorming heeft de AFM zich het afgelopen jaar vooral gericht op versterkte aandacht voor de beheerste handel en adequate maatregelen genomen om een robuuste handelsinfrastructuur te garanderen. Er is ook gefocust op efficiënte en transparante prijsvorming. Verder is het toezicht op de kapitaalmarkten uitgebreid. Dit gaat gepaard met datagedreven risico-analyse en scherpe aandacht voor nieuwe marktsegmenten. Dat betekent kwantitatief toezicht op het handelsgedrag van ondernemingen, zodat we snel kunnen reageren op risicovol gedrag.

Verantwoording:

- + Onderzoek gedaan naar gedrag en cultuur binnen ondernemingen om de risico's in de handelsinfrastructuur te verkleinen. ([Rapport 'Leren van fouten'](#)). De aanbevelingen moeten leiden tot een betere kwaliteit van dienstverlening aan de klant en betere prestaties van de onderneming.
- + Crowdfundingplatformen zijn aangespoord om de investeringsrisico's overzichtelijker te maken. Uit onderzoek naar de informatieverstrekking van crowdfundingplatformen over betalingsachterstanden, afboekingen en het gemiddelde rendement bleek dat nog te weinig wordt gedaan om investeerders te informeren over de risico's.

- + Door verdere uitbreiding van ons eigen datagedreven toezicht kunnen we realtime toezicht houden op de beurshandel. Marktmisbruik is daardoor sneller op te sporen.
- + Nieuwe spelers op de kapitaalmarkt worden streng beoordeeld.
- + In samenwerking met buitenlandse toezichthouders is een transactierapportagesysteem ontwikkeld om beter inzicht te krijgen in het handelsgedrag van ondernemingen.

Doorlopend toezicht en maatregelen

In het doorlopend toezicht worden continu opvallende ontwikkelingen in de markt onderzocht, meldingen van consumenten en andere marktpartijen ontvangen en eventueel onderzocht, en signalenanalyses uitgevoerd. Enkele belangrijke thema's in 2017 waren MiFID II, Herstelkader Rentederivaten en Brexit.

+ **MiFID II**

Door de komst van MiFID II kunnen de AFM en ESMA de beleggers beter beschermen. In 2017 hebben we onder meer onze strategie voor MiFID II-onderwerpen bepaald, onze toezichtaanpak vergeleken met andere Europese toezichthouders en onze positie voor productmonitoring verbeterd. We hebben ons voorbereid op nieuwe vergunningaanvragen als gevolg van deze nieuwe wetgeving. Zo zijn onze registers en IT-systemen aangepast, zodat marktpartijen al vanaf april 2017 een vergunningaanvraag konden indienen en op tijd over hun vergunning konden beschikken.

+ **Herstelkader Rentederivaten**

Mkb'ers met een rentederivatencontract moeten een passende oplossing krijgen. In 2017 heeft de AFM twee voortgangsrapportages opgeleverd. Hieruit bleek dat de banken helaas vertraging hebben opgelopen bij de uitvoering van het herstel. Om ervoor te zorgen dat mkb'ers kunnen rekenen op een financiële tegemoetkoming, heeft de AFM ervoor gezorgd dat banken een voorschot uitkeren. Ondernemers die geen aanbod konden verwachten vóór het einde van het 2017 kregen een voorschot van 100% van de coulancevergoeding die deel uitmaakt van het Uniform Herstel Kader.

+ Brexit

Door Brexit gaan financiële ondernemingen uit het Verenigd Koninkrijk een vergunning aanvragen in één van de 27 EU-lidstaten. Nederland blijkt om diverse redenen aantrekkelijk te zijn voor onder meer handelsplatformen, vermogensbeheerders, handelaren en data-dienstverleners. In 2017 heeft de AFM bijna 100 gesprekken gevoerd met potentiële aanvragers. Om alle Brexit-activiteiten te coördineren is een speciale Brexit-projectorganisatie opgezet.

wordt vaak ingezet om informatie te verkrijgen van ondernemingen die geen gevolg geven aan onze reguliere verzoeken om informatie. Naarmate beter wordt voldaan aan onze informatieverzoeken, hoeven we deze maatregel minder vaak toe te passen. Het aantal lasten onder dwangsom is 12 (in 2016: 17).

De AFM zet ook informele maatregelen in om toezichtrisiko's aan te pakken. Het betreft dan vaak normoverdragende gesprekken of brieven, en waarschuwingsgesprekken of -brieven. Bij de inzet van normoverdracht hebben wij een overtreding geconstateerd die niet zo ernstig is dat wij bijvoorbeeld tot het opleggen van een boete overgaan. Bij een waarschuwing is er een vermoeden van een overtreding op basis van bijvoorbeeld ontvangen signalen. In 2017 zijn onder meer informele maatregelen ingezet om het risico op overkreditering te verkleinen. Zodat reclames waarin snelheid en gemak van kredietverstrekking worden benadrukt worden gestopt en flitskredieten minder verleidelijk zijn. Ook is opgetreden tegen onevenwichtige presentaties van rendementen en risico's door vermogensbeheerders. Verder zijn partijen aangesproken die mogelijk illegaal (zonder vergunning) adviseerden in financiële producten, de marktmonitor niet tijdig instuurden, of de vrijstellingsregeling en de vereisten van reclame-uitingen niet juist naleefden. Daarnaast hebben we Wta-vergunninghouders geattendeerd op hun verplichtingen ten aanzien van de beheersing van integriteitsrisico's en heeft normoverdacht plaatsgevonden in het kader van het provisieverbod.

Het aantal informele maatregelen kan van jaar op jaar sterk fluctueren. Daarbij speelt de complexiteit van uitgevoerde onderzoeken een rol. Het aantal informele maatregelen bedroeg 650 (in 2016: 450).

In 2017 is het boetebeleid van de AFM onderwerp geweest in verschillende rechtszaken.

Hoger beroep

In oktober 2017 heeft het CBb in hoger beroep beslissingen van de rechtbank uit 2016 teruggedraaid. Deze beslissingen stelden dat het proces met betrekking tot het opleggen van bestuurlijke boetes niet voldeed

2017

12 boetes
€ 4,1 miljoen
Hoogste boete
€2,4 miljoen
Gemiddeld
€0,3 miljoen
81 formele maatregelen

450 informele maatregelen
345 normoverdracht
105 waarschuwingen

In 2017 heeft de AFM de risico's 'Zoektocht naar rendement' en 'Risico op overkreditering' verkleind door oneerlijke verdienmodellen en onverantwoorde kredietverlening te beboeten. Het risico 'Prijsvorming kapitaalmarkt' is verkleind door met boetes op te treden tegen marktpartijen die door het niet op tijd melden van transacties ons toezicht op marktmisbruik belemmerden. De trajecten die uiteindelijk tot boetes leiden zijn intensief qua voorbereiding, onderzoek en afhandeling. De AFM zet dit instrument daarom gericht in, waarbij de aard van de boete en het maatschappelijk effect ervan zwaarder wegen dan het aantal opgelegde boetes. Het aantal boetes dat in 2017 is opgelegd is 12 (in 2016: 15)

De risico's 'Zoektocht naar rendement' en 'Risico op overkreditering' zijn ook aangepakt door de inzet van lasten onder dwangsom. Een last onder dwangsom

aan de geldende eisen van functiescheiding. Het CBb bevestigt hiermee dat het boeteproses binnen de AFM conform de wet is ingericht.

Op 20 december heeft de bestuursrechter uitspraak gedaan in het beroep dat EY en PwC hebben aangespannen tegen de in 2016 door de AFM opgelegde boetes voor het niet voldoen aan de zorgplicht. De rechtbank vindt de interpretatie van de zorgplicht van de AFM niet houdbaar en heeft het beroep van EY en PwC gegrond verklaard. De consequentie van de uitspraak is dat accountantsorganisaties niet meer rechtstreeks kunnen worden aangesproken op tekortkomingen in controles op jaarrekeningen door individuele accountants. Daarom heeft de AFM in januari 2018 aangekondigd tegen de uitspraak in hoger beroep te gaan. Deze uitspraak heeft geen gevolgen voor de jaarrekening 2017.

Belangrijkste resultaten prioriteit 2

'Het versterken en het vernieuwen van het toezicht door gericht te investeren in technologie en methodieken'

Door analyse en toepassing van data houden wij steeds effectiever toezicht. Dit wordt versterkt door nieuwe inzichten in het gedrag van consumenten en beleggers en cultuur. Onze focus bij de technologische en methodologische vernieuwing ligt op drie prioriteiten:

1. Consumentengedrag en het gedrag van belegger
2. Gedrag en cultuur bij ondertoezichtstaande ondernemingen
3. Datagedreven toezicht

Door de inzet van gedragswetenschap weten we steeds beter waarom consumenten bepaalde keuzes maken en hoe ze worden beïnvloed. Kennis en begrip van beslissinggedrag, in combinatie met gedegen veldonderzoek, helpt ons bij de ontwikkeling van interventies. Hierdoor wordt ons toezicht effectiever. We werken nauw samen met universiteiten, financiële ondernemingen en andere stakeholders.

De AFM heeft in 2017 het thema gedrag en cultuur op de kaart gezet, zodat ook de financiële sector met deze thematiek aan de slag gaat. We maken ons sterk voor een (organisatie-)cultuur bij financiële marktpartijen

en sectoren die eerlijke en transparante dienstverlening stimuleert. Er zijn instrumenten en methodieken ontwikkeld om tijdig en beter inzicht te krijgen in (onwenselijk) gedrag binnen financiële ondernemingen.

Om in te kunnen spelen op technologische veranderingen investeren we in nieuwe systemen die de analyse van grote hoeveelheden marktdata mogelijk maken. Hierdoor kunnen we trends en risico's in de markt vroegtijdig zichtbaar maken. In het afgelopen jaar zijn verschillende pilots uitgevoerd, met als resultaat een beter inzicht in de marktontwikkelingen en de bijbehorende risico-indicatoren.

We werken steeds meer samen met andere toezichthouders. Door het beschikbaar stellen van databronnen en het delen van kennis op het gebied van analysetechnieken verhogen we onze efficiëntie en slagkracht.

In 2017 heeft de AFM 140 digitale onderzoeken verricht, variërend van open source intelligence tot e-discovery-onderzoeken. Hierbij worden gegevensbronnen onderzocht, zoals e-mail en (mobiele)bedrijfsdata. Het gaat dan om handhavings- en integriteitsonderzoek bij financiële markten en bij niet-vergunninghouders.

Programma Innovatie en Fintech

Vanuit het programma Innovatie en Fintech hebben we meer dan 60 gesprekken met marktpartijen gevoerd over innovatieve concepten. Ook hebben onze fintech-specialisten als spreker of panellid deelgenomen aan 27 evenementen.

Daarnaast heeft onze Innovatiehub 84 vragen beantwoord over toezicht en bijbehorende regelgeving rond innovatieve financiële producten en diensten.

Belangrijkste resultaten prioriteit 3

'Het vergroten van de effectiviteit, efficiëntie en wendbaarheid van de organisatie van de AFM'

Om alert te kunnen reageren op de externe uitdagingen zijn aanpassingen van de interne organisatie noodza-

kelijk. Ook in 2017 is ingezet op de versterking van de besturing, professionalisering van de bedrijfsvoering en verantwoording.

Bij de aanscherping en inrichting van het besturingsmodel van de AFM is onder meer de nadruk gelegd op de verdere ontwikkeling van het leiderschap van onze mensen. Dit kreeg onder meer vorm in ons leiderschap-sprogramma. Ook zijn sturingsdashboards geïmplementeerd. In combinatie met interne KPI's dragen deze bij aan een continue dialoog over onze prestaties en een tijdige bijsturing waar nodig.

In 2017 heeft de AFM de tolerantiegrens voor onrechtmatige inkopen van 1% van de gerealiseerde lasten overschreden. Het totaalbedrag aan onrechtmatige uitgaven en verplichtingen komt in 2017 uit op €4,9 mln. Dit is gelijk aan 4,8% van de gerealiseerde lasten van €102,2 mln. Dit vloeit voort uit overeenkomsten die in het verleden zijn afgesloten. Daarnaast hebben gewijzigde inzichten met betrekking tot de interpretatie van het aanbestedingsrecht voor enkele grote overeenkomsten geleid tot een hoger bedrag aan onrechtmatigheid dan in 2016.

In 2017 heeft de AFM de niet-rechtmatige overeenkomsten waar mogelijk opnieuw aanbesteed, is een inhuur- en inkoopbeleid vastgesteld en is besloten tot een toekomst-robuste centrale inkooporganisatie. Deze organisatiewijziging is 1 januari 2018 ingaan. Zo zijn er forse stappen gezet om de onrechtmatigheid te verkleinen. Tegelijkertijd kost het duurzaam verbeteren van de organisatie tijd.

De IT-organisatie is verder geprofessionaliseerd. In het Masterplan Informatievoorziening (IV) is ingezet op drie pijlers: verbetering van de infrastructuur, vereenvoudiging van het applicatielandschap en verbetering van de IT-processen.

Aantrekken en behouden van talentvolle medewerkers is van groot belang voor de AFM, evenals de continue ontwikkeling van onze medewerkers. We investeren in de kennis en vaardigheden van onze medewerkers en trekken nieuwe experts aan met diverse achtergronden (data-analisten, gedragseconomen en psychologen). Dit

heeft, mede dankzij een nieuwe recruitment-website, geresulteerd in 122 nieuwe collega's. Hiermee is een deel van het personeelsverloop van 11,4% opgevangen. Voor de invulling van vacatures voor belangrijke functies is gebruik gemaakt van tijdelijke inhuur. Het aantal medewerkers steeg in 2017 van 574 fte's in 2016 naar 596 fte's.

Als toezichthouder liggen we continu onder het vergrootglas. Tegelijkertijd hebben we nu eenmaal een grote verantwoordelijkheid om goed werk te leveren. Willen we dat de maatschappij ons als een autoriteit ziet, dan moeten we die verantwoordelijkheid nemen. Daarbij is het ook belangrijk dat je laat zien hoe je met fouten omgaat. We vinden het belangrijk om transparant te zijn over wat mis gaat zodat we de kans hebben om de schade te beperken en dezelfde fouten in de toekomst te voorkomen en hiervan te leren. Dat doen we door fouten te evalueren en door onderzoek naar het leren van fouten zoals we dat we in de sector doen ook op onszelf toe te passen.

Hoe we met fouten omgaan, hebben we laten zien in onze aanpak van het short sell-incident. Na de evaluatie van het proces heeft de AFM een aantal processen van 'checks and balances' direct aangepast. In juni 2017 is het proces van short sell-meldingen volledig geautomatiseerd.

In 2017 zijn we doorgegaan met onze geprofessionaliseerde aanpak voor de contacten met de stakeholders. Dit kreeg onder meer vorm in rondetafelgesprekken en gesprekken met Consument&Panel en het Adviserend Panel.

In de voortdurende dialoog met haar omgeving onderneemt de AFM verschillende activiteiten. Dit doen we door bijvoorbeeld uitleg te geven over ons toezicht op (inter)nationale events, tijdens rondetafelsessies en bij congressen of bijeenkomsten voor diverse doelgroepen. Al deze momenten bieden naast mogelijkheden voor dialoog en uitwisseling van kennis momenten voor zelfreflectie.

Het jaar 2017 was ook een jaar van verandering in ons bestuur en raad van toezicht (rvt). In april is Bart Koolstra

afgetreden als lid van rvt. In november is Diana van Everdingen na afloop van haar tweede termijn gestopt als lid van de rvt. In oktober heeft de AFM Ellen van Schoten benoemd tot niet-statutair bestuurder. Zij vervult de functie van chieff operating officer (COO). Per 1 januari 2018 is Femke de Vries teruggetreden uit het bestuur.

De raad van toezicht werkt aan de vervulling van de vacatures in bestuur en rvt.

Financieel

De AFM laat in 2017 een overschrijding zien op haar reguliere bedrijfsvoering van €0,8 mln. Dit is 0,8% van de totale begroting van €98,4 mln. De oorzaak is onder meer een incidentele en onvoorziene hogere uitgave door de overstap naar een nieuwe pensioenuitvoerder (€1,7 mln) die wij maar ten dele hebben kunnen compenseren door kostenbesparingen.

Het is voor de eerste keer in vijf jaar dat er sprake is van een negatief exploitatiesaldo. Dit betekent dat onze totale lasten hoger waren dan onze totale opbrengsten.

In voorgaande jaren is er steeds sprake geweest van een positief exploitatiesaldo. Exploitatiever schillen worden verrekend met marktpartijen en/of de overheid. Een positief exploitatieverschil wordt dan in mindering gebracht op de heffingen en/of afgedragen aan de Staat. Zo was het in mindering te brengen bedrag voor 2017 gelijk aan €5,3 mln.

Ondanks ons negatieve exploitatiesaldo in 2017 is het te verrekenen bedrag voor 2018 nog steeds positief, namelijk € 0,4 mln, en wordt dus in mindering gebracht op de heffingen.

Daarnaast is er een eenmalige overschrijding van de lasten van het project Rentederivaten van €3,0 mln. Deze lasten hangen samen met de uitvoering van het Uniform Herstelkader en de vertraging die hierbij is opgelopen bij de banken. Het gaat om een voorziening voor lasten die zowel in 2017 als in 2018 worden gemaakt. Dit bedrag wordt eenmalig via een naheffing verrekend met de zes bij het herstelkader betrokken banken en komt daarmee niet ten laste van de overige ondertoezichtstaande ondernemingen.

Staat van opbrengsten en lasten

Voor de jaren eindigend op 31 december

(bedrag in duizenden euro's)	2017	Begroting 2017	2016
Totale opbrengsten	98.902	98.448	92.337
Som der lasten	102.238	98.448	90.086
Exploitatiesaldo	-3.337	-	2.251

01 Scherp toezicht

→ **26**
Strategie en visie

→ **31**
Stakeholderdialoog

- 27 *Ambitie en missie*
- 27 *Veranderend speelveld*
- 28 *Prioriteiten*
- 29 *Hoe houden we effectief toezicht?*

Strategie en visie

Missie

De AFM maakt zich sterk voor eerlijke & transparante financiële markten. Als onafhankelijke gedragstoezichthouder dragen wij bij aan duurzaam financieel welzijn in Nederland

Ambitie

In 2022 zijn wij aantoonbaar een grensverleggende toezichthouder

Kernkwaliteit

Discipline

Kernkwaliteit

Analysekracht

Kernkwaliteit

Vooruitstrevendheid

Kernwaarden

Zorgvuldig & Doortastend

Kernwaarden

Autonoom & Verbindend

Ambitie en missie

De AFM heeft de ambitie om in 2022 een grensverleggende toezichthouder te zijn. Daarom versterken en vernieuwen we continu ons toezicht, zoals beschreven in de Agenda 2016-2018.

De missie van de AFM is leidend voor onze activiteiten. We geven daaraan invulling door de risico's op het werkterrein van de AFM te inventariseren en waar mogelijk te adresseren. Dat begint met het in kaart brengen van het speelveld en de veranderingen daarin. Het gaat dan zowel om maatschappelijke ontwikkelingen, als trends in de financiële markten. Vervolgens bepalen we de belangrijkste prioriteiten en risico's waarop we ons gaan richten.

Veranderende speelveld

In onze Agenda 2016-2018 hebben we de belangrijkste trends en risico's beschreven in de financiële markten en in de bredere samenleving. Deze worden jaarlijks geëvalueerd in de agenda en waar nodig bijgesteld. Hieruit worden de voor de AFM belangrijkste risico's geselecteerd: onze toprisico's.

De AFM identificeert de volgende maatschappelijke trends die impact op het toezicht hebben:

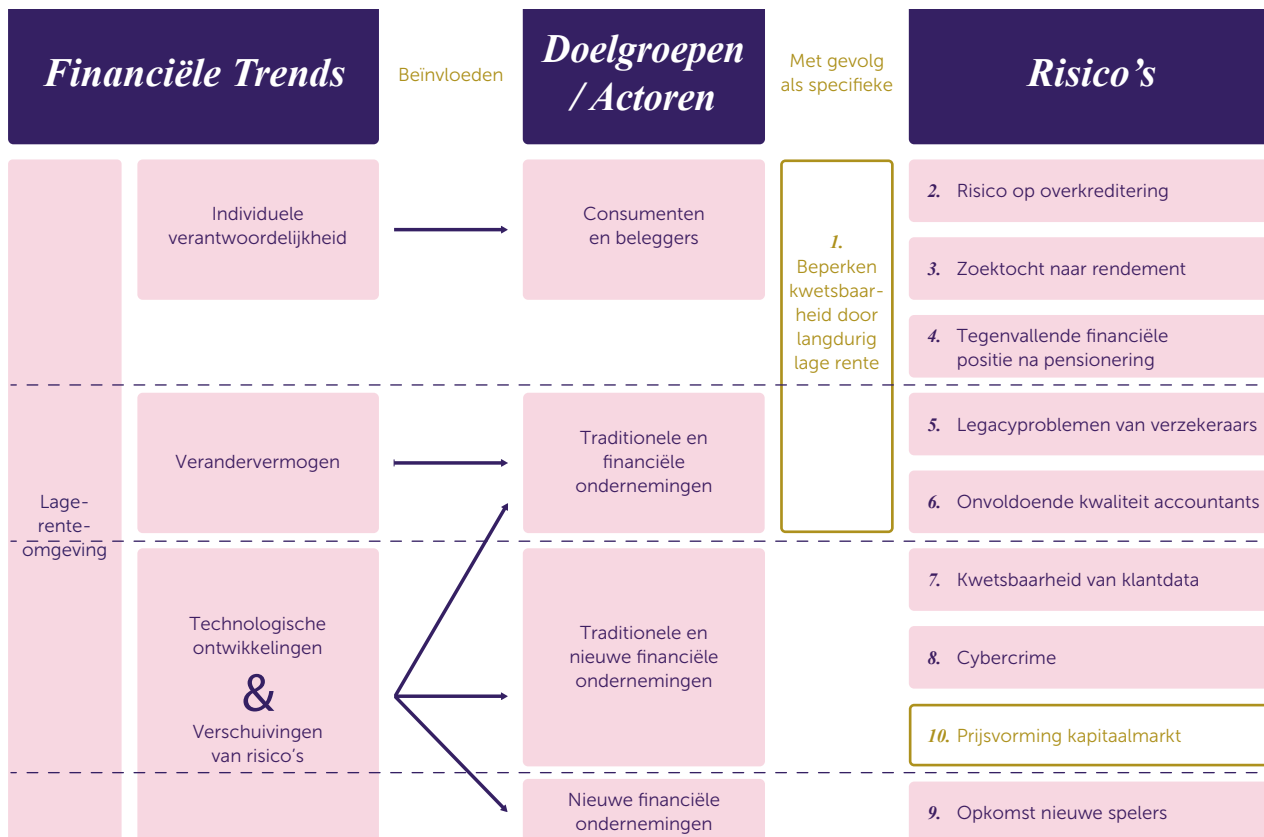
1. *Toenemende rol van technologie en data.* De rol van technologie en data neemt toe. Deze verandering raakt ook de financiële markten. Algoritmehandel is geen uitzondering meer. Daarnaast zorgt nieuwe regelgeving zoals EMIR en MIFIR ervoor dat toezichthouders over steeds meer data beschikken.
2. *Internationalisering van toezicht.* Veel ondernemingen opereren internationaal. Ontwikkelingen op de financiële markten beperken zich niet meer tot landsgrenzen, en relevante regelgeving komt al grotendeels uit Brussel. Het belang van samenwerking tussen toezichthouders neemt hierdoor alleen maar toe.
3. *Hoge verwachtingen van toezicht.* De samenleving verwacht veel van de toezichthouder. Een toezichthouder wordt geacht om misstanden te voorkomen. In veel gevallen legt men de verantwoordelijkheid voor een risicovrije samenleving geheel bij de toezichthouder.

4. *Het draagvlak voor toezicht is geen vanzelfsprekendheid meer.* De financiële crisis heeft gezorgd voor maatschappelijk en politiek draagvlak voor het toezicht op de financiële markten. Naarmate de crisis verder uit zicht raakt en de economie aantrekt, wordt dat draagvlak minder.

Daarnaast identificeert de AFM de volgende impactvolle trends in de financiële markten:

- + De lagerenteomgeving heeft grote impact op de financiële markten en werkt versnellend of versterkend voor andere trends. Door de lage rente zoeken beleggers naar andere manieren om hogere rendementen te behalen; de zogenaamde 'search for yield'.
- + Een verschuiving van een collectief stelsel naar individueel gedragen risico's, wat het belang van individuele financiële planning vergroot. Dat geldt al voor zzp'ers die zelf verantwoordelijk zijn voor de opbouw van hun pensioen, maar ook steeds meer voor consumenten.
- + Veranderen door traditionele partijen is een taai proces. Traditionele financiële ondernemingen hebben de afgelopen jaren stappen gezet in de verankering van het klantbelang in hun organisaties, maar worstelen met duurzame verankering van de noodzakelijke gedrags- en cultuurverandering.
- + Technologische ontwikkelingen zorgen voor de opkomst van nieuwe spelers en zetten het verdienmodel van traditionele spelers onder druk. Nieuwe partijen ontstaan vooral doordat marketing- en distributiekanaals steeds minder afhankelijk zijn van fysiek contact, tijdstip of locatie. Dienstverlening aan klanten kan op onderdelen steeds meer door gespecialiseerde partijen worden overgenomen.
- + De verschuiving van bankfinanciering naar marktfinanciering verplaatst risico's naar de kapitaalmarkten. Kapitaal wordt daardoor steeds vaker opgehaald op publieke markten met verhandelbare instrumenten, waarbij obligaties de grootste rol spelen. Op kleinere schaal is deze trend eveneens waarneembaar, bijvoorbeeld in crowdfunding en kredietunies. Omdat kapitaalmarkten steeds internationaler worden, zal de verschuiving van bankfinanciering naar marktfinanciering er ook voor zorgen dat de risico's een steeds internationaler karakter krijgen

Figuur 1. Trends, doelgroepen/actoren en risico's

Prioriteiten

Op basis van deze ontwikkelingen heeft de AFM drie meerjarige prioriteiten bepaald:

1. Het verkleinen van ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht.
2. Het versterken van het toezicht door gericht te investeren in technologie en methodieken.
3. Het vergroten van de effectiviteit, efficiëntie en wendbaarheid van de organisatie van de AFM.

Prioriteit 1:

Het verkleinen van ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht

In ons plan voor 2016-2018 hebben we de top risico's vastgesteld die we de komende jaren voor de samenleving zien. Op basis van de huidige ontwikkelingen in de maatschappij en de financiële markten stellen we de belangrijkste risico's waar nodig bij en blijven we onze toezichtcapaciteit daarop inzetten.

Voor 2017 hebben we de top risico's aangescherpt naar aanleiding van veranderende marktomstandigheden. Per risico stellen we een aanpak op die we vervolgens vertalen in specifieke taken per afdeling. Daarnaast voert de AFM reguliere toezichttaken uit, zoals vergunningverlening, toetsingen en goedkeuring van prospectussen.

Prioriteit 2:

Het versterken van het toezicht

De AFM heeft in 2017 ingezet op het vernieuwen en versterken van haar toezicht. Zo verzamelen we inzichten in gedrag van consumenten en mensen die werkzaam zijn in de sector. Dit doen we om ons toezicht effectiever en efficiënter te maken. Om in te kunnen spelen op de maatschappelijke en technologische veranderingen in de financiële markten investeren we in nieuwe systemen die de analyse van grote hoeveelheden marktdata mogelijk maken. Zo bouwen we aan een technologie- en datagedreven organisatie.

Prioriteit 3:

Het vergroten van de effectiviteit, efficiëntie en wendbaarheid

Om onze ambities waar te maken, vergroten we onze effectiviteit, efficiëntie en wendbaarheid. Hiervoor zijn drie speerpunten bepaald:

1. We versterken onze besturing door zowel de invoering van kortcyclisch sturen met behulp van KPI's als de verdere ontwikkeling van leiderschap binnen de organisatie.
2. We professionaliseren onze bedrijfsvoering op het gebied van IT, HR en processen, om onze kwaliteit en efficiëntie te verbeteren.
3. We leggen verantwoording af aan de buitenwereld over de effectiviteit van ons toezicht en de keuzes die we maken. Onder meer voor de ontwikkeling van maatstaven om de prestaties van onze organisatie te meten.

Hoe houden we effectief toezicht?

Het toezicht van de AFM is risicogestuurd. Dit betekent dat wij, over het algemeen, onze toezichtinspanningen baseren op eigen onderzoek van marktontwikkelingen en risico's, op ontvangen klachten, en meldingen van

incidenten en signalen. Afhankelijk van de omvang en de inhoud van deze signalen kan dit leiden tot intensiever toezicht of themaonderzoeken.

Toezichtinstrumenten

In haar toezicht maakt de AFM gebruik van verschillende toezichtinstrumenten, variërend van informele beïnvloeding (preventief) tot formele handhavingsmaatregelen (repressief). (zie figuur 2)

Onwenselijk gedrag

In ons toezicht richten wij ons in de eerste plaats op onwenselijk gedrag in de financiële sector. Wij dragen bij aan discussies over wetgeving. Zo zorgen we ervoor dat er voldoende effectieve normen zijn om onwenselijk gedrag aan te pakken en dat de AFM genoeg instrumenten hiervoor heeft. In de jaarlijkse wetgevingsbrief geven we onze wensen weer.

Metten van effect van ons toezicht

We meten waar mogelijk de effecten van ons toezicht, zowel de nalevings- als de maatschappelijke effecten. Nalevingseffecten zijn te meten door te bepalen of ondernemingen de regels of normen opvolgen. Maatschappelijke effecten zijn te meten door bijvoorbeeld te kijken of consumenten en beleggers hun gedrag veranderen door de inzet van de AFM.

Toezichtmaatregelen

Formeel

- + Aangifte Openbaar Ministerie
- + Tuchtklacht
- + Aanwijzing tot heenzending
- + Bestuurlijke boete met publicatie
- + Hertoetsing bestuurder(s)/ commissarissen
- + Intrekken vergunning
- + Last onder dwangsom (lod) en publicatie
- + Openbare waarschuwing
- + Stille curator
- + Toezeggingsbevoegdheid (Whc)
- + Verbinden van voorschriften of stellen van beperking aan een vergunning
- + Zelfstandige last en publicatie

Informeel

- + Normoverdragend gesprek
- + Publiceren onderzoeksrapport
- + Publiceren leidraad
- + Ronde tafel bijeenkomst/dialogotafel
- + Publiceren dashboardscores
- + Benchmarken resultaten
- + Onderzoeken naar verandervermogen van financiële ondernemingen
- + Self-assessment
- + (Informeel) gesprek met RvC
- + (Informeel) gesprek met RvB

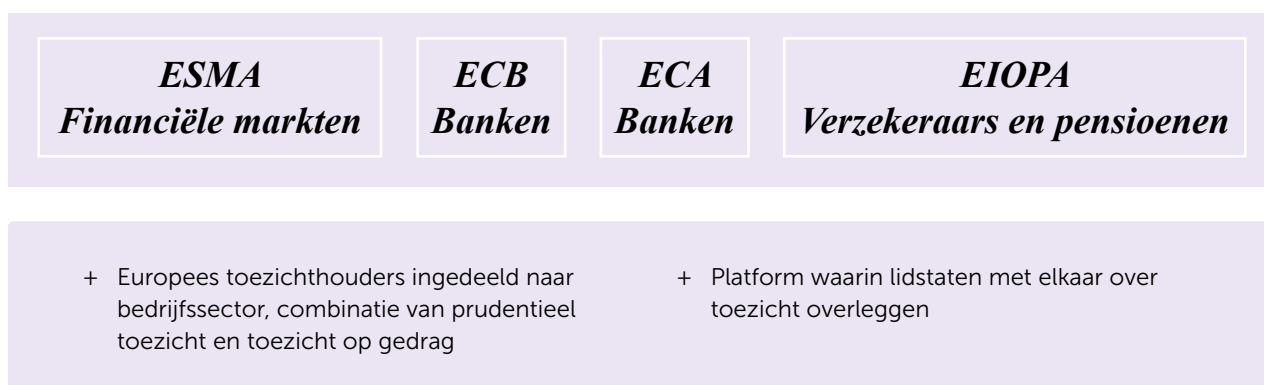
Figuur 2. Overzicht van een aantal van de belangrijkste toezichtinstrumenten

Samenwerking met andere toezichthouders

We werken steeds meer samen met andere toezichthouders, zowel nationaal als internationaal (zie Figuur 3).

Figuur 3. Overzicht samenwerking

DNB
Prudentieel toezicht
Soliditeit van financiële instellingen en stabiliteit van het financiële systeem

Integriteitstoezicht

Centrale Bank van Nederland

Houdt toezicht op banken, verzekeraars, pensioenfondsen en beleggingsondernemingen

AFM
Gedragstoezicht
Gedrag van en informatieverstrekking door alle marktparticipanten

Houdt toezicht op: banken, verzekeraars, pensioenfondsen, beurs, adviseurs, beleggingsfondsen en accountants.

ACM
Mededingingstoezicht
Een gelijk speelveld met bedrijven die zich aan de regels houden, en goedgeinformeerde consumenten die voor hun recht opkomen.

Houdt toezicht op: de mededinging, een aantal specifieke sectoren (telecom, vervoer, post en energie) en het consumentenrecht.

Stakeholderdialoog

De maatschappij heeft onverminderd hoge verwachtingen van de financiële sector. En ook van de toezichthouder. Dit vraagt om verantwoording en transparantie over het handelen van alle partijen. We vinden het daarom belangrijk om in verbinding te zijn met onze gesprekspartners, zonder daarbij onze autonome rol als toezichthouder uit het oog te verliezen.

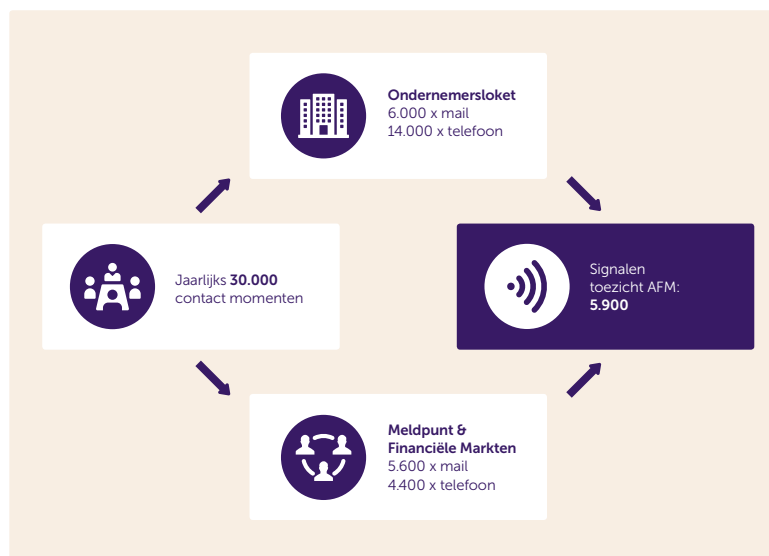
Draagvlak en vertrouwen zijn namelijk onmisbaar om zo effectief mogelijk toezicht te houden en onze ambitie te realiseren. We kijken hierbij ook kritisch naar onszelf, naar onze eigen effectiviteit en efficiëntie. Het is belangrijk dat onze stakeholders onze rol en bijdrage zien.

In de voortdurende dialoog met haar omgeving onderneemt de AFM verschillende activiteiten. Dit doet de AFM door bijvoorbeeld uitleg te geven over ons toezicht op (inter)nationale events, tijdens rondetafelsessies en bij congressen of bijeenkomsten voor diverse doelgroepen. Zo zijn vanuit het toezicht op efficiënte kapitaalmarkten in de zomer van 2018 verschillende master classes georganiseerd voor media over Openbare Biedingen en MiFID II. Ook hebben AFM-ers gesproken op evenementen zoals de Personal Finance Day en de AM-dag 2017. Al deze momenten bieden naast mogelijkheden voor dialoog en uitwisseling van kennis ook momenten voor zelfreflectie.

Een andere manier om contact met onze stakeholders te onderhouden, is via ons Consument&Panel waar de AFM met consumenten in gesprek is over de financiële markt. Ook het ondernemersloket van de AFM biedt mogelijkheden voor contact en informatie. Het ondernemersloket is de centrale toegang voor financiële (en daaraan gerelateerde) ondernemingen die contact zoeken met de AFM. Het ondernemersloket helpt met vragen over onder meer de inhoud van de Wet op het financieel toezicht (Wft). Het loket beantwoordt ook vragen gerelateerd aan innovatie en financiële technologie. Zij worden daarbij ondersteund door de Toezichtafdelingen en de InnovationHub.

Daarnaast kunnen consumenten en beleggers bij het Meldpunt Financiële Markten met hun vragen en zorgen terecht. Ook neemt het Meldpunt meldingen en klachten over de financiële markt in ontvangst.

De signalen die uit deze contactmomenten volgen, vormen een belangrijk onderdeel van ons risicogebaseerde Toezicht. Daarnaast vormen deze signalen één van de bronnen bij de externe analyse die de AFM uitvoert als onderdeel van haar jaarlijkse strategie-update.

Verder heeft Kantar TNS in opdracht van de AFM een stakeholderonderzoek uitgevoerd onder professionals in de financiële sector, consumenten, opiniemakers en AFM-medewerkers. Als onderdeel hiervan is voor het eerst een zogenoemde reputatie-index vastgesteld. Dit is een score die het vertrouwen in de AFM, het oordeel over bereikte resultaten en de algemene indruk over de toezichthouder uitdrukt.

De reputatie-index van de AFM (overall 45 op een schaal van 100) is onder consumenten vergelijkbaar met relevante peers in toezicht. Bij zakelijke stakeholders valt vooral het verschil tussen deelgroepen op. Zo geven handelsplatformen de AFM een aanmerkelijk hoger cijfer dan accountantsorganisaties. In de zakelijke markt laat de reputatie van de AFM dus een gemengder maar gemiddeld minder gunstig beeld zien. In vergelijking met financiële instellingen scoort de AFM reputatie-index positief.

De AFM onderzoekt continu hoe stakeholders haar beoordelen. De eerstvolgende meting zal plaatsvinden in de loop van 2019.

In Tabel 1 zijn de verschillende activiteiten opgenomen die de AFM in 2017 heeft ondernomen met haar stakeholders.

Stakeholder	Dialogvorm	Uitkomsten	Follow-up
Publiek	<p>Consument&Panel: Bijeenkomst waarin consumenten met de AFM in gesprek gaan over de financiële sector.</p> <p>Ook is er een online dialoogsessie gehouden. Op ons forum zijn 40 onderwerpen besproken in 2017, met 240 reacties van respondenten.</p>	De informatie uit de bijeenkomst en de online reacties wordt gebruikt om ons toezicht verder te verscherpen.	<p>Nieuwe consumenten onderzoeken en dialoogsessie via AFM Consument&Panel worden in 208 georganiseerd.</p> <p>Ook wordt het concept 'In gesprek met de AFM' ingezet om stakeholders inzicht te bieden in de wereld van het toezicht.</p>
Onder toezichtstaande financiële ondernemen	<p>Onderzoek waarbij aan ondernemingen wordt gevraagd wat hun mening is over de AFM.</p> <p>Dialoogsessie met specifieke groepen ondernemingen over toezicht.</p>	De ondernemingen vinden het goed dat de AFM met hen in dialoog is en blijft, maar vinden wel dat we beter moeten laten zien hoe we met feedback omgaan.	De uitkomsten worden gebruikt in de continue dialoog die de AFM heeft met de ondernemingen. Daarnaast zijn er dialoogsessies 'In gesprek met de AFM' georganiseerd.
Brancheorganisaties van onder toezichtstaande financiële ondernemingen	Panelbijeenkomsten over begroting en verantwoording (2x per jaar) waarbij het Bestuur aanwezig is.	Uitleg belangrijkste ontwikkelingen en toelichting op nieuwe regelgeving. Ook overleg over begroting en toezichtkosten.	De feedback wordt gebruikt voor de verbetering van het toezicht en de presentatie daarvan.
Medewerkers	Informatiebijeenkomsten, dialoogbijeenkomsten, lunches met de voorzitter OR.	Het bestuur bespreekt de strategie en de belangrijke wijzigingen in de bijeenkomsten met alle medewerkers.	Medewerkers worden betrokken bij de ontwikkeling van de organisatie en het toezicht van de AFM.

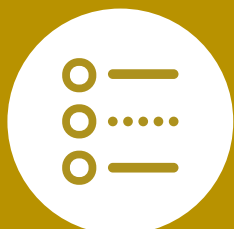
Tabel 1: stakeholder overzicht

02 Verslag van activiteiten

→ 34

Prioriteit 1: Verkleinen van ongewenste financiële risico's voor de samenleving

- 36 *Beperken kwetsbaarheid door langdurig lage rente*
- 40 *Risico op overkreditering*
- 44 *Zoektocht naar rendement*
- 50 *Tegenvallende financiële positie na pensionering*
- 54 *Legacyproblemen van verzekeraars*
- 58 *Onvoldoende kwaliteit van accountantscontroles*
- 61 *Kwetsbaarheid van klantdata*
- 63 *Cybercrime*
- 65 *Opkomst nieuwe spelers*
- 70 *Prijsvorming kapitaalmarkt*
- 74 *(Inter)nationale beleids- en wetgevingsontwikkelingen*

→ 82

Prioriteit 2: Het versterken van het toezicht door te investeren in technologie en methodiek

→ 87

Prioriteit 3: Het vergroten van de effectiviteit, efficiency en wendbaarheid van de interne organisatie

Prioriteit 1

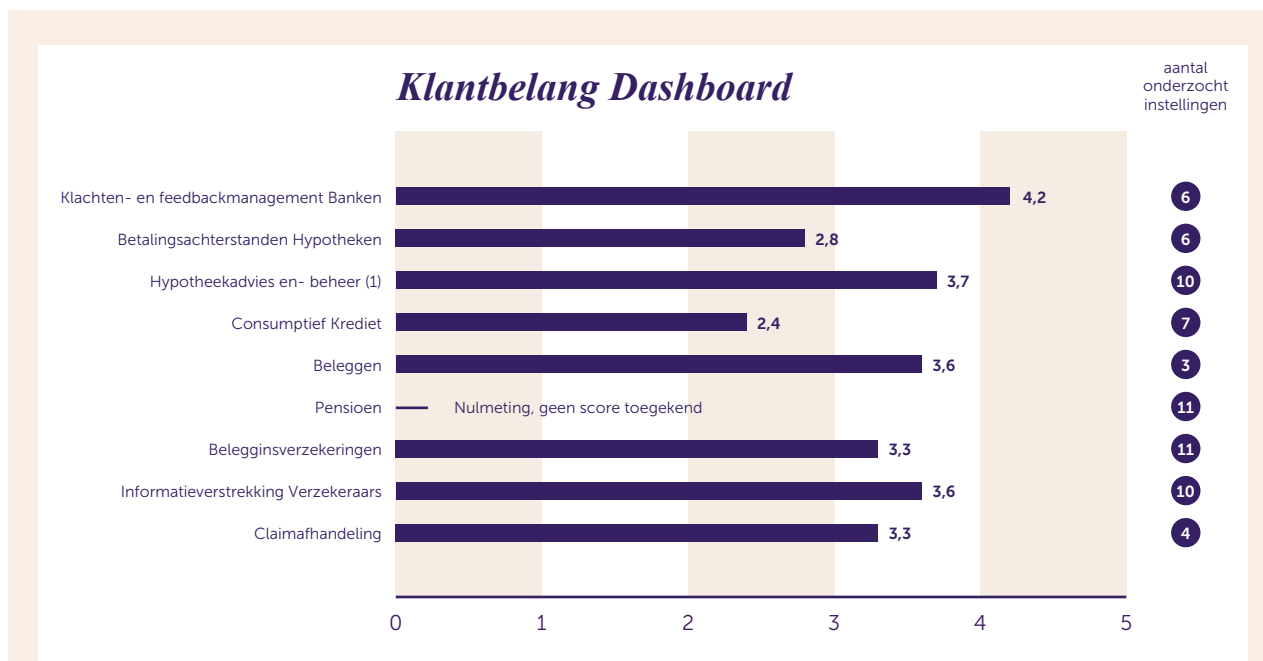
Het verkleinen van ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht

In de Agenda 2017 hebben we de top10-risico's voor de financiële markten, de Nederlandse financiële sector en het toezicht daarop, zoals geformuleerd in de Meerjarenagenda 2016-2018, aangepast en aanscherpt. De top10-risico's die wij zien vormen een belangrijk uitgangspunt voor de inzet van onze toezichtcapaciteit. In deze verantwoording laten we per risico zien hoe de AFM in 2017 invulling heeft gegeven aan haar toezicht en welke resultaten en effecten daarmee zijn bereikt.

Naast de aanpak van de top10-risico's voeren we ook reguliere toezichttaken uit, zoals vergunningverlening, toetsingen en goedkeuring van prospectussen. Deze lichten we toe in de hoofdstukken 'Doorlopend toezicht' en 'Maatregelen'.

Uitgelicht: Wat is het Klantbelang Dashboard?

Nader uitgelicht:

Wat is het Klantbelang Dashboard?

Het Klantbelang Dashboard maakt op basis van diverse onderzoeken inzichtelijk in welke mate de sector het belang van de klant centraal stelt in producten en dienstverlening. De uitkomsten van de onderzoeken drukt de AFM uit in scores op een schaal van 1 (klantbelang centraal-gedachte onvoldoende aanwezig) tot en met 5 (klantbelang centraal-gedachte wordt bewust meegewogen en in de praktijk gebracht). Het Klantbelang Dashboard richt zich primair op de grote banken en verzekeraars. Soms ook op kleinere partijen, als zij een groot marktaandeel hebben binnen een specifieke productgroep.

De AFM heeft bij betrokken aanbieders de uitkomsten van de verschillende onderzoeken besproken en waar

nodig op verbetering aangedrongen. Wij houden de voortgang in de gaten. In 2018 doet de AFM bovendien opnieuw onderzoek naar de dienstverlening.

Klachten- en Feedbackmanagement Banken

Banken zijn volop actief om een cultuur te creëren waarin geluisterd wordt naar klanten en waarin medewerkers de ruimte (bevoegdheden) hebben om tot passende oplossingen te komen. In veel gevallen is er geen formele klacht nodig om gehoord te worden. Feedback wordt bij elkaar gebracht om er op alle niveaus in de organisatie van te leren en vormt de basis voor voortdurende verbetering van de dienstverlening. Het is vaak nog lastig inzichtelijk maken in welke mate de veelheid van (grote en kleine) verbetermaatregelen bijdragen aan een meer klantgerichte cultuur en een verbetering van de dienstverlening.

[1] Deze score bestaat voor vijftig procent uit de onderzoeksresultaten van 2016-2017 naar het beheer en voor vijftig procent uit de score voor advies die is gegeven bij het Klantbelang Dashboard 2015-2016

Beperken kwetsbaarheid door langdurig lage rente

Inleiding

Ook 2017 werd mondiaal, met name in de EU, gekenmerkt door exceptioneel lage nominale (en reële) rentes.

Aan deze lage rente kleven voor- en nadelen voor financiële ondernemingen, consumenten en financiële markten.

Zo is het voor consumenten met een aflossingsvrije hypotheek bij renteherziening aantrekkelijk om de hypotheek tegen lagere maandlasten te continueren. De besparing op die maandlasten kan dan worden ingezet om extra af te lossen op de hypotheek.

Maar aan andere kant kunnen de netto rente-inkomsten van banken dalen als de rente laag blijft en verslechtert de solvabiliteit van pensioenfondsen en verzekeraars. Daarbij bouwen consumenten mogelijk niet het kapitaal op in hun pensioenregeling waar ze wel op rekenen. Een ander gevolg is dat huishoudens en bedrijven kunnen gaan wennen aan een combinatie van hoge schulden en lage rentelasten. Hierdoor neemt de kwetsbaarheid voor bijvoorbeeld (onverwachte) rentestijgingen toe.

Ook bestaat het risico dat consumenten en bedrijven in hun zoektocht naar meer rendement niet altijd de juiste risico-rendementafweging maken. Bijvoorbeeld door te beleggen in activa met een hoog (door consumenten) gepercipieerd rendement, maar tevens een hoog risico-profiel en een lage liquiditeit. Malafide partijen hebben daarop ingespeeld en hebben oneerlijke verdienmodellen ontwikkeld.

De lage rente draagt ook bij aan een verschuiving van de financiële structuur; van bankfinanciering naar kapitaalmarktfinanciering.

Het risico 'beperken kwetsbaarheid door langdurig lage rente' is in 2017 als onderliggende trend steeds meer geïntegreerd in de aanpak van de overige top10-risico's. Om de kwetsbaarheid door langdurig lage rente te beperken heeft de AFM zich de afgelopen jaar vooral gericht op:

- + Inventarisatie niet-passende producten: Het inventariseren van producten die niet passend zijn in de huidige lagerenteomgeving of onvoldoende rekening houden met een mogelijke stijging van de rente en voorkomen dat financiële ondernemingen deze producten aanbieden. En daarmee dus niet passend zijn voor consumenten.
- + Benutten lagerenteomgeving voor verkleinen kwetsbaarheid hypotheekbezitters: Door middel van gedragswetenschappelijke experimenten bepalen we wat de meest effectieve mogelijkheden zijn voor hypotheekbezitters om hun kwetsbaarheid te verkleinen
- + Vermindering van de kwetsbaarheid van consumenten met een aflossingsvrije of beleggingshypotheek: Stimulering van financiële ondernemingen om met name kwetsbare huiseigenaren met aflossingsvrije en beleggingshypotheek te stimuleren tot schuldreductie of kapitaalopbouw.

Verantwoording

Inventarisatie niet-passende producten

Eind 2017 is een onderzoek gestart naar producten die niet passend zijn in de huidige lagerenteomgeving of onvoldoende rekening houden met een mogelijke stijging van de rente. Het doel is te voorkomen dat financiële ondernemingen producten aanbieden die niet voldoen aan de knvb-criteria (kosten, nut, veiligheid en begrijpelijkheid) en daarom niet passend zijn voor consumenten.

Dit onderzoek wordt in het eerste kwartaal van 2018 afgerond.

Benutten lage rente omgeving voor verkleinen kwetsbaarheid hypotheekbezitters

Om het aantal kwetsbare klanten met een aflossingsvrije hypotheek te beperken, heeft de AFM aanbieders opgeroepen zich meer in te zetten om gedurende de looptijd actief in contact te treden met hun klant.

Bijvoorbeeld op moment van renteverlenging. Bij renteverlenging kunnen veel consumenten vaak een besparing op de rentelasten realiseren die vervolgens ingezet kan worden om extra af te lossen. Op 9 november 2017 heeft de AFM hier opnieuw aandacht voor gevraagd, in het kader van de publicatie van de uitkomsten van het AFM Klantbelang Dashboard hypotheek.

Gedragwetenschappelijk onderzoek

In 2017 hebben ING en Florius onderzocht hoe huizenbezitters met een aflossingsvrije hypotheek of een beleggingsrekeninghypotheek geactiveerd kunnen worden om hun financiële risico's te beperken. De AFM heeft inhoudelijke ondersteuning geboden bij de opzet van deze onderzoeken. Experimenten kunnen helpen bij het vinden van een benaderingswijze die huiseigenaren daadwerkelijk in beweging kan brengen. Begin 2018 heeft de AFM de uitkomsten van deze experimenten gepubliceerd.

Minder kwetsbare klanten met een aflossingsvrije of beleggingshypotheek

Aflossingsvrije hypotheek

Om te zorgen dat er minder kwetsbare klanten zijn met een aflossingsvrije hypotheek hebben we in 2017 een gefaseerde aanpak gehanteerd.

Allereerst hebben we kredietverleners gevraagd om de risico's voor individuele klanten in kaart te brengen en klanten te verdelen in risicoklassen. Over deze risicosegmentatie is de AFM met partijen in gesprek gegaan.

Daarna moest een gerichte en op risico gebaseerde aanpak worden ontwikkeld om klanten te informeren. Kredietverstrekkers moeten klanten informeren over de risico's en zich inspannen om inzicht te krijgen in de financiële situatie van klanten. Zij zijn hiermee gestart. Zo bieden zij handelingsperspectief om hun weerbaarheid te vergroten.

De AFM houdt samen met andere toezichthouders de voortgang van dit proces in de gaten. Daarbij verwachten we dat de sector het ontwikkelen van een dergelijke aanpak voortvarend oppakt en waar mogelijk best practices opstelt.

Geen overgangsregime leennormen hypotheek

De inkomensnormen voor de hypotheek worden jaarlijks op advies van het Nibud aangepast. De AFM wordt hiervoor geconsulteerd. In 2016 zijn nieuwe regels geïntroduceerd voor de toetsing of het krediet verantwoord kan worden verstrekt (het zogenaamde bindend aanbod). De AFM heeft toen een eenmalige overgangsregeling afgekondigd. Op basis van onderzoek naar de doorlooptijden van aanbieders van hypothecair krediet vindt de AFM dat er momenteel geen aanleiding is voor een overgangsregime. Marktpartijen en consumenten zijn hierover geïnformeerd.

Leidraad vervroegde aflossing

In maart is de AFM-leidraad 'Vergoeding voor de vervroegde aflossing van de hypotheek' gepubliceerd. Hierin staan uitgangspunten voor de berekening van het financiële nadeel bij vervroegde aflossing van de hypotheek. Huizenbezitters krijgen hierdoor duidelijkheid over hoe de vergoeding - voorheen boeterente genoemd - tot stand kan komen. Om huizenbezitters te helpen duidelijkheid te krijgen over hoe de vergoeding berekend kan worden, is een stappenplan en een checklist opgesteld. Hierin wordt de berekeningswijze in de praktijk stap voor stap toegelicht, en kunnen huizenbezitters lezen waar ze op kunnen letten. De AFM gaat erop toezien dat aanbieders zich aan de regels houden. In het laatste kwartaal van 2017 is de AFM gestart met een onderzoek naar de naleving van de wetgeving over de vergoeding bij vervroegde aflossing. De AFM publiceert de uitkomsten naar verwachting in het tweede kwartaal van 2018.

Rentemiddeling en intern oversluiten

Medio 2017 heeft de AFM geïnventariseerd hoe rentemiddeling wordt toegepast. Banken en verzekeraars ontvingen een informatieverzoek over rentemiddeling en intern oversluiten. Consumenten met een hypotheek kunnen op verschillende manieren hun hypotheekrente wijzigen voor het einde van de rentevaste periode. Meestal worden hiervoor kosten in rekening gebracht bij de consument. Door middel van dit informatieverzoek wil de AFM een goed beeld krijgen van de verschillende wijzigingsopties. Ook kan de AFM zich zo een beeld vormen over hoe de vergoeding bij vervroegde aflossing zich verhoudt tot de kosten en voorwaarden die verbonden zijn aan deze wijzigingen.

Resultaten voor onze stakeholders

- + Hypotheekverstrekkers weten beter hoe ze kwetsbare klanten met een aflossingsvrije hypotheek kunnen aansporen tot actie.
- + Hypotheekverstrekkers weten hoe zij het financiële nadeel bij vervroegde aflossing van de hypotheek kunnen berekenen.
- + Consumenten kennen de gevolgen en mogelijke consequenties van de aanpassing van de leennorm hypotheek.
- + Huizenbezitters hebben duidelijkheid over hoe de vergoeding voor tussentijdse aflossing van hun hypotheek- voorheen boete-rente genoemd - tot stand kan komen.
- + Kwetsbaarheid van klanten met aflossingsvrije hypotheek is verkleind.

(Inter)nationale samenwerking

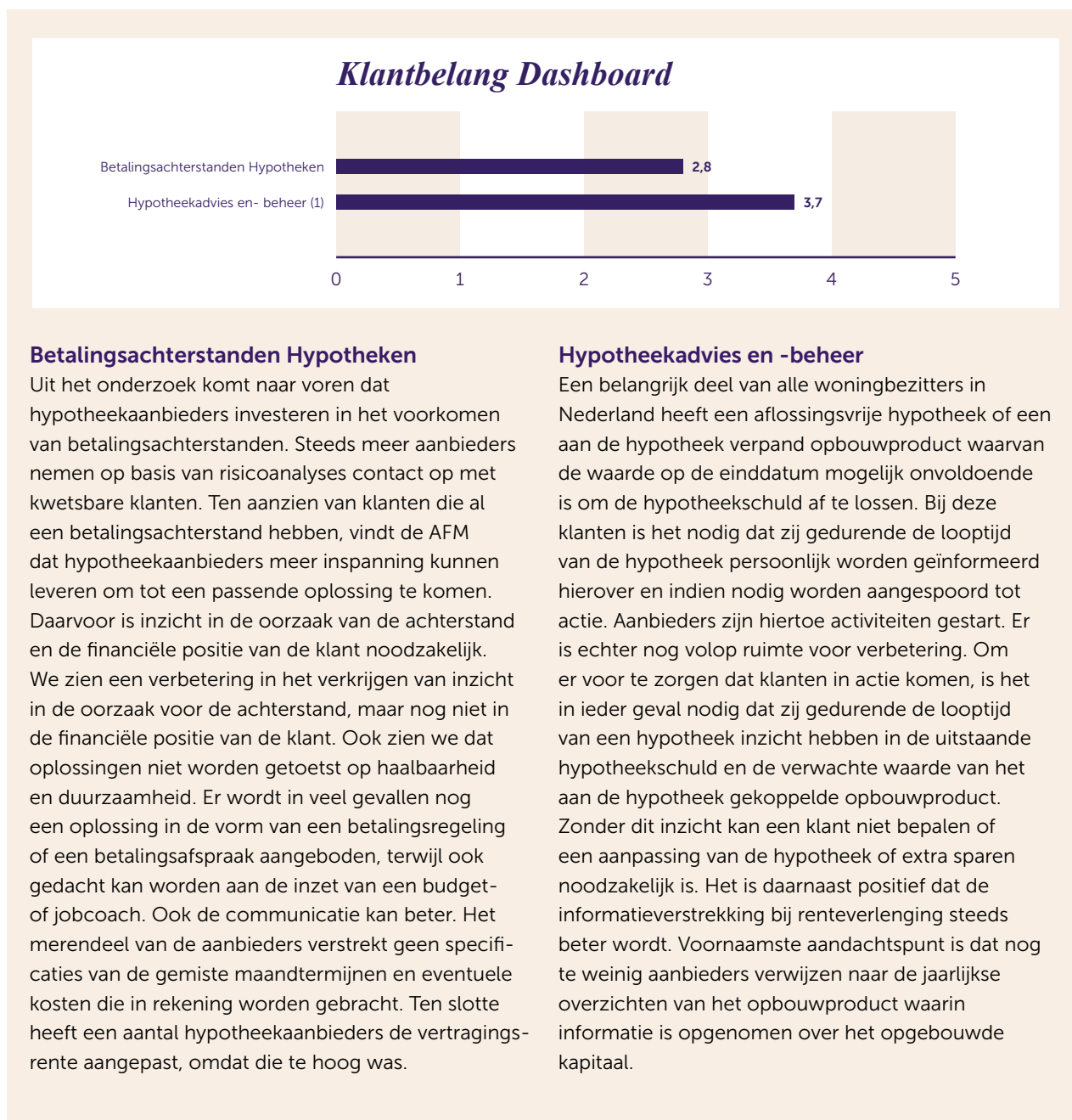
In het Financieel Stabiliteitscomité heeft de AFM zich samen met DNB en ministerie van Financiën in oktober uitgesproken over de risico's van aflossingsvrije hypotheekschulden. Meer dan de helft van de hypotheekschuld van Nederlandse huishoudens bestaat uit aflossingsvrije leningen. Het grote aandeel aflossingsvrije leningen vormt een belangrijke verklaring voor de zeer hoge Nederlandse hypotheekschuld. Deze maakt huishoudens kwetsbaar voor rente- en inkomenschokken.

Omdat op deze leningen niet regulier wordt afgelost, kunnen problemen ontstaan aan het einde van de looptijd. Huishoudens kunnen te maken krijgen met hogere hypotheekuitgaven in combinatie met een lager (pensioen)inkomen, en moeten daardoor misschien hun huis verkopen. Naar aanleiding daarvan roept het comité kredietverstrekkers op een gerichte aanpak te ontwikkelen en intermediairs daarbij te betrekken. Daarnaast besprak het comité de plannen uit het regeerakkoord gericht op een meer gelijke fiscale behandeling van vreemd en eigen vermogen en de belangrijkste actuele stabiliteitsrisico's.

Uitgelicht: Klantbelang Dashboard Hypotheken

[1] Deze score bestaat voor vijftig procent uit de onderzoeksresultaten van 2016-2017 naar het beheer en voor vijftig procent uit de score voor advies die is gegeven bij het Klantbelang Dashboard 2015-2016

Risico op overkreditering

Inleiding

Bij een lage rente is het mogelijk dat kredietverstrekking aan consumenten toeneemt. Door de lage rente is het namelijk relatief goedkoop – en daarmee verleidelijk – om te lenen. Vooral voor leningen met een langere looptijd en een variabele rente kunnen rentestijgingen in de toekomst dan een probleem worden.

Het risico op overkreditering wordt versterkt door online beslisomgevingen die het lenen stimuleren. Onze aanpak van het risico op overkreditering is tweeledig. Enerzijds stimuleren we het gedrag van marktpartijen dat leidt tot verantwoorde kredietverlening. Tegelijkertijd bestrijden we malafide partijen op de consumptief-kredietmarkt.

Om het risico op overkreditering te verkleinen, heeft de AFM zich afgelopen jaar vooral gericht op:

- + Stimulering verantwoorde dienstverlening marktpartijen: stimulering van gedrag bij marktpartijen dat leidt tot verantwoorde dienstverlening.
- + Bestrijding van malafide partijen op de consumptief-kredietmarkt.
- + Ontwikkeling van een toezichtstrategie voor de consumptiefkredietmarkt. Het in kaart brengen van de omvang van de markt en de kenmerken van de populatie kwetsbare consumenten bij consumptief krediet maakt daar onderdeel van uit.
- + Onderzoek beslisgedrag consumenten: Onderzoek naar het beslisgedrag van consumenten. De inzichten vertalen wij naar aanbevelingen voor het toezicht.
- + Aanpassing beslisomgeving online beslisomgevingen: Inzetten op aanpassingen in online beslisomgevingen voor consumptief krediet, zodat de belangen van de klant beter worden geborgd.

Verantwoording

Stimuleren verantwoorde dienstverlening marktpartijen

Duurzame oplossing locked-upsituatie

Verantwoorde dienstverlening vertaalt zich onder meer in het bieden van duurzame oplossingen van kredietaanbieders aan klanten in een locked-upsituatie en het voorkomen van dergelijke situaties in de toekomst. Locked-upklanten zijn consumenten die niet kunnen overstappen naar een andere kredietaanbieder, omdat hun lopende krediet hoger is dan volgens de geldende leennormen passend is. Dit is vaak een gevolg van een gewijzigde financiële situatie. Ons beleid voor duurzame oplossingen voor locked-upsituaties is in 2017 gecontinueerd. Met als direct resultaat dat inmiddels tienduizenden klanten zicht hebben op een schuldenvrije toekomst.

Om tot dit resultaat te komen hebben we diverse gesprekken gevoerd met marktpartijen. Ook zijn er ook onderzoeken gedaan naar de locked-upproblematiek. Marktpartijen hebben de volgende maatregelen aangedragen en/of genomen:

- + Bestaande aflossingsvrije kredieten zijn of worden in de nabije toekomst omgezet naar kredieten met een hogere aflossingscomponent.
- + Er worden renteverlagingen doorgevoerd zodat er per saldo meer op het krediet wordt afgelost en bovendien de verschillen in de hoogte van de rente voor nieuwe en bestaande vergelijkbare klanten zijn weggenomen.
- + Wanneer dat nodig is, bijvoorbeeld wanneer een locked-upsituatie geconstateerd wordt, passen kredietaanbieders een opnameblokkade toe.
- + Indien nodig worden (aanvullende) maatwerktrajecten ingezet. Dat leidt geregeld tot verdere renteverlagingen en/of (gedeeltelijke) kwijtscheldingen.
- + Daarbij zien we dat meer persoonlijke leningen dan doorlopende kredieten worden verstrekt. Bij persoonlijke leningen is het risico op locked-upsituaties kleiner, omdat hier standaard op wordt afgelost.

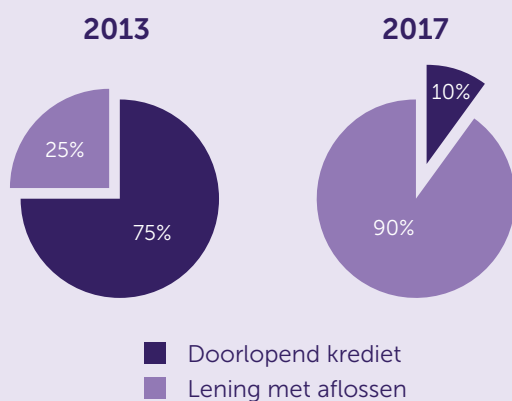
We zien dat steeds meer partijen een beheersysteem hebben ontwikkeld om locked up-situaties te voorkomen. Hierdoor kan de financiële situatie van de klant tussentijds worden onderzocht. Ook wordt beter rekening gehouden met life events zoals pensionering.

Toezicht op telecomkredieten

Met ingang van 1 mei 2017 houdt de AFM toezicht op alle Nederlandse telecomaandieners. Vanaf deze datum moeten deze partijen zich aan de regels houden voor verantwoorde kredietverstrekking als zij een lening aanbieden bij de koop van een mobieltje op afbetaling. Zo zijn telecomaandieners die leningen van meer dan €250 verstrekken voor een mobiele telefoon op afbetaling nu verplicht te vragen naar het inkomen en de vaste lasten van hun klanten. Ook moeten zij bij het [Bureau Kredietregistratie \(BKR\)](#) nagaan of er andere kredieten zijn afgesloten.

Deze maatregelen zijn nodig om overkreditering te voorkomen en te toetsen of er maandelijks voldoende ruimte is om de lening terug te betalen.

Nieuw afgesloten consumptief kredieten

Snelheid en gemak van kredietverstrekking

Financiële ondernemingen mogen in reclame-uitingen over kredietmededelingen geen boodschappen opnemen die gericht zijn op het gemak of de snelheid waarmee het krediet wordt verstrekt. De AFM heeft in 2017 meerdere ondernemingen aangesproken op dit type informatieverstrekking, waarbij het zowel om consumptieve als hypothecaire kredietaanbieders gaat.

Bestrijding van malafide partijen op de consumptief kredietmarkt

Flitskrediet

De AFM vindt dat er in Nederland geen aanbieders van flitskredieten actief mogen zijn. Aanbieders van flitskrediet richten zich voornamelijk op een groep consumenten die kwetsbaar zijn doordat zij een acute behoefte aan geld hebben. Bij het terugbetalen is de kans groot dat deze consumenten (verder) in de schulden raken.

Onderzoek en daarna handhaving van de AFM hebben er toe geleid dat de meeste illegale bedrijven in Nederland hun activiteiten hebben gestaakt. Handhaving gebeurt in de meeste gevallen via een last onder dwangsom. Daarnaast zijn meerdere maatregelen opgelegd en/of in voorbereiding.

Door de afname van het aantal flitskredietaanbieders is het aanbod van hele dure kortlopende leningen in Nederland verminderd. Kwetsbare consumenten komen hierdoor minder in aanraking met dit product.

Dit leidt mogelijk tot minder overkreditering en betalingsproblemen.

De AFM wil bestaande problemen oplossen, maar ook nieuwe problemen voorkomen. Daarom maken wij ons hard voor een reclameverbod voor flitskredieten. In de verantwoording van het risico 'Opkomst nieuwe spelers' gaan we verder in op onze wens voor een reclameverbod.

Ontwikkelen van een toezichtstrategie voor de consumptiefkredietmarkt

In 2017 zijn belangrijke stappen gezet in de realisatie van een hernieuwde toezichtstrategie. Onderdeel hiervan was het in kaart brengen van de markt en de omvang en kenmerken van de populatie kwetsbare klanten. De uitgewerkte strategie wordt in 2018 geïmplementeerd in het toezicht. Hierdoor maken we ons toezicht op de markt van consumptief krediet nog effectiever en efficiënter.

Consumenten en Incassotrajecten

In november 2016 heeft de AFM de [leidraad Consument en Incasso](#) gepubliceerd. In de leidraad staat de gewenste aanpak van betalingsachterstanden van consumenten bij kredietaanbieders.

De leidraad staat stil bij het kredietproces van de klant; van het voorkomen van betalingsachterstanden tot het treffen van oplossingen en de inzet van een incasso-bureau. Hierbij moet niet alleen worden gestuurd op het innen van de vordering, maar is het ook van belang dat de oorzaak van de betalingsachterstand wordt achterhaald.

De AFM ziet er op toe dat kredietaanbieders zich houden aan de in de leidraad beschreven verantwoordelijkheden en treft maatregelen als er misstanden zijn.

Onderzoek beslisgedrag consumenten

Er is een gedragswetenschappelijke analyse gemaakt van het keuzegedrag van consumptiefkredietklanten. De inzichten uit deze analyse zullen door de AFM worden gebruikt als aanknopingspunt om (een gedeelte van) de door haar geïdentificeerde problemen op de consumptiefkredietmarkt op te lossen. Daarnaast biedt deze analyse aanknopingspunten voor evidence-based beleid in de consumptiefkredietmarkt. Dit onderzoek is een vervolg op ons rapport uit 2016 over het effect van de kredietwaarschuwing.

Aanpassen online beslisomgeving consumptief krediet

Bij goederenkrediet kun je denken aan koop op afbetaling van bijvoorbeeld een auto, wasmachine of rijlessen bij een autorijleschool.

Door onze inzet is het acceptatie- en beheerbeleid van aanbieders van goederenkrediet verbeterd, waardoor het risico op overkreditering in deze markt verder wordt beheerst. Bijvoorbeeld door de financiële gegevens van klanten eerder te controleren aan de hand van stukken zoals loonstrookjes of bankafschriften. Een andere belangrijke stap hierin is een (aangekondigde) toepassing van striktere leennormen. Ook zien we dat partijen zich (zullen gaan) inspannen om de situatie van bestaande klanten tussentijds te monitoren en waar nodig maatregelen te treffen.

Daarnaast is de online beslisomgeving van de onderzochte goederenkredietaanbieders aangepast zodat de negatieve sturing hierin is verminderd. Zo zijn bijvoorbeeld de standaardopties (bijvoorbeeld van de betaalmethode en de looptijd) in het belang van de klant en op basis van gedragswetenschappelijke inzichten aangepast. Ook is de vraagstelling over de financiële situatie van de klant verbeterd. Om te kunnen spreken van verantwoorde goederenkredietverlening is het volgens de AFM van belang dat de kenmerken van het kredietproduct aansluiten op het bestedingsdoel.

Hoewel dat niet voor alle partijen geldt, zien we dat op dit moment nog onvoldoende terug. Daar zal de AFM de aankomende periode dan ook aandacht aan besteden.

Resultaten voor stakeholders

- + Kredietaanbieders en –bemiddelaars geven steeds meer op een adequate manier invulling aan hun zorgplicht bij doorlopende kredieten door bestaande locked-upsituaties op te lossen (waarbij er zicht komt op een schuldenvrije toekomst) en in de toekomst te voorkomen.
- + Consumenten die een goederenkrediet aangaan worden beter beschermd doordat aanbieders van deze kredieten op een betere manier invulling geven aan het verantwoord kredietgeverschap.
- + Door de afname van het aantal flitskredietaanbieders is het aanbod van hele dure kortlopende leningen in Nederland verminderd.

(Inter)nationale samenwerking

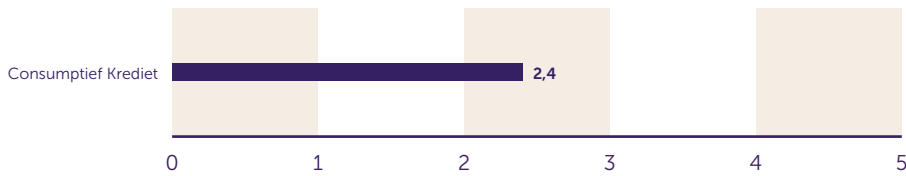
In de aanpak van flitskredietaanbieders heeft de AFM in 2017 zowel succesvol met DNB als met buitenlandse toezichthouders samengewerkt. Zo probeert de AFM de druk op illegale aanbieders te vergroten en hen te dwingen de Nederlandse markt te verlaten. Dit proces kost wel veel tijd. Illegale aanbieders bieden hun diensten vaak vanuit het buitenland aan. En dan mag de consumentenbescherming in Nederland nog zo goed geregeld zijn, in het buitenland is dit lang niet altijd het geval. Het is voor buitenlandse toezichthouders dan lastig om op te treden.

In Europees verband wordt gesproken over een mogelijke (gedeeltelijke) harmonisatie van de invulling van de open norm ter voorkoming van overkreditering. Om deze discussie te beïnvloeden hebben we deelgenomen aan een internationale Expertgroep, georganiseerd door de Europese Commissie. Daarin hebben wij toegelicht hoe de AFM toezicht houdt op deze open norm.

Uitgelicht: Klantbelang Dashboard Consumptief Krediet

Klantbelang Dashboard

Item	Value
Consumptief Krediet	2,4

Consumptief Krediet

In de afgelopen jaren heeft de AFM bijzondere aandacht voor de consumptief kredietmarkt. De reden is dat we op deze markt verschillende problemen constateren. Bijvoorbeeld bij klanten die uitzichtloos vastzitten in een doorlopend krediet (locked-up) en in de omgang met betalingsachterstanden. Er is nog steeds verbetering nodig. Zo

worden de leennormen voor de bepaling van de maximale leencapaciteit van consumenten nog niet door alle partijen goed ingevuld en kan de omgang met klanten in een betalingsachterstand worden verbeterd. We zien dat marktpartijen over de gehele linie de resultaten van ons onderzoek serieus nemen en dat sinds de onderzoeksperiode verbeteracties in gang zijn gezet.

Zoektocht naar rendement

Inleiding

Door de huidige lage rente gaan verschillende groepen op zoek naar meer rendement. Daarbij worden mogelijk onverantwoorde risico's genomen.

Beleggers kunnen op zoek gaan naar meer rendement in de vorm van (alternatieve) beleggingen. Door de lage rente zijn ook de activaprijzen gestegen, waardoor beleggen extra aantrekkingskracht heeft gekregen. De kans bestaat dat men geen goede afweging maakt tussen risico en rendement. Financiële ondernemingen kunnen hierop inspelen door complexere producten aan te bieden die een hoger rendement beloven, maar niet in het belang van de klant zijn, omdat de risico's onevenredig groot zijn of niet duidelijk worden vermeld.

Fondsbeheerders kunnen geneigd zijn meer te beleggen in investeringen met een hoger risico-rendementprofiel. Daarbij kunnen zij er bovendien voor kiezen om meer met vreemd vermogen te beleggen. Zo ontstaat een toename in schuldfinanciering (leverage). Door toegenomen concurrentie op de markt voor vermogensbeheer en omdat het lastig is om in de lagerenteomgeving nog rendement te behalen, ontstaat bovendien druk op de kosten. Vanuit efficiëntie- en kostenoverwegingen kunnen vermogensbeheerders kiezen voor uitbesteding aan serviceproviders. Dit kan leiden tot risico's voor de beheerste bedrijfsvoering.

De zoektocht naar rendement maakt prijscorrecties in de kapitaalmarkten op den duur waarschijnlijker. De huidige marktomstandigheden (lage rente en een toenemende vraag naar beleggingen) vormen een goede voedingsbodem voor een volgende 'asset bubble' waarbij activa, zoals aandelen en onroerend goed, overgewaardeerd worden. Toekomstige rentestijgingen kunnen dan een grote, schoksgewijze daling van activaprijzen veroorzaken. Een toename van leverage kan schokken op de financiële markten nog verheviggen. Leverage vergroot ten eerste het effect van een schok

op de betreffende financiële onderneming. Daarnaast trilt een schok bij de ene partij sterker door naar andere partijen, omdat leverage tot grotere verwevenheid van marktpartijen leidt.

Om de risico's die de zoektocht naar rendement met zich meebrengt zo klein mogelijk te houden, heeft de AFM zich het afgelopen jaar onder meer gericht op:

- + Onderzoek naar de zoektocht naar rendement (search for yield) door beleggers en de risico's en gevolgen hiervan.
- + Onderzoek naar welke alternatieve passendheidstoets effectievere bescherming biedt aan execution only-beleggers.
- + In kaart brengen of en in welke mate de markt richting (nieuwe) risicovolle producten en diensten beweegt en welke risico's dit oplevert.
- + Terugdringen van risico's op de verkoop van beleggingsproducten die niet in het belang zijn van consumenten en het mkb.
- + Effectief optreden tegen malafide aanbieders.
- + Adequaat dienen van beleggersbelangen: Zorgen dat asset managementpartijen hun bedrijfsvoering op orde hebben zodat zij de belangen van beleggers adequaat kunnen dienen. Met extra aandacht voor AIFMD-partijen van wie de vergunning van rechtswege is omgezet.
- + Systeemrisico's van asset managementactiviteiten.
- + Analyseren van de consequenties van prijsschokken op kapitaalmarkten.

Verantwoording

Onderzoek naar de zoektocht naar rendement (search for yield) door beleggers en de risico's en gevolgen hiervan

Consumentenmonitor

Najaar 2017 is de AFM Consumentenmonitor uitgevoerd. Uit deze Consumentenmonitor blijkt dat consumenten nog steeds de lage rente aanwijzen als belangrijke reden om te starten met beleggen of om meer te beleggen.

Onderzoek Consument&Panel

Ook uit het AFM Consument&Panel-onderzoek naar de risicobereidheid van Nederlandse consumenten bij een lage of zelfs negatieve spaarrente, blijkt dat de risico-

bereidheid hoger is bij een hoge spaarrente. Of deze risicobereidheid daadwerkelijk leidt tot meer risicovolle beleggingen hebben wij niet onderzocht. In 2017 heeft de AFM wel onderzocht of sprake is van grote verschuivingen van sparen naar beleggen. Sinds de continue daling van de rente in 2012 is geen grote afname van spaartegoeden zichtbaar in Nederland. Het niveau is sinds 2012 nagenoeg constant. Wel zien we op basis van cijfers uit de AFM Marktmonitor dat het aantal retail-beleggers toeneemt. Deze verschuiving is nu nog geen reden voor interventie vanuit de AFM.

Onderzoek beleggingsbeleid van beleggings-ondernemingen

De AFM houdt in haar toezicht oog voor de passendheid van aangeboden beleggingsproducten en –diensten. De AFM heeft in 2016 een verkennend onderzoek gedaan naar het beleggingsbeleid van beleggingsondernemingen. Hieruit bleek geen duidelijke verschuiving naar meer risicovolle beleggingen. Het vervolgonderzoek zal naar verwachting plaatsvinden 2018.

Passendheidstoets execution only-beleggers

In 2017 is het onderzoek naar de passendheidstoets voor execution only-beleggers afgerond. Hierin hebben we op basis van transactiedata van één beleggingsonderneming gekeken naar het gedrag van consumenten die een inhoudelijke toets moeten invullen over hun beleggingskennis. Het onderzoek biedt nog geen concrete aanknopingspunten voor een effectieve alternatieve toepassing van de passendheidstoets.

In kaart brengen (nieuwe) risicovolle producten en diensten

Voor het in kaart brengen van (nieuwe) risicovolle producten en diensten op het gebied van beleggen heeft de AFM in 2017 haar productmonitoringfunctie versterkt. Meer concreet zijn marktbeelden opgesteld van productcategorieën en is een meer diepgaande analyse verricht van specifieke, voor beleggers risicovolle producten, zoals Contracts for Difference (CFD's) en binaire opties. Ook zijn interne analyses uitgevoerd naar trends en signalen van beleggingen die schadelijk kunnen zijn voor bepaalde groepen beleggers, waaronder Initial Coin Offerings (ICO's).

Terugdringen van risico's op de verkoop van beleggingsproducten die niet in het belang van de klant zijn.

De AFM heeft de voorbereidingen getroffen voor het toezicht op nieuwe wetgeving op het terrein van productontwikkeling en productinterventie in 2018 (MiFID II, MiFIR, IDD en PRIIPs). Doel van die wetgeving is de kwaliteit van beleggingsproducten te verbeteren en schadelijke producten te weren. De AFM heeft een actieve rol gehad bij de consultatie van de wet- en regelgeving (op nationaal en Europees niveau) en bij de uitwerking van regelgeving, zoals de door ESMA ontwikkelde guidelines voor productontwikkeling. Daarnaast heeft de AFM workshops en seminars georganiseerd om marktpartijen voor te bereiden. Ook de interne toezichtprocessen zijn gereed gemaakt om vanaf 2018 toezicht te kunnen houden op de nieuwe wet- en regelgeving.

Ook heeft de AFM in internationaal (ESMA-)verband gewerkt aan de beleggersbescherming op het terrein van CFD's en binaire opties. Het resultaat van die samenwerking is dat een voorstel voor aanvullende maatregelen geconsulteerd is in de markt.

In 2017 heeft de AFM een nieuwsbericht gepubliceerd waarin aanbieders van beleggingsproducten worden opgeroepen om duidelijk te zijn over de verschillen tussen sparen en beleggen en om de risico's van beleggen expliciet te benoemen. Naar aanleiding hiervan zijn meerdere individuele ondernemingen aangesproken op hun informatieverstrekking.

Ook heeft de AFM meerdere malen aandacht gevraagd voor de risico's van crypto's. In juni 2017 is een bericht verschenen over de risico's van investeren in virtuele valuta en in november 2017 heeft de AFM gewaarschuwd voor grote risico's bij Initial Coin Offerings.

Effectiever optreden tegen malafide aanbieders

In 2017 heeft de AFM door de inzet van formele maatregelen 20 oneerlijke verdienmodellen van aanbieders van beleggingsproducten gestopt. Daarnaast zijn 17 oneerlijke verdienmodellen door informele beïnvloeding gestopt. De in 2017 vernieuwde toezichtstrategie voor malafide geldaantrekkers heeft hierbij gezorgd voor meer gerichte interventies. De AFM heeft

gebruik gemaakt van een databank met waargenomen illegale en vrijgestelde aanbiedingen van beleggingsproducten. Een scoringsmodel met risico-indicatoren is ingezet om te bepalen tegen welke aanbiedingen van malafide geldaantrekkers de AFM is opgetreden. Door de meldplicht die per 1 oktober 2017 in werking is getreden krijgt de AFM beter zicht op de vrijgestelde aanbiedingen. In 2017 heeft de AFM ongeveer 50 meldingen ontvangen van vrijgestelde aanbiedingen die sinds oktober 2017 zijn gestart.

Adequaat dienen van beleggersbelangen

De AFM heeft in 2017 kwalitatief onderzoek gedaan naar de naleving van de wettelijke eisen voor de integere bedrijfsvoering, governance en vermogensscheiding onder twaalf beheerders van alternatieve beleggingsinstellingen die in 2014 van rechtswege onder de AIFM-richtlijn zijn komen te vallen. Uit het onderzoek blijkt dat er bij deze groep substantiële ruimte is voor verbetering van de integere bedrijfsvoering, governance en vermogensscheiding. Het onderzoeksrapport bevat ook een aantal best practices die de AFM naar aanleiding van het onderzoek heeft opgesteld. Deze best practices kunnen beheerders verder helpen bij de verbetering van de kwaliteit van de bedrijfsvoering en governance. De individuele resultaten van de onderzoeken zijn teruggekoppeld naar de onderzochte beheerders. Waar beheerders niet voldeden aan de wettelijke eisen heeft de AFM formele of informele maatregelen ingezet om dit alsnog te bewerkstelligen. Gelet op de bevindingen is de AFM van plan de komende jaren vergelijkbare onderzoeken uit te voeren bij andere beheerders met een van rechtswege omgezette AIFM-vergunning.

Systeemrisico's van asset managementactiviteiten

Samen met DNB is een onderzoek uitgevoerd naar de liquiditeitsrisico's van beleggingsfondsen in Nederland. Daarbij is gekeken in hoeverre het liquiditeitsprofiel van open end-fondsen aansluit op de uitstaprechten die ze bieden aan beleggers. De resultaten zijn in november tijdens een seminar gedeeld met de sector. Met dit onderzoek leveren DNB en AFM input voor de internationale discussie over systeemrisico's, die onder meer binnen de European Systemic Risk Board (ESRB) plaatsvindt. In februari 2018 zijn de resultaten gepubliceerd met daarbij concrete [aanbevelingen](#) gericht aan ESMA en de Europese Commissie.

Scenarioanalyses consequenties prijsschokken kapitaalmarkten

In 2017 is het project 'Koersschokken' uitgevoerd. Koersschokken zijn grote prijsveranderingen die worden gevolgd door een nagenoeg volledig koersherstel in soms minder dan een seconde. Het lijken impactvolle gebeurtenissen door de volatiliteit en doorgaans hoge handelsvolumes die ermee gepaard gaan. Koersschokken zijn gesignaleerd tijdens de real time monitoring en de structurele markt-surveillance van de AFM. Tijdens het project is een omvangrijk data-onderzoek gedaan naar koersschokken en zijn deze geanalyseerd en geïnterpreteerd. De (interne) effecten van het project zijn tweeledig. Ten eerste heeft de AFM inzicht gekregen in koersschokken, zoals de frequentie en het handelsgedrag van partijen tijdens deze gebeurtenissen. Verder hebben we met dit project ervaringen opgedaan met grootschalig data-onderzoek via het recent aangeschafte markt surveillance-systeem. De uitkomsten van deze analyse wordt gebruikt om de detectiemodellen van de AFM effectiever te maken. Hierdoor wordt het handelsgedrag toezicht effectiever.

Resultaten voor stakeholders

- + De kwaliteit van beleggingsproducten is verbeterd en meer schadelijke producten zijn van de markt verdwenen. Hierdoor zijn beleggers beter beschermd.
- + Informatieverstrekking door beleggersondernemingen aan beleggers is verbeterd.
- + Beleggers zijn gewezen op risico's crypto's en Initial Coin Offerings (ICO's).
- + Oneerlijke verdienmodellen van aanbieders van beleggingsproducten zijn van de markt gehaald.

(Inter)nationale samenwerking

Voor wetgeving op nationaal niveau onderhoudt de AFM contact met het ministerie van Financiën. Voor de financiële stabiliteit op de markt voor vermogensbeheer werkt de AFM samen met DNB, onder meer via het Financieel Stabieliteitscomité (FSC). Ook in individuele dossiers vindt, indien relevant, afstemming plaats met

de afdeling binnen DNB die verantwoordelijk is voor het toezicht op beleggingsondernemingen en beleggingsinstellingen.

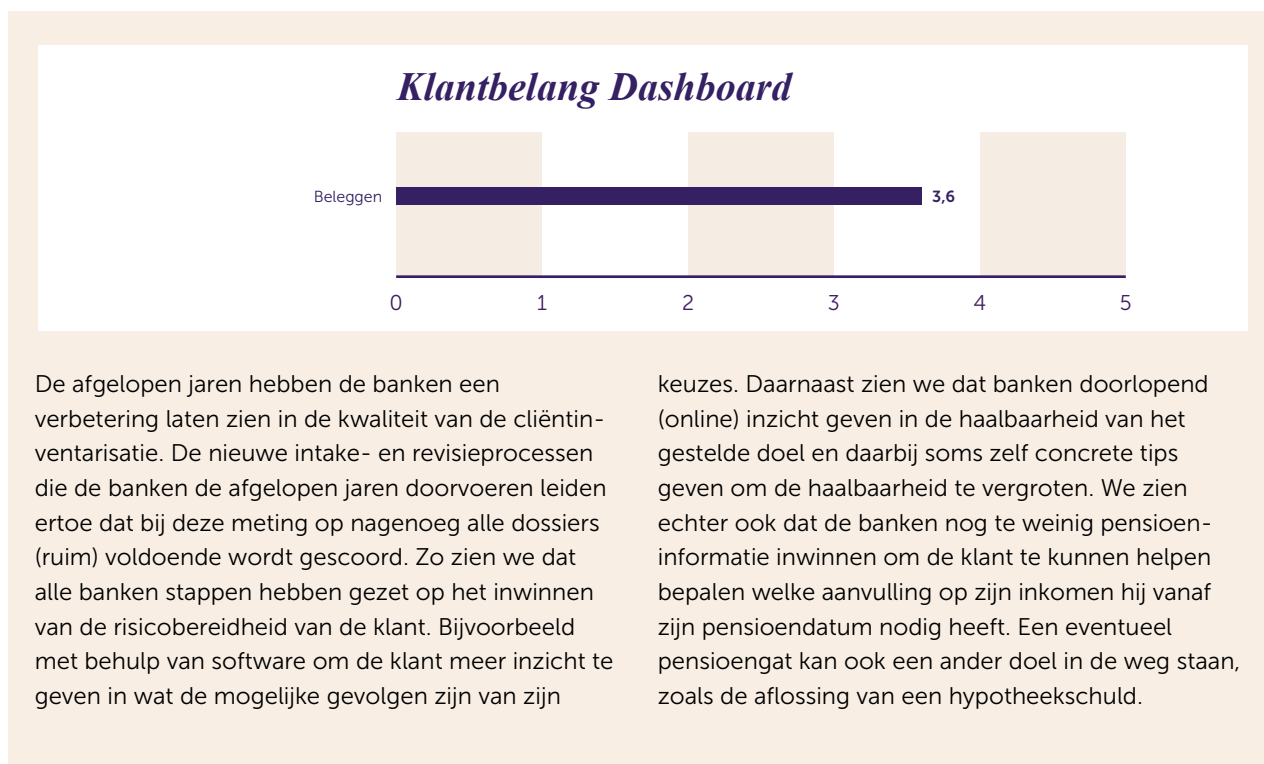
Met de komst van MiFID II, PRIIPs, IDD en MiFIR heeft de AFM veel ingezet op internationale samenwerking, onder meer op de inrichting van het toezicht op productontwikkeling, productdistributie en produc-

tinterventie. Naast reguliere ESMA-werkgroepen hebben we ook met ESMA samengewerkt aan de richtlijnen voor productontwikkeling en aan aanvullende maatregelen voor de bescherming van retailbeleggers van CFD's en binaire opties. Het AFM-onderzoek naar liquiditeit en leverage volgt mede uit besprekingen van het onderwerp in een werkgroep van de European Systemic Risk Board (ESRB).

Uitgelicht: Klantbelang Dashboard Beleggen

Uitgelicht: MiFID II

Op 3 januari 2018 is MiFID II (Markets in Financial Instruments Directive) in werking getreden. MiFID II is een herziening van de in 2007 ingevoerde Europese richtlijn MiFID en de introductie van de verordening MiFIR. Het wijzigt onder meer regelgeving voor beleggingsondernemingen en handelsplatformen. Het doel van MiFID II is het efficiënter en transparanter maken van de Europese financiële markten en het vergroten van de bescherming van beleggers. Voor de AFM stond 2017 in belangrijke mate in het teken van de voorbereiding op MiFID II.

Regelgeving

Die voorbereidingen lagen in het begin op de uitwerking van de internationale lagere regelgeving in ESMA-verband, in de vorm van zogenaamde technische standaarden, richtsnoeren en Q&A's. Voorbeelden hiervan zijn de guidelines voor productontwikkeling (regels voor de ontwikkeling van beleggingsproducten), de Q&A's over beleggingsbescherming en voor relevante onderwerpen voor kapitaalmarkten, zoals marktstructuur en transparantie. Naarmate die in grotere mate definitief waren, werd de focus verlegd naar de implementatie van MiFID II in nationale wetgeving. Zo heeft de AFM het ministerie van Financiën geadviseerd. Ook heeft de AFM haar beleidsregels, leidraden en interpretaties in lijn gebracht met deze nieuwe regelgeving.

Markt

Marktpartijen die onder de reikwijdte van MiFID II vallen moeten vanaf 3 januari 2018 aan de vereisten van MiFID II voldoen. Sommige partijen kwamen door de wijzigingen voor het eerst onder toezicht te staan en moesten een vergunning aanvragen. Andere partijen hadden al wel een vergunning, maar moesten voldoen aan de fors aangescherpte vereisten van MiFID II. Deze partijen moesten bijvoorbeeld hun IT-systemen aanpassen, of hun medewerkers opleiden om aan de nieuwe vakbekwaamheidseisen te voldoen. Gezien de impact van deze veranderingen

was het informeren en activeren van marktpartijen afgelopen jaar een belangrijk speerpunt van de AFM. De communicatie van de AFM bestond uit uitgebreide informatie via de website (overzichtsdocumenten, Q&A's en voorbeeldcasussen), maandelijkse nieuwsbrieven, seminars voor marktpartijen en journalisten, en individuele gesprekken met marktpartijen. Om onze communicatie zo efficiënt mogelijk in te zetten hebben we daar twee keer een beknopt onderzoek naar gedaan. Op basis daarvan hebben we onder andere onze communicatie opgeschaald en is er intensiever gebruik gemaakt van social media.

Toezicht

Vanaf 3 januari 2018 houdt de AFM toezicht op de naleving door marktpartijen van MiFID II. Het AFM-toezicht moest daarmee ook in lijn worden gebracht. We hebben onder meer onze strategie voor MiFID II-onderwerpen bepaald, onze toezichtaanpak vergeleken met andere Europese toezichthouders, onze productmonitoringpositie verbeterd en AFM'ers opgeleid voor de komst van MiFID II. Als gevolg van wijzigingen in de vergunningplicht van de nieuwe wetgeving hebben we ons voorbereid op de nieuwe vergunningaanvragen. Onze registers en IT-systemen zijn bijtijds aangepast, zodat marktpartijen al vanaf april 2017 een vergunningaanvraag konden indienen en op tijd over hun vergunning konden beschikken. In de tweede helft van 2017 heeft de AFM 21 vergunningaanvragen behandeld. Dit betrof vooral vergunningaanvragen voor handel voor eigen rekening. Ook heeft een aantal ondernemingen een aanvraag ingediend voor de exploitatie van een georganiseerde handelsfaciliteit en commodity handel. Er zijn vijftien vergunningen verleend op 3 januari 2018 en drie ingetrokken.

Tegenvallende financiële positie na pensionering

Inleiding

Mensen worden op pensioendatum nog steeds verrast door het feit dat ze minder pensioen ontvangen dan dat ze verwacht hadden. Hierbij zijn ze niet voorbereid op die inkomensachteruitgang. De AFM vindt het belangrijk dat pensioenfondsen er voor zorgen dat deelnemers een realistische verwachting hebben van hun pensioen.

Tegelijkertijd zijn werkgevers vanwege de hoge kosten steeds minder vaak in staat en/of bereid om alle risico's van eventuele tegenvallende financiële prestaties voor eigen rekening te nemen. Deze risico's worden steeds vaker verschoven naar de deelnemers. Deelnemers zijn zich hier niet altijd van bewust. Het risico bestaat dat ze op hun oude dag worden geconfronteerd met een inkomensterugval die ze niet zagen aankomen. En dat ze niet weten wat ze moet doen om deze terugval te ondervangen.

Vanuit het perspectief van de consument neemt de AFM actief deel aan de dialoog over een nieuw pensioenstelsel.

Om het risico op een tegenvallende financiële positie na pensionering te verkleinen, heeft de AFM zich afgelopen jaar vooral gericht op:

- + Integraal overzicht van inkomen en vermogen op en vóór pensioendatum: Zorgen dat consumenten een integraal overzicht hebben van hun inkomen en vermogen op en vóór pensioendatum.
- + Opvangen mogelijke inkomensterugval oude dag: Consumenten met een mogelijke inkomensterugval op de oude dag zijn zich hier tijdig van bewust en weten wat ze moeten doen om dit op te vangen. Pensioenproducten sluiten aan bij behoefte consument/deelnemers: Pensioenproducten zijn kostenefficiënt en sluiten aan op de behoefte van de consument/deelnemer.

- + Consumenten en werkgevers maken bewuste en verantwoorde keuzes voor hun pensioen en worden hierbij goed begeleid worden door pensioenuitvoerders en adviseurs. In het bijzonder ligt hierbij de focus op pensioenadvisering aan werkgevers en de mate waarin pensioenuitvoerders en adviseurs deelnemers begeleiden bij de keuze om wel of niet door te gaan met beleggen na pensioendatum.
- + Deelnemersbelang stelseldiscussie: Inbrengen van het deelnemersbelang in de stelseldiscussie over het tweedepijlerpensioen het deelnemersbelang in. Focus op aspecten van nieuw stelsel op gedrag deelnemer.

Verantwoording

Integraal overzicht van inkomen en vermogen op en vóór pensioendatum.

De AFM heeft invulling gegeven aan haar wettelijke taak om het ministerie van Sociale Zaken te adviseren. Zo heeft de AFM in 2017 het ministerie van Sociale Zaken drie keer formeel geadviseerd over goede UPO-modellen en Standaardmodellen. De AFM staat positief tegenover de gefaseerde invoering van de Uniforme Rekenmethodiek als een randvoorwaarde voor het bepalen van realistische verwachtingen van pensioen. Ook heeft de AFM positief geadviseerd over het Standaardinformatiemodel dat de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars hebben ontwikkeld voor pensioenfondsen en verzekeraars. Hiermee gaan zij hun deelnemers ondersteunen bij de keuze tussen een vast of een variabel pensioen. Bij de advisering heeft de AFM de wettelijke vereisten betrokken dat informatie over pensioen correct, duidelijk en evenwichtig moet zijn en inzicht moet bieden in keuzemogelijkheden. Ook hebben we de aanbeveling gedaan om in 2018 een deelnemersonderzoek te doen naar het begrip en effect van beide standaardinformatiemodellen (pensioenfondsen, verzekeraars en premiepensioeninstellingen). Daarbij is het wenselijk om tot één model te komen voor alle pensioenuitvoerders. Dit in het belang van de deelnemers die een keuze moeten maken tussen verschillende pensioenuitvoerders.

Opvangen mogelijke inkomensterugval oude dag

Naar aanleiding van een AFM-onderzoek bij 9 verzekeraars en premiepensioeninstellingen zien we dat de keuzemogelijkheden bij afkoop klein pensioen zijn

verbeterd. Afkoop kan grote gevolgen hebben voor deelnemers, vooral als zij meerdere kleine pensioenen hebben opgebouwd. De AFM vindt het essentieel dat informatie over afkoop voldoet aan alle wettelijke normen. Daarbij moeten pensioenuitvoerders onder meer de keuze voor wel of geen afkoop evenwichtig aanbieden. Dit geldt zeker wanneer pensioenuitvoerders afkoop actief aanbieden aan hun deelnemers. In 2016 hebben we naar aanleiding van eerder onderzoek verbeteringsuggesties aangegeven. Deze worden goed opgepakt.

Pensioenfondsen informeren hun deelnemers beter over op middellange termijn verwachte kortingen en indexaties

Rondetafel 'Duidelijke Verwachtingen'

Het is belangrijk dat deelnemers een duidelijk beeld hebben van kortingen en indexaties in de komende jaren. Dit voorkomt teleurstellingen en biedt deelnemers inzicht in hun pensioenontwikkeling. De AFM vindt het belangrijk dat pensioenfondsen er voor zorgen dat deelnemers een realistische verwachting hebben van hun pensioen. Om dit te stimuleren vond de Rondetafel Duidelijke Verwachtingen plaats samen met ongeveer 60 pensioenfondsbestuurders en communicatieadviseurs. Zij kwamen op uitnodiging van de AFM en DNB bij elkaar om in gesprek te gaan over de uitdagingen die het informeren over verwachte pensioenontwikkelingen met zich meebrengt.

Aanleiding was het onderzoek [Financiële Opzet & Informatie](#) dat de AFM en DNB in 2016 hebben uitgevoerd naar de informatie van pensioenfondsen over de verwachte korting en indexatie op de middellange termijn.

Tweede onderzoek Financiële opzet & Informatie
Samen met DNB is in 2017 begonnen met een vervolg op het onderzoek 'Financiële opzet en informatie' uit 2016. We willen vaststellen of er vooruitgang is geboekt ten opzichte van de 0-meting uit 2016. De tweede meting richtte zich op de vraag in hoeverre de boodschap over de kans op en omvang van indexatie en korten correct, duidelijk en evenwichtig is. Bij fondsen met een CDC-regeling is ook gekeken naar de boodschap over de kans op verlaging van het opbouwpercentage. Het onderzoek is medio januari 2018

afgerond. De uitkomsten van het onderzoek worden op een algemeen niveau met alle pensioenfondsen gedeeld.

Pensioenproducten sluiten aan bij behoefte consument/deelnemer

Op 1 september 2016 is de Wet verbeterde premieregeling (Wvp) in werking getreden. Voor de AFM aanleiding om de beschikbare premieregelingen van de zeven grootste aanbieders te toetsen. Deze beschikbare premieregelingen kennen een relatief complex en risicovol karakter voor deelnemers en gepensioneerden. De AFM heeft in haar onderzoek interpretatieverschillen van de nieuwe wet geconstateerd. In een aantal gevallen passen de producteigenschappen van variabele uitkeringen mogelijk niet binnen de wet. De AFM heeft betrokken aanbieders samen met DNB aangezet tot verbetering. De AFM ziet daarnaast dat informatie-inwinning voor het risicoprofiel van deelnemers of gepensioneerden verbeterd en geactualiseerd kan worden. Hierbij blijft het een uitdaging om een goede koppeling te maken tussen enerzijds de inventarisatie van de risicobereidheid van de klant en anderzijds het aanbieden van het passende beleggingsprofiel. In 2018 en 2019 beoogt de AFM een vervolgmeting uit te voeren, met toekenning van scores.

Zorgen dat consumenten en werkgevers bewuste en verantwoorde keuzes maken over pensioen en hierbij goed begeleid worden door pensioenuitvoerders en adviseurs(adviessoftware)

Kwaliteit pensioenadvies

Er is een verkenning gedaan naar de kwaliteit van het pensioenadvies aan mkb'ers en de kwaliteit van advisering bij de overgang van Defined Benefit naar Defined Contribution. De juiste werking daarvan is een belangrijke randvoorwaarde voor kwalitatief goed advies. We hebben in deze verkenning bepaald in hoeverre de kwaliteit van pensioenadvies mede via adviessoftware wordt geborgd. Op basis van de uitkomsten van 2017 wordt in 2018 verdere invulling gegeven aan een vervolg.

Scheidslijn 'financieel advies' versus 'financieel inzicht'

We zijn in 2017 met stakeholders in gesprek geweest over de vraag wat nodig is om consumenten meer

inzicht te geven in hun financiële situatie, nu en in de toekomst. De AFM heeft geconstateerd dat een duidelijkere beantwoording van de vraag wanneer sprake is van financieel advies helpt om de marktpartijen aan te moedigen laagdrempelige en betrouwbare toepassingen te ontwikkelen om consumenten inzicht te geven in hun financiële situatie. In 2017 is gewerkt aan een publicatie die begin 2018 met marktpartijen wordt gedeeld.

Deelnemersbelang stelsel­discussie

In de stelsel­discussie spelen veel verschillende belangen. Om te zorgen dat het belang van de deelnemers wordt meegenomen, hebben we ons in gesprekken met verschillende stakeholders, waaronder het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, hard gemaakt voor het deelnemersbelang.

Resultaten voor stakeholders

- + Informatie over afkoop klein pensioen is verbeterd.
- + Verbeterde informatievoorziening over de kans op indexatie en de kans op korten. Dit komt onder meer doordat onze aanbevelingen uit het pensioenonderzoek Financiële Opzet en Informatie uit 2016 voor een groot deel zijn geïmplementeerd.
- + Meer inzicht in de wijze waarop pensioenverzekeraars deelnemers begeleiden bij de keuze tussen een vaste en variabele uitkering.

(Internationale) samenwerking

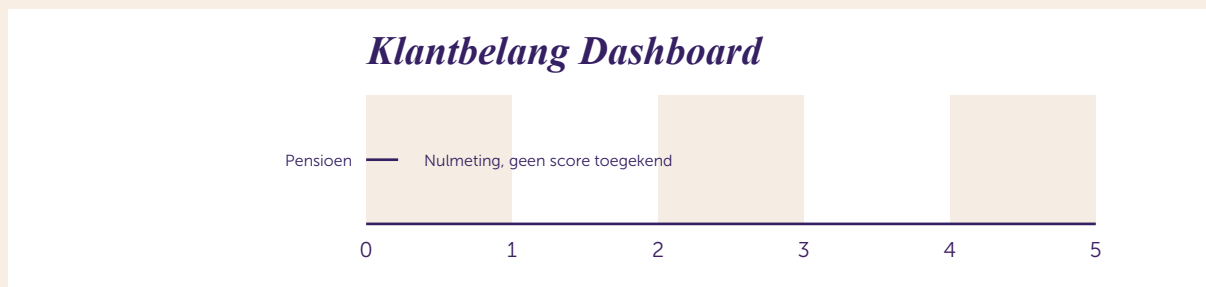
De AFM werkt samen met onder meer DNB, het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Netspar, het ministerie van Financiën, EIOPA, het Verbond van Verzekeraars, de Pensioenfederatie en ondertoezichtstaande ondernemingen om het risico op een tegenvallende financiële positie na pensionering te verkleinen. We geven zo vorm aan nieuwe Nederlandse of Europese wet- en regelgeving. Ook toetsen we onze onderzoeksopzet en/of beleidslijnen. Door onze adviezen aan de wetgever is de wetgeving passend en toetsbaar.

Met het oog op de toezichtbelastbaarheid van de sector en proportionaliteit is in 2017 samenwerking met DNB gezocht, resulterend in een gemeenschappelijk onderzoek en een aantal gemeenschappelijke interventies. Door deze aanpak konden we de verbinding leggen tussen de haalbaarheidstoets van pensioenfondsen en de wijze waarop over de uitkomsten gecommuniceerd wordt. De focus lag hierbij op de communicatie over indexeren en korten.

Verder kijken we in overleg met ondernemingen die zich binnen de financiële sector met innovatie bezighouden, hoe we technologische innovatie kunnen gebruiken om het financieel overzicht per deelnemer inzichtelijker te maken. Ook hebben we samen met ondertoezichtstaande ondernemingen kwantitatieve verkenningen gedaan naar mogelijke risico's, zodat we kunnen beoordelen of een landelijk onderzoek zinvol kan zijn.

Uitgelicht: Klant belang dashboard Pensioen

Op 1 september 2016 is de Wet verbeterde premie-regeling (Wvp) in werking getreden. Voor de AFM aanleiding om de beschikbare premieregelingen van de zeven grootste aanbieders te toetsen. Deze beschikbare premieregelingen kennen namelijk een relatief complex en risicovol karakter voor deelnemers en gepensioneerden. De AFM heeft in haar onderzoek interpretatieverschillen van de nieuwe wet geconstateerd. In een aantal gevallen passen de producteigenschappen van variabele uitkeringen mogelijk niet binnen de wet.

De AFM heeft betrokken aanbieders samen met DNB aangezet tot verbetering. De AFM ziet daarnaast dat informatie-inwinning voor het risicoprofiel van deelnemers of gepensioneerden verbeterd en geactualiseerd kan worden. Hierbij blijft het een uitdaging om een goede koppeling te maken tussen enerzijds het inventariseren van de risicobereidheid van de klant, versus anderzijds het aanbieden van het passende beleggingsprofiel. In 2018 en 2019 wil de AFM een vervolgmeting uit te voeren, met toekenning van scores.

Legacyproblemen van verzekeraars

Inleiding

Voor verzekeraars zijn het turbulente tijden. Ze hebben te maken met problemen uit het verleden, die nog moeten worden opgelost. Tegelijkertijd moeten ze inspelen op kansen en risico's die voortvloeien uit nieuwe technologie en digitalisering, concurrentie van nieuwe spelers en de lagerenteomgeving.

In het verleden hebben verzekeraars beleggingsverzekeringen verkocht die niet in het belang van de klant waren. Verzekeraars moeten zich inspannen om deze klanten te helpen met een oplossing.

Op hetzelfde moment moeten zij zich voorbereiden op de toekomst. Nieuwe technologie en digitalisering brengen zowel kansen als bedreigingen met zich mee voor consumenten. Dat levert vragen op. Bijvoorbeeld: hoe wordt de zorgplicht vormgegeven in een gedigitaliseerde wereld? En hoe komen financiële ondernemingen – waaronder verzekeraars - die zorgplicht na? Ook het toezicht van de AFM beweegt mee met de ontwikkelingen.

In 2017 keek de AFM enerzijds naar de wijze waarop verzekeraars problemen uit het verleden aanpakten en anderzijds naar de toekomst van het verzekeringsland-schap. Meer specifiek richtte de AFM zich in 2017 op:

- + Uitgebreide eindcontrole van het activeren van klanten met een pensioen- en hypotheekgebonden beleggingsverzekering.
- + Toekomstanalyse van de keten van verzekeraars, volmachtpartijen, adviseurs en bemiddelaars.

Verantwoording

Alle cliënten met een beleggingsverzekering worden geholpen

Eindcontrole activeren pensioen- en hypotheekgebonden beleggingsverzekeringen

Het ministerie van Financiën en de AFM hebben in 2015 wet- en regelgeving opgesteld voor het activeren van

klanten met een beleggingsverzekering. Verzekeraars moeten hun cliënten inzicht bieden in de financiële situatie van hun polis en in de mogelijkheden om die situatie te verbeteren. Vervolgens moeten de klanten worden aangespoord om – waar nodig - stappen te ondernemen. De AFM ziet erop toe dat verzekeraars voldoende voortgang boeken in het activeren van hun cliënten en dat zij dit op de juiste manier doen.

In 2017 heeft de AFM bij negentien verzekeraars een uitgebreide eindcontrole gedaan naar het activeren van klanten met een pensioen- en hypotheekgebonden beleggingsverzekering. Daarbij is getoetst of alle klanten met een pensioen- of hypotheekgebonden polis in het activeringstraject zijn betrokken door verzekeraars. Ook heeft de AFM beoordeeld of de communicatie richting de klant en de dossiervorming van verzekeraars van voldoende kwaliteit waren. Er is geconstateerd dat zeven verzekeraars alle relevante klanten hebben geactiveerd. Tien verzekeraars zijn door de AFM gewezen op een aantal onvolkomenheden bij een klein aantal polissen. Zij hebben deze vervolgens hersteld, waardoor ook zij hebben voldaan aan hun activeringsverplichting. Er zijn twee verzekeraars die niet volledig hebben voldaan aan hun verplichting om te activeren. Deze verzekeraars moeten de zaken waarbij niet aan de wet- en regelgeving is voldaan alsnog oplossen. Op 19 december 2017 heeft de AFM op haar website [een bericht gepubliceerd](#) over de uitkomsten van de eindcontrole.

Sommige klanten hebben, ondanks de inspanningen van de verzekeraars, nog geen stappen ondernomen om hun situatie te verbeteren. We hebben deze klanten daarom opgeroepen om alsnog gratis hersteladvies in te winnen.

Activeren en informeren cliënten overige beleggingsverzekeringen

Per eind 2017 moesten verzekeraars alle klanten met overige beleggingsverzekeringen – dat zijn polissen die niet gekoppeld zijn aan een hypotheek of die niet zijn afgesloten voor het pensioen – geactiveerd of geïnformeerd hebben. De controle op deze wettelijke verplichting wordt in 2018 uitgevoerd. Daarna zal de AFM rapporteren over de mate waarin verzekeraars hebben voldaan aan de eisen die zijn gesteld aan het activeren van klanten met overige beleggingsverzekeringen.

Toekomstanalyse van de keten van verzekeraars, volmachtpartijen, adviseurs en bemiddelaars

In 2017 heeft de AFM een analyse gemaakt van trends en ontwikkelingen die zich voordoen in de keten van verzekeraars, volmachtpartijen, adviseurs en bemiddelaars. Doel van deze analyse was om nieuwe markt-risico's en implicaties voor ons toezicht in beeld te brengen. De uitkomsten van de trendanalyse zijn gebruikt bij het opstellen van de toezichtstrategie voor verzekeraars voor de periode 2018 – 2022. De belangrijkste inzichten zijn besproken met het Verbond van Verzekeraars en Adfiz (de branchevereniging van onafhankelijke financiële adviseurs). Zo hebben risico's als gevolg van de lage winstgevendheid op de markt van schadeverzekeringen prioriteit in het toezicht in 2018. Ook de veranderingen in de distributie van verzekeringsproducten hebben een duidelijke plek in de toezichtstrategie voor de komende jaren. Dit is mede ingegeven door de inwerkingtreding van de Insurance and Distribution Directive (IDD) in 2018. Deze Europese richtlijn bevat normen over de distributie van verzekeringen, waaronder normen op het gebied van transparantie en het productontwikkelingsproces. In 2017 is gewerkt aan de voorbereiding van het toezicht op de IDD vanaf 2018.

Resultaten voor stakeholders

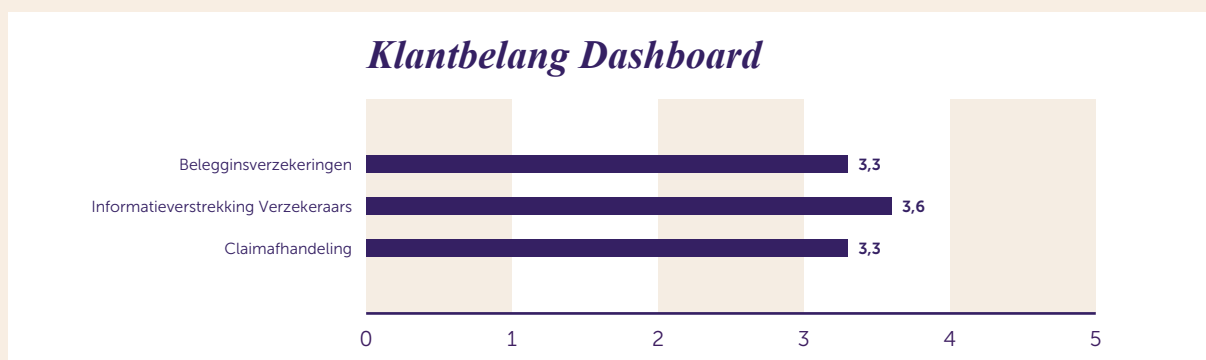
- + Klanten met een beleggingsverzekering, al dan niet pensioen- of hypotheekgebonden, hebben beter inzicht in de financiële situatie van hun polis.
- + De uitkomsten van de toekomstanalyse van de keten van verzekeraars, volmachtpartijen, adviseurs en bemiddelaars zijn verwerkt in de toezichtstrategie voor verzekeraars voor 2018-2022. De belangrijkste inzichten zijn gedeeld met het Verbond van Verzekeraars en Adfiz.

(Inter)nationale samenwerking

Op het terrein van beleggingsverzekeringen heeft er samenwerking plaatsgevonden met het ministerie van Financiën en DNB. De toekomstanalyse van de keten van verzekeraars, volmachtpartijen, adviseurs en bemiddelaars is in afstemming met DNB tot stand gekomen. De belangrijkste inzichten uit de analyse zijn besproken met het Verbond van Verzekeraars en Adfiz.

Uitgelicht: Klantbelang Dashboard Verzekeren

Beleggingsverzekeringen

Consumenten kunnen in de financiële problemen raken door de tegenvallende opbrengst van hun beleggingsverzekering. De verzekeraars spannen zich al enkele jaren in om consumenten aan te zetten om een bewuste keuze te maken wat te doen met hun beleggingsverzekering. Dit is het zogenaamde 'activeren'. Afgelopen jaar heeft de AFM de eindcontrole uitgevoerd naar het activeren van klanten met een hypotheek- of pensioengebonden beleggingsverzekering. De AFM heeft vastgesteld dat verzekeraars 'de deur open laten staan' voor klanten die later alsnog of opnieuw hun beleggingsverzekering willen repareren.

Alle verzekeraars moeten (minimaal) jaarlijks vaststellen of er nieuwe niet-opbouwende polissen zijn ontstaan en hierop actie ondernemen. De AFM concludeert dat verzekeraars dat in het algemeen goed doen. De AFM heeft tot slot ook de kwaliteit van de hersteladviezen beoordeeld. Hersteladvies helpt klanten inzicht te krijgen in hun verzekering, diepgaand de verbetermogelijkheden te onderzoeken en (als gewenst) stappen te ondernemen om hun situatie te verbeteren. Verzekeraars geven in het algemeen goede hersteladviezen. De kwaliteit is het hoogst is bij de verzekeraars die hebben geïnvesteerd in een goed proces en het intermediair actief ondersteunen.

Informatieverstrekking Verzekeraars

Op dit onderdeel kijkt de AFM naar de voortgang die verzekeraars maken bij het herschrijven van klant-

informatie. Ook beoordelen we de processen die zij hebben ingericht om de kwaliteit van de informatieverstrekking structureel op peil te houden. Daarnaast toetsen we klantinformatie over overlijdensrisico-verzekeringen op vindbaarheid, begrijpelijkheid en evenwichtigheid.

De AFM werkt samen met de Stichting toetsing verzekeraars (Stv). De Stv heeft dit jaar bij alle aangesloten verzekeraars een onderzoek uitgevoerd. De genoemde score betreft het gemiddelde van de zes grootste verzekeraars. De Stv heeft een [uitgebreide rapportage](#) gepubliceerd met daarin de belangrijkste uitkomsten.

Claimafhandeling

Wij zien dat verzekeraars hun claimafhandeling blijven verbeteren. Meerdere verzekeraars hebben stappen gezet in de aansturing van gevolmachtigde agenten, en schadebehandelaars- en experts. Dit komt een objectieve en zorgvuldige afhandeling van de claim ten goede. Verder heeft het merendeel van de verzekeraars zijn productvoorwaarden rondom contra-expertise in lijn gebracht met het kader van het Verbond van Verzekeraars. Verdere verbetering is echter noodzakelijk. Zo constateren wij dat een groot aantal verzekeraars nog geen duidelijk proces heeft om de kosten van contra-expertise op redelijkheid te toetsen. Hierdoor kan willekeur ontstaan. Dit belemmert mogelijk de inschakeling van een contra-expert of kan ervoor zorgen dat de klant blijft zitten met onverwachte kosten.

Uitgelicht: Uniform Herstelkader Rentederivaten MKB

Op advies van de AFM heeft een onafhankelijke derivatencommissie in 2016 een herstelkader opgezet zodat de circa 19.000 mkb'ers met een rentederivatencontract niet hoeven te procederen voor schadevergoeding tegen hun bank. Het Uniform Herstelkader (UHK) is een overeenkomst, waarbij de zes betrokken banken zich gecommitteerd hebben aan voorschrijvende compensatieafspraken. In het UHK staat gedetailleerd beschreven welke stappen banken moeten nemen om het herstel te berekenen. Banken zijn zelf verantwoordelijk voor de uitvoering. De AFM houdt toezicht op de zorgvuldigheid van het proces en legt daarover ook verantwoording af in rapportages die periodiek naar de Tweede Kamer worden gestuurd.

Het UHK is een unieke constructie voor schadeherstel. De toezichthoudende taak van de AFM binnen het herstelkader vindt plaats buiten het wettelijke

mandaat dat de AFM heeft als toezichthouder op de financiële markten.

In 2017 heeft de AFM twee voortgangsrapportages opgeleverd. Uit beide voortgangsrapportages blijkt dat de banken vertraging oplopen bij de uitvoering van het herstel. Om ervoor te zorgen dat mkb'ers kunnen rekenen op een financiële tegemoetkoming, heeft de AFM ervoor gezorgd dat banken een voorschot aanbieden. Ondernemers die geen aanbod konden verwachten voor het einde van het 2017, krijgen een voorschot van 100% van de coulan-cevergoeding die deel uitmaakt van het UHK. De groep kwetsbare klanten krijgen daarboven nog een voorschot op de compensatie. Op 31 oktober 2017 is al €400 mln ter compensatie aangeboden.

In totaal wordt er door banken circa €1,5 miljard uitgekeerd aan gedupeerde mkb'ers.

Onvoldoende kwaliteit van accountantsorganisaties

Inleiding

Betrouwbare financiële verslaggeving en een objectief oordeel van de accountant hierover zijn cruciale randvoorwaarden voor een goed functionerend financieel systeem. De accountant vervult hierbij een kernfunctie door te controleren of het jaarverslag van een onderneming een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. Een accountantsorganisatie moet zorgen dat het publiek belang centraal staat bij de uitvoering van de wettelijke controles.

De AFM meent dat de OOB-accountantsorganisaties voortvarender moeten veranderen en dat het (duurzaam) waarborgen van kwaliteit van wettelijke controles de hoogste prioriteit moet hebben. Daaronder wordt verstaan: maximale focus en inzet van middelen op het verandertraject om de benodigde duurzame verbetering tot stand te brengen. Daarnaast moet ook worden gezorgd voor aanvullende maatregelen om ook van de huidige en op korte termijn uit te voeren wettelijke controles de kwaliteit te waarborgen. Ons toezicht in 2017 stond daarom in het teken van het stimuleren, motiveren en aanjagen van de noodzakelijke veranderingen bij de OOB-accountantsorganisaties.

De OOB-accountantsorganisaties verrichten twee derde van alle wettelijke controles in Nederland waaronder alle controles van ondernemingen die onder de OOB-definitie vallen. Daarom richt de AFM de meeste toezichtaandacht op deze groep. Ook blijft aandacht nodig voor het overige deel van de sector. Hiervoor werken we samen met onze convenantpartners NBA en SRA.

We streven naar structurele implementatie en borging van de verandertrajecten om duurzaam een goede kwaliteit van de wettelijke controles te bereiken.

Daarnaast vindt de AFM dat personen die het beleid van een OOB-accountantsorganisatie (mede) bepalen moeten betrouwbaar zijn. We willen dat OOB-accountantsorganisaties bestuurders en commissarissen hebben die voldoen aan de geschiktheidseisen.

Om te zorgen dat de kwaliteit van de wettelijke controles door accountantsorganisaties duurzaam verbetert, heeft de AFM zich het afgelopen jaar vooral gericht op:

- + Toetsing van de kwaliteit van accountantscontroles:
  - Onderzoek naar de voortgang van de implementatie en borging van verandertrajecten bij alle OOB-accountantsorganisaties en het onderzoek naar de kwaliteit van wettelijke controles bij de Big 4-accountantsorganisaties.

Verantwoording

Toetsing van de kwaliteit van accountantscontroles

Kwaliteit wettelijke controles Big 4

In juni 2017 is in het rapport 'Kwaliteit OOB-accountantsorganisaties' gerapporteerd over de kwaliteit van 32 wettelijke controles bij de Big 4-accountantsorganisaties. Bij de Big 4-accountantsorganisaties is in 19 van 32 onderzochte wettelijke controles geen voldoende en geen geschikte controle-informatie verkregen ter onderbouwing van het oordeel in de controleverklaring. De kwaliteitswaarborgen van de accountantsorganisaties hebben dit niet voorkomen. Er moet met meer focus en inzet aan de veranderingen worden gewerkt. Alle OOB-accountantsorganisaties onderschrijven dat de implementatie en borging van het verandertraject bijdraagt aan het duurzaam waarborgen van de kwaliteit van de wettelijke controles. De accountantsorganisaties onderkennen de samenhang, maar de meeste benadrukken dat de verankering van veranderingen op onder meer het gebied van gedrag en cultuur tijd nodig heeft en dat daardoor de effecten van de verbetermaatregelen nog niet (volledig) zichtbaar zijn in de kwaliteit van de wettelijke controles. De aard van de tekortkomingen in wettelijke controles bij de Big 4-accountantsorganisaties is vergelijkbaar met de resultaten uit het vorige onderzoek in 2014. De bevindingen komen op hoofdlijnen overeen met de conclusies in het rapport '2016 Inspection Findings Survey' van het International Forum of Independent Audit Regulators (IFIAR), waarin de onderzoeken van nationale toezichthouders op

accountantsorganisaties samen komen.

Onderzoek naar verandersnelheid

In het rapport 'Kwaliteit OOB-accountantsorganisaties' staan ook de resultaten van het onderzoek bij acht OOB-accountantsorganisaties naar de implementatie en borging van de verandertrajecten. Het onderzoek toont aan dat geen van de onderzochte OOB-accountantsorganisaties voldoet aan alle verwachtingen om de accountantscontrole duurzaam te verbeteren. Wel is er verschil in verandersnelheid. Sommige accountantsorganisaties zijn hierin verder gevorderd dan anderen.

Kwaliteit wettelijke controles OOB's

Door prioritering van het onderzoek bij de Big 4-accountantsorganisaties is het onderzoek naar de kwaliteit bij de overige OOB-accountantsorganisaties doorgeschoven naar 2018.

Workshop Corruptie en Controle

Naar aanleiding van het thema-onderzoek naar corruptie bij de vier grote accountantsorganisaties (2016) is eind december een workshop georganiseerd over corruptie en controle. Doel hiervan was scherper te krijgen wat er van de accountant mag worden verwacht en geëist op basis van concrete casuïstiek. Aan de workshop nam een gevarieerd gezelschap deel: beleidsbepalers en vaktechnische partners van de grote accountantskantoren, de beroepsorganisatie NBA, ledenorganisatie SRA, het Openbaar Ministerie, de FIOD, het Bureau Financieel Toezicht en de Financial Intelligence Unit.

Toetsing geschiktheid beleidsbepalers

De AFM heeft in 2017 de Beleidsregel Geschiktheid Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) ontwikkeld. Deze beleidsregel beschrijft het toetsingskader dat de AFM gaat gebruiken bij de geschiktheidstoetsingen van beleidsbepalers van OOB-accountantsorganisaties en wordt naar verwachting per 1 juli 2018 van kracht.

Personen die het beleid van een OOB-accountantsorganisatie (mede) bepalen moeten betrouwbaar zijn. Naast dit bestaande betrouwbaarheidsvereiste wordt per 1 juli 2018 de geschiktheidstoets voor beleidsbepalers (bestuurders en interne toezichthouders) van OOB-accountantsorganisaties ingevoerd. De Tweede Kamer heeft dit wetsvoorstel op 12 september 2017 goedgekeurd. Het ligt nu voor bij de Eerste Kamer. De

AFM is al wel begonnen met de voorbereidingen voor de geschiktheidstoetsingen.

Resultaten voor stakeholders

- + Accountantsorganisaties hebben inzicht gekregen in voortgang en tempo van hun veranderproces en de kwaliteit van wettelijke controles.
- + De Big4-accountantsorganisaties kunnen met het verkregen inzicht in de kwaliteit van wettelijke controles het kwaliteitsniveau verder verhogen.
- + Publicatie van de Beleidsregel geschiktheidstoetsingen zodat accountantorganisaties zich op de aankomende geschiktheidstoetsingen kunnen voorbereiden.

(Inter)nationale samenwerking

Op nationaal niveau is er gedelegeerd toezicht op wettelijke controles door nOOB's op basis van convenanten tussen de AFM en de NBA en SRA, en een convenant tussen de NBA en SRA onderling. Het gaat om circa 300 kleinere accountantsorganisaties. Als een accountantsorganisatie twee keer als onvoldoende wordt beoordeeld door NBA of SRA, dan gaat de AFM eventueel een nader onderzoek instellen.

Op internationaal niveau leverde de AFM tot april de voorzitter van het International Forum of Independent Audit Regulators (IFIAR). Ook voerden wij het secretariaat. Vanaf mei is er een nieuw bestuursmodel – een nieuwe governance – en heeft het IFIAR-secretariaat in Tokyo een permanente vestiging gekregen. Dit is een mijlpaal omdat hiermee IFIAR verder wordt geprofessionaliseerd en hieraan vaste capaciteit wordt toegekend (en dus niet meer afhankelijk is van lokale inzet qua capaciteit). Daarnaast is de AFM vertegenwoordigd in de European Enforcers Coordination Sessions (EECS) van ESMA. Dit forum van toezichthouders is ingesteld om consistente handhaving van de toepassing van IFRS in de Europese Economische Ruimte (EER) te bevorderen. De AFM heeft in 2017 een aantal van haar toezichtcasussen voorgelegd aan de EECS.

2. Verslag van activiteiten

De Monitoring Group, waarvan AFM-bestuurder Gerben Everts voorzitter is, heeft op 9 november 2017 het consultatierapport '[Strengthening the Governance and Oversight for the International Audit-related Standard-Setting Boards in the Public Interest](#)' gepubliceerd met mogelijk verregaande hervormingen in de inrichting van het proces waarop internationale controlestandaarden voor accountants tot stand komen.

Kwetsbaarheid van klantdata

Inleiding

Fintech en het gebruik van (big) data hebben steeds meer impact op de financiële sector. Er komen onder meer nieuwe producten en nieuwe vormen van (digitale) dienstverlening. Ook het gebruik van klantdata door financiële ondernemingen neemt toe, uiteenlopend van persoonsgegevens en betaalgegevens tot het (internet)gedrag van klanten.

Toenemend datagebruik kent voordelen. Denk aan producten en diensten die aansluiten bij het gedrag van de klant, lagere kosten en betere fraudesignalering. Klantdata kunnen ook helpen bij de ontwikkeling van passende producten en betere dienstverlening. Nu er steeds meer mogelijkheden zijn om klantgegevens in te winnen en vast te leggen, verwacht de AFM dat partijen zorgen voor een actueel en compleet beeld van de klant.

Maar toenemend datagebruik kan de belangen van klanten ook schaden. Een te beperkt, verkeerd of niet actueel klantprofiel kan bijvoorbeeld leiden tot onnodige en ongewenste uitsluiting van klanten van bepaalde producten of vormen van dienstverlening. Met verzamelde data kunnen financiële ondernemingen daarnaast – zonder dat de consument zich hiervan bewust is – verleidingstechnieken en marketing op persoonlijk niveau inzetten voor de verkoop van niet-passende producten. Zij gebruiken op deze manier de kennis die zij hebben van het gedrag van de klant voor het eigen belang door in te spelen op de beperkt rationele menselijke besluitvorming.

Om zorgvuldig gebruik van klantdata te bevorderen, heeft de AFM zich het afgelopen jaar vooral gericht op:

- + Volgen van ontwikkelingen in het gebruik van klantdata bij financiële ondernemingen.
- + Handvatten bieden voor het gebruik van klantdata aan financiële ondernemingen door de toetsing van innovatieve concepten en de publicatie van blogs

over digitale marketing.

- + Overleg met andere toezichthouders over rollen, bevoegdheid en verantwoordelijkheden.

Verantwoording

Ontwikkelingen in het gebruik van klantdata

In verschillende sectoren – bijvoorbeeld in de reisbranche of in de detailhandel – wordt volop gebruik gemaakt van klantdata in innovatieve digitale marketing. Denk bijvoorbeeld aan informatie over het klikgedrag van klanten of eerdere aankopen. De AFM heeft in 2017 scherp gelet op soortgelijke ontwikkelingen in de financiële sector en heeft hierover diverse malen aandacht gevraagd in haar contacten met financiële ondernemingen. Het misbruik van klantdata in de financiële sector leek in 2017 nog beperkt.

Klantdata bij banken

De AFM heeft in 2017 gesignaleerd dat klantdata in de systemen van banken vaak niet actueel zijn of slecht vindbaar. Als de informatiepositie van banken tekortschiet, kan dat gevolgen hebben voor de wijze waarop zij invulling geven aan de zorgplicht. Banken kunnen dan bijvoorbeeld niet vaststellen of producten met een lange looptijd passend blijven voor de klant. De AFM heeft haar zorgen over gebrekkige klantinformatie bij banken onder meer geuit tijdens een evenement van de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB), waarin de uitkomsten van de Vertrouwensmonitor werden toegelicht. Uit deze monitor volgt hoeveel vertrouwen consumenten hebben in banken. De AFM heeft haar zorgen ook aangekaart bij DNB die verantwoordelijk is voor het toezicht op de bedrijfsvoering van banken.

Onverantwoorde marketing- en verkoopmethodes

Risico's op onverantwoorde marketing- en verkoopmethodes zag de AFM in 2017 vooral bij nieuwe spelers zoals aanbieders van Contracts for Differences (CFD's), binaire opties, turbo's en Initial Coin Offerings (ICO's) (zie risico 'Opkomst nieuwe spelers').

Handvatten bieden voor het gebruik van klantdata aan financiële ondernemingen

Gebruik klantdata in digitale marketing

Ontwikkelingen in het gebruik van klantdata volgen elkaar snel op en de AFM staat voor de uitdaging om haar toezicht mee te laten bewegen met die ontwikke-

2. Verslag van activiteiten

lingen. Nieuwe regelgeving laat vaak enige tijd op zich wachten en bovendien is de grens tussen beïnvloeding en ongewenste sturing niet altijd duidelijk. Door op informele wijze handvatten te bieden, stuurt de AFM de sector in de juiste richting.

De AFM verwacht van financiële ondernemingen dat zij zelf de juiste afwegingen maken tussen commerciële belangen en het klantbelang. Om de sector hierbij te helpen heeft de AFM in 2017 een reeks [blogs](#) over digitale marketing gepubliceerd. Deze blogs hebben geleid tot meer interactie met financiële ondernemingen over de toepassing van digitale marketing. In 2018 zet de AFM deze reeks van blogs voort en gaat zij in gesprek met de sector over toezicht in een veranderende omgeving waarin beslissingen van consumenten worden beïnvloed door gepersonaliseerde digitale marketing.

Innovatie in financiële dienstverlening

Online kan informatie over de klant laagdrempelig worden uitgevraagd en verrijkt. Financiële ondernemingen moeten ervoor zorgen dat informatie over de klantsituatie volledig en betrouwbaar is voordat zij in hun online advies de koppeling maken met een financieel product. Het bijeenbrengen van diverse bronnen van klantdata kan de klantinventarisatie verrijken. In 2017 heeft de AFM met een tiental partijen gesproken over de mogelijkheden en uitdagingen van geautomatiseerd advies en (semi)-automatisch vermogensbeheer.

Rollen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van toezichthouders

Het toenemend gebruik van klantdata, ook in de financiële sector, maakt dat het toezichtgebied van de AFM en dat de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) elkaar raken. Hiervan is bijvoorbeeld sprake als klantdata worden gebruikt bij het vervullen van de zorgplicht. Ook bij de verwerking en bewaring van klantgegevens wordt niet alleen het toezichtgebied van de AP geraakt, maar kan ook het financieel toezicht op de beheerste bedrijfsvoering een rol spelen. Om naleving van zowel de Wet op het financieel toezicht (Wft) als de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) te bevorderen, heeft in 2017 overleg plaatsgevonden tussen de AFM, DNB en de AP. Afspraken over

concrete samenwerking gaan voornamelijk over de uitvoering van PSD2. De Wft biedt de AFM op dit terrein de mogelijkheid om informatie uit te wisselen met autoriteiten die een andere doelstelling hebben. Op andere terreinen is er vooralsnog geen mogelijkheid voor de AFM om informatie uit te wisselen met de AP. Dit bemoeilijkt het maken van concrete afspraken tot samenwerking. De AFM heeft dit onderwerp reeds tot uiting laten komen in haar wetgevingsbrief van 2016 en 2017. Ook in de brief van 2018 komt het aan de orde. Gesprekken hierover zijn gaande met het ministerie van Financiën.

Resultaten voor stakeholders

- + Handvatten voor digitale marketing in blogs.
- + Richtlijnen voor geautomatiseerd advies en (semi)-geautomatiseerd vermogensbeheer.

(Inter)nationale samenwerking

Om naleving van zowel de Wft als de AVG te bevorderen, heeft de AFM in 2017 regelmatig overleg met de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) en DNB. In 2017 is de AFM gestart met het agenderen van de risico's van het gebruik van klantdata op Europees en internationaal niveau. De AFM streeft naar gedeelde, internationale afspraken.

Cybercrime

Inleiding

De rol van technologie in de financiële sector wordt steeds groter. Hierdoor neemt ook digitale criminaliteit, oftewel cybercrime, toe. Cybercrime raakt zowel consumenten als financiële ondernemingen. Zo kunnen handels- of betalingssystemen worden platgelegd. Maar het kan ook leiden tot diefstal van gevoelige informatie over klanten of over de financiële situatie van bedrijven.

Cybersecurity wordt daarom steeds belangrijker. Het risico bestaat dat de bedrijfsvoering van financiële ondernemingen nog onvoldoende is ingericht om cybercrime tegen te gaan. Daardoor kunnen zowel financiële ondernemingen als hun particuliere en zakelijke klanten op veel verschillende manieren worden geraakt.

In het toezicht op het risico op cybercriminaliteit heeft de AFM zich het afgelopen jaar vooral gericht op:

- + Inventariseren in welke mate de handelsketen bestand is tegen cybergerelateerde bedreigingen.
- + Onderzoek bij aanbieders (beleggersgiro's en depotbanken) naar de risico's van ongeautoriseerde toegang tot de online transactieomgeving.

Verantwoording

Inventariseren in welke mate de handelsketen bestand is tegen cybergerelateerde bedreigingen

Het inventariseren in welke mate handelsplatformen en nieuwe betaaldienstverleners bestand zijn tegen cybergerelateerde dreigingen was in onze Agenda 2017 opgenomen als doelstelling. Deze doelstelling is het afgelopen jaar aangepast. De reden is dat bij de nieuwe betaaldienstverleners de nadruk ligt op financiële dienstverleners met een sterk gedigitaliseerd business model die onder het PSD2-regime zullen vallen. Inmiddels is

duidelijk dat DNB als vergunningverlenende toezichthouder verantwoordelijk zal zijn voor het toezicht op de bedrijfsvoering van dit type ondernemingen.

De AFM is zich bij de inventarisatie gaan richten op de hele handelsketen. Naast de financiële ondernemingen die onderdeel uitmaken van de handelsketen, is nu ook gekeken naar andere partijen in de handelsketen, zoals uitgevende instellingen en de partijen die een rol spelen in de verspreiding van informatie in deze keten. We zien namelijk dat cybercriminelen zich niet alleen meer beperken tot financiële ondernemingen.

De AFM heeft haar kennis en ervaring op het gebied van de kapitaalmarkten gecombineerd met interne IT-expertise. Om de cyberrisico's in de handelsketen nog beter te identificeren hebben we onze ervaring en kennis vergroot, door in gesprek te gaan met organisaties en instanties die actief zijn op het gebied van informatiebeveiliging en cybercrime. Op deze manier hebben we de risico's nog beter in kaart gekregen. Aan de hand van deze inzichten wordt in 2018 ons toezicht op cybercrime verder uitgediept. Dit is in aanvulling op het reguliere toezicht dat de AFM individueel en in Toezichtcollege's voert.

Cyberrisico's in de informatie- en handelsketen

Gezien de snelle ontwikkelingen rond cybercrime is er binnen het kapitaalmarkttoezicht een verkenning uitgevoerd naar de relevante cyberrisico's. Specifiek is hierbij een inventarisatie gemaakt van de meest urgente en relevante cyberrisico's die onderdeel uitmaken van de informatie- en handelsketen, zoals de verspreiders van voorwetenschap. De verkenning heeft geleid tot een intern rapport bestaande uit verschillende kapitaalmarkt-gerelateerde, maar ook algemenere conclusies en aanbevelingen voor het toezicht. De aanbevelingen zullen, waar nodig in samenwerking met externe stakeholders van de AFM, in 2018 opgevolgd worden. Enerzijds om meer bewustzijn te creëren van de risico's van cybercrime in de financiële sector en anderzijds om de risico's van cybercrime verder te mitigeren.

Versterken toezicht op cybercrime

In het vierde kwartaal 2017 is binnen de AFM gestart met het centraliseren en versterken van expertise op IT-beheersing en cybercrime. Dit OPIT-team (operationele en IT-risico's) verdiept het toezicht op Operationele & IT-risico's bij financiële ondernemingen en is verantwoordelijk voor een AFM-brede toezichtstrategie voor cybercrime. In 2017 is op dit thema samenwerking gezocht met DNB en internationale toezichthouders.

Onderzoek bij aanbieders (beleggersgiro's en depotbanken) naar de risico's van ongeautoriseerde toegang tot de online transactieomgeving.

Onderzoek risico's van ongeautoriseerde toegang in online transactieomgeving

Voor de uitvoering van het nader onderzoek naar de risico's van ongeautoriseerde toegang tot de online transactieomgeving, heeft de AFM aansluiting gezocht bij het informatiebeveiligingsonderzoek van DNB. Met behulp van dit onderzoek zijn informatiebeveiligingsrisico's voor beleggingsinstellingen en depotbanken in kaart gebracht. Onderdeel hiervan is de online transactieomgeving. De resultaten van het onderzoek en de bijbehorende aanbevelingen zijn op individuele basis besproken met de betreffende ondernemingen. Hierdoor kunnen zij verbeteringen doorvoeren in hun informatiebeveiliging en daarmee de weerbaarheid tegen cybercrime vergroten.

Resultaten voor stakeholders

- + Onderzoek bij beleggersgiro's en depotbanken naar de risico's van ongeautoriseerde toegang tot de online transactieomgeving.
- + Verkenning naar relevante cyberrisico's, waaronder een inventarisatie van de meest urgente en relevante cyberrisico's die onderdeel uitmaken van de informatie- en handelsketen, zoals de verspreiders van voorwetenschap.
- + Expertise op IT-beheersing en cybercrime. Dit OPIT-team (operationele en IT-risico's) verdiept het toezicht op Operationele & IT-risico's bij financiële ondernemingen en is verantwoordelijk voor een AFM brede toezichtstrategie voor cybercrime.

(Inter)nationale samenwerking

Op nationaal niveau is voor een beveiligingsonderzoek samengewerkt met DNB. Internationaal heeft de AFM een bijdrage geleverd aan het rapport Financial Stability Implications from FinTec van de Financial Stability Board. Dit rapport is in juni 2017 aan de G20 gepresenteerd. Het rapport roept op tot verhoogde aandacht voor cybercrime en internationale samenwerking over dit onderwerp. Daarnaast staat in het rapport de noodzaak beschreven om capaciteiten en expertise op het gebied van cybercrime te vergroten bij toezichthouders.

Opkomst nieuwe spelers

Inleiding

Door digitalisering van marketing en diensten betreden nieuwe partijen de markt. Deze nieuwe (financiële) ondernemingen met nieuwe innovatieve verdienmodellen creëren nieuwe uitdagingen voor toezichthouders. Zo worden belangrijke processen rondom financiële dienstverlening soms uitbesteed. En is het ook de vraag of deze ondernemingen voldoende kennis hebben van de kwaliteit van de dienst die zij inkopen. Ook is niet altijd duidelijk of bij de nieuwe aanbieder sprake is van een beheerste en integere bedrijfsvoering. Omdat deze aanbieders, als derde partij, niet onder ons toezicht vallen, kan de AFM dit niet controleren.

Sturing

De manier waarop consumenten informatie zien is van invloed op de keuzes die ze maken. Door digitalisering zijn deze mogelijkheden uitgebreid. Marktpartijen maken hier slim gebruik van. Steeds meer financiële producten – ook producten met een hoog financieel risico – worden aan de man gebracht met verleidingstechnieken die we kennen uit de wereld van de games en online gokindustrie.

Versnippering verdienmodel

Voor onder meer banken betekent de toetreding van nieuwe spelers dat zij meer concurrentie krijgen en hun verdienmodel onder druk komt te staan. Dit geldt vooral op het gebied van kredietverlening, waar nieuwe initiatieven als crowdfunding te zien zijn.

Alternatieve kredietverstrekking

De opkomst van alternatieve kredietverstrekking door professionele investeerders is een relatief nieuwe ontwikkeling. Door de lage rente en het lage risico van de hypotheek is de Nederlandse hypotheekmarkt voor beleggers een aantrekkelijk alternatief geworden voor staatsobligaties. Institutionele beleggers investeren dan via een juridische constructie direct in kredieten, voornamelijk in hypotheek. Het risico bestaat dat zij

op middellange termijn van deze belegging af willen en klanten bij een nieuwe rentevaste periode geconfronteerd worden met een hogere rente of slechtere voorwaarden. Bij samenwerking met banken is het bovendien minder duidelijk bij wie de klant terecht kan bij problemen, en wie dus de zorgplicht voor de klant heeft.

Om te zorgen dat de hierboven genoemde aandachtspunten en risico's worden beheerst, heeft de AFM zich het afgelopen jaar onder andere gericht op:

- + Verder ontwikkelen van de toezichtstrategie op crowdfunding met inzichten uit onderzoek naar consumentengedrag. Toezien dat crowdfundingplatformen de visie van de AFM op een beheerste bedrijfsvoering uitvoeren.
- + Ontwikkeling van een visie op de beheerste en integere bedrijfsvoering in de gedigitaliseerde omgeving van zowel bestaande als nieuwe spelers. Inclusief governance en uitbesteding van de IT-bedrijfsvoering.
- + Toezicht beheerste bedrijfsvoering in gedigitaliseerde omgeving: Toezien dat asset managers, vermogensbeheerders en bewaarders regels voor een beheerste bedrijfsvoering in een gedigitaliseerde omgeving van de AFM ten uitvoer brengen.
- + Inzicht creëren in de omvang en ontwikkelingen in de markt voor alternatieve kredietverstrekkers. Met de markt gedeelde strategie voor herkenning en verkleining van risico's voor alternatieve kredietverstrekkers.
- + Ontwikkeling van een visie op de invulling van de zorgplicht bij innovatieve financiële dienstverlening.
- + Toezien dat financiële ondernemingen de visie van de AFM op de invulling van de zorgplicht en een beheerste bedrijfsvoering in een gedigitaliseerde omgeving ten uitvoer brengen.
- + Aanscherping van de bestaande toezichtstrategie voor consumptief krediet op basis van inzichten in online verleidingstechnieken.

Verantwoording

Verdere ontwikkeling toezichtstrategie crowdfunding

In juli 2017 heeft de AFM de voorschriften voor crowdfundingplatformen geëvalueerd. Uit het consumentenonderzoek komen risico's naar voren die prioriteit hebben voor de AFM. Door de schaarste op de crowdfundingmarkt nemen crowdfundinginvesteerders in zeer korte tijd financiële beslissingen. Zo daalde de gemiddelde tijd

waarin investeerders in een project konden instappen naar enkele uren. Hierdoor worden investeringsrisico's mogelijk niet goed overzien. 60% van de investeerders negeert bovendien het advies om maximaal 10% van het vrij belegbare vermogen in crowdfunding te investeren. Op grond van deze evaluatie worden de huidige voorschriften op een aantal punten aangescherpt. Alle projectinformatie moet 48 uur vooraf aan openstelling van de inschrijving voor alle investeerders op het platform beschikbaar zijn. Dit is een nieuw voorschrift. De huidige 24-uurs bedenktijd achteraf blijft bestaan. Verder verwacht de AFM van de sector een flinke inspanning om te zorgen dat investeerders zich vaker aan het advies houden maximaal 10% van hun vrij belegbare vermogen te investeren in crowdfunding.

Ontwikkeling visie beheerste en integrale bedrijfsvoering in de gedigitaliseerde omgeving van zowel bestaande als nieuwe spelers.

Eind 2017 is een nieuw team gecreëerd dat binnen de AFM de verschillende afdelingen ondersteunt met expertise op het gebied van operationele en IT-risico's. Dit team werkt aan proportionele toetsingskaders voor IT-risico's voor de verschillende domeinen en ondernemingen die onder het toezicht van de AFM vallen. Hierbij is ervoor gekozen het COBIT-raamwerk als basis te gebruiken. COBIT is een algemeen geaccepteerd framework voor IT-governance.

Vanuit een segmentatie van ondertoezichtstaande ondernemingen op basis van inherent IT-risico wordt in 2018 een vertaling gemaakt naar specifieke te toetsen normen.

In 2017 is ervoor gekozen om te focussen op uitbesteding door handelsplatformen, vanwege het belang van IT voor deze platformen en de mate waarin er door handelsplatformen gebruik gemaakt wordt van uitbesteding. Dit betreft zowel uitbesteding naar entiteiten binnen de groep van het handelsplatform, als uitbesteding naar externen.

Om de omvang van de uitbesteding door handelsplatformen inzichtelijk te krijgen is een uitvraag gedaan bij deze partijen naar de beheersing van uitbestede diensten. Begin 2018 worden de resultaten hiervan opgevolgd met de betreffende ondernemingen en verwerkt in het reguliere toezicht.

Toezicht beheerste bedrijfsvoering in een gedigitaliseerde omgeving

In september 2017 is de AFM een onderzoek gestart naar outsourcing. Een onderneming kan bepaalde zaken uitbesteden aan derden, zoals IT, maar moet daarbij wel de beheerste bedrijfsvoering waarborgen. De AFM onderzoekt welke zaken zich lenen voor outsourcing en in welke mate. Hiermee willen we voorkomen dat door outsourcing de beheerste bedrijfsvoering minder wordt gewaarborgd.

Inzicht creëren in de omvang en ontwikkelingen in de markt voor alternatieve kredietverstrekkers.

Banken hebben de afgelopen jaren steeds meer concurrentie gekregen van alternatieve hypotheekverstrekkers, zoals verzekeraars en pensioenfondsen. We zien dat de omvang van de hypotheekportefeuilles van banken licht is afgenomen, maar dat zij nog steeds het grootste deel van de nieuwe hypotheekfinancieringen financieren. Alternatieve hypotheekverstrekkers beleggen via zogenoemde regiepartijen in hypotheekfinancieringen. Dit zijn partijen die formeel de leningsovereenkomst met de consument aangaan, maar hun geld van derden (zoals pensioenfondsen en verzekeraars) betrekken. Deze verschuivingen in het aanbiederlandschap waren voor de AFM aanleiding om de markt van hypotheekverstrekkers nader te verkennen. We hebben in een korte verkenning onder meer onderzocht of er sprake is van een herfinancieringsrisico. Dit risico houdt in dat alternatieve hypotheekverstrekkers op middellange termijn, wanneer voor hypotheekbezitters een groot deel van de rentevaste periodes afloopt, niet langer behoefte hebben aan deze vorm van relatief veilige beleggingen en zich daardoor van de Nederlandse hypotheekmarkt terugtrekken. We hebben onderzocht of dit negatieve gevolgen voor de klant kan hebben, met name bij verlenging van de rentevaste periode. Dit risico wordt echter in voldoende mate verkleind door aanvullende eisen bij de vergunningsaanvraag, waarbij hypotheekaanbieders moeten aantonen dat een redelijk renteaanbod en keuze in rentevaste periodes bij renteverlenging worden gewaarborgd.

Ontwikkeling van een visie op de invulling van de zorgplicht bij innovatieve financiële dienstverlening.

Visie zorgplicht digitale omgeving

De AFM heeft een visie ontwikkeld op de zorgplicht in een digitale omgeving om eventuele onduidelijkheden over de zorgplichteisen in de digitale wereld marktbreed weg te nemen. Deze visie beschouwt drie onderdelen: geautomatiseerd advies over impactvolle producten (bijvoorbeeld volledig geautomatiseerd hypotheekadvies of advies over arbeidsongeschiktheidsverzekeringen zonder tussenkomst van een mens); (semi)automatisch vermogensbeheer; en de mogelijkheden voor het bieden van financieel inzicht aan consumenten. De AFM verwacht hierover begin 2018 te publiceren.

Zorgplicht bitcoin-futures

In december 2017 heeft de AFM benadrukt bij beleggingsondernemingen dat zij een algemene zorgplicht hebben bij het aanbieden van bitcoin-futures aan (retail) beleggers in Nederland. De AFM heeft daarbij nogmaals gewezen op het risico van voorzienbare teleurstellingen voor beleggers die willen handelen in futures op bitcoin, terwijl zij niet de benodigde kennis en ervaring hebben. En dat investeerders als gevolg van deze risico's een zeer hoge kans lopen op verlies van hun volledige inleg.

Reclameverbod schadelijke producten

In februari 2017 is gestart met de consultatie van de markt ter voorbereiding van een reclameverbod voor schadelijke financiële producten. Met het verbod is weer een belangrijke stap in onze strijd tegen schadelijke financiële producten waaraan consumenten worden blootgesteld.

Aanleiding voor de maatregel is de vaststelling door verschillende Europese toezichthouders dat bepaalde schadelijke financiële producten op grote schaal en op agressieve wijze aan consumenten worden aangeboden. Dit leidt vaak tot een schadelijke situatie.

Consumenten kunnen met deze producten snel geld verliezen, terwijl het op lange termijn niet goed mogelijk is winst te maken. De minister van Financiën heeft in september 2016 op advies van de AFM aangekondigd dat er een reclameverbod komt voor bepaalde financiële producten.

De AFM heeft onderzocht welke financiële producten in aanmerking komen voor het reclameverbod. Tijdens dit onderzoek heeft de AFM onder meer gesproken met marktpartijen en andere Europese toezichthouders. De AFM wil de volgende beleggingsproducten aanwijzen voor het reclameverbod:

- + Binaire opties
- + Warrants
- + Contingent convertible obligaties (Coco's)
- + CfD's met een mogelijkheid tot restschuld
- + CfD's met een hefboom van 10 of hoger
- + Turbo's met een hefboom van 10 of hoger
- + Futures met een hefboom van 10 of hoger

Reclameverbod voor flitskredieten

Daarnaast heeft de AFM zich hard gemaakt om kredieten met een korte looptijd en een zeer hoge kredietvergoeding (de zogeheten flitskredieten), maar ook kredieten met een langere looptijd met een zeer hoge kredietvergoeding, aan te wijzen voor het reclameverbod. Dit biedt de mogelijkheid om op te treden tegen (buitenlandse) online aanbieders van flitskrediet.

Toezien dat financiële ondernemingen de visie van de AFM op de invulling van de zorgplicht en een beheerste bedrijfsvoering in een gedigitaliseerde omgeving ten uitvoer brengen.

Innovatie

In 2017 heeft de AFM in 2017 26 innovatieve concepten beoordeeld, zoals innovatieve dienstverlening of innovatieve verzekeringsproducten. De AFM spreekt met die partijen om hen in een tijdig stadium guidance te geven en te zorgen dat partijen innoveren in het belang van de klant.

InnovationHub & Regulatory Sandbox

In ons streven om in 2022 een aantoonbaar grensverleggend toezichthouder te zijn, is onder meer de InnovationHub opgericht. Dit is een gezamenlijk initiatief van de AFM en DNB. Experts vanuit beide organisaties werken samen om marktpartijen te informeren over het toezicht en de bijbehorende regelgeving op hun innovatieve concepten, financiële diensten en producten. We bieden hulp bij het navigeren door het toezichtlandschap en het delen van informatie over potentiële toezichtvraagstukken. Wij bieden deze hulp aan alle ondernemingen, ook als zij niet onder toezicht staan van de AFM of DNB.

Door samenwerking met de Autoriteit Consument en Markt (ACM) kunnen ondernemers ook met vragen en signalen over de mededingingsregels terecht. Het doel is om ervoor te zorgen dat innovaties bijdragen aan een duurzaam financieel welzijn, en dat de ontwikkeling van innovatie op de financiële markt wordt gestimuleerd. Partijen die in het belang van de klant innoveren en met innovatieve concepten komen, krijgen hiermee de ruimte om te experimenteren onder toezicht van de AFM.

We verruimen daarnaast de toegang voor innovatieve diensten op de markt van financiële dienstverlening door een nieuwe aanpak, 'Maatwerk voor Innovatie' (Regulatory sandbox). Mede aangezet door de snelle financieel-technologische ontwikkelingen wordt bij de toelating van nieuwe innovatieve dienstverlening voortaan nadrukkelijk gekeken naar de ruimte die de wetgever biedt bij de naleving van de regels. Ook wordt bestaand beleid opnieuw bekeken en indien nodig aangepast in het licht van de nieuwe ontwikkelingen.

De bestaande toezichtstrategie voor consumptief krediet is aangescherpt op basis van inzichten in online verleidingstechnieken.

De AFM heeft nieuwe (internationale) spelers op het gebied van consumptief krediet gewezen op het feit dat de Nederlandse wetgeving op het gebied van consumptief krediet strenger is dan in andere landen. Daarmee wil de AFM voorkomen dat een oud business-model terugkomt in een fintech-verschijningsvorm waarmee in het verleden misbruik gemaakt werd van (kwetsbare) klanten.

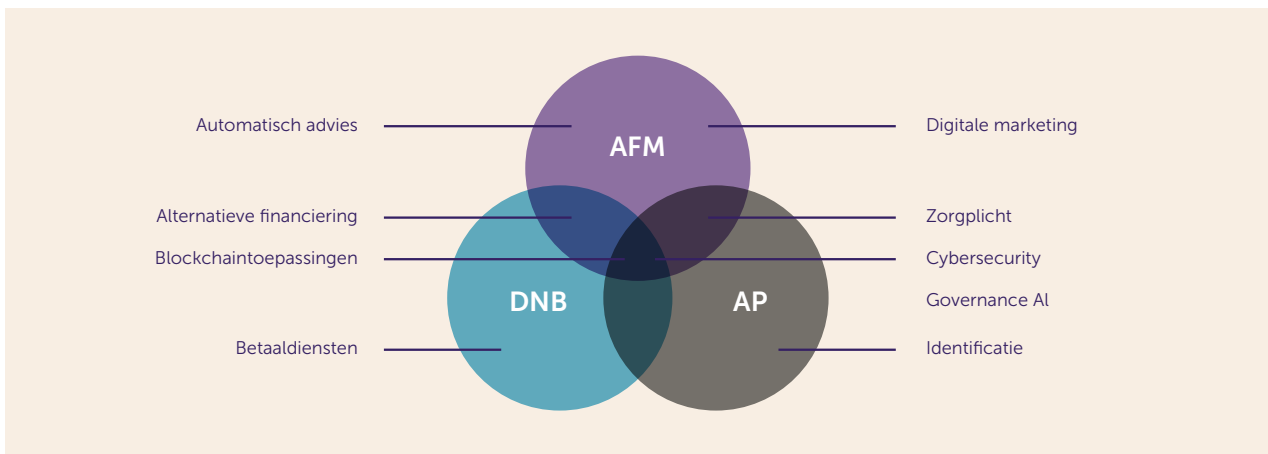
Resultaten voor stakeholders

- + AFM heeft nieuwe spelers erop gewezen dat outsourcing niet ten koste mag gaan van beheerste bedrijfsvoering.
- + Ontwikkeling van een visie op de zorgplicht in digitale omgevingen.
- + Voorbereiding internationaal reclameverbod schadelijke financiële producten, zoals binairre opties, Cfd's en flitskredieten.
- + Beleggersondernemingen zijn gewezen op hun zorgplicht bij bitcoin-futures om teleurstellingen bij beleggers te voorkomen.

(Inter)nationale samenwerking

Veel van de technologie gedreven vraagstukken hebben overlap met bevoegdheden van AFM, DNB en de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) en zijn internationaal van aard. We zoeken daarom samenwerking met andere Europese toezichthouders.

In onderstaande figuur is een aantal onderwerpen en de samenkomst van bevoegdheden schematisch weergegeven alsof het nationale vraagstukken betreft.

Uitgelicht: Brexit

Op 23 juni 2016 is in het Verenigd Koninkrijk gestemd vóór een vertrek uit de EU – oftewel Brexit. Op 29 maart 2017 is dit concreet gemaakt doordat de Britse regering artikel 50 van het Verdrag van de EU inriep. Het Verenigd Koninkrijk zal daardoor per 29 maart 2019 de EU verlaten. Momenteel lopen de onderhandelingen met de EU over de wijze waarop dat gebeurt en de status van het Verenigd Koninkrijk.

Deze uittreding heeft een flinke impact op de financiële sector in Europa. Een groot deel van deze sector is nu nog gevestigd in Londen, en biedt vanuit het Verenigd Koninkrijk diensten aan aan ondernemingen in heel Europa. Na Brexit zullen financiële ondernemingen die in de EU actief willen zijn echter voor een groot aantal activiteiten ook over een vergunning in de EU moeten beschikken. Dit betekent dat financiële ondernemingen uit het Verenigd Koninkrijk een vergunning aanvragen in één van de 27 EU-lidstaten. Nederland blijkt om diverse redenen aantrekkelijk te zijn voor onder meer handelsplatformen, vermogensbeheerders, handelaren en

data-dienstverleners. In 2017 heeft de AFM bijna 100 gesprekken gevoerd met potentiële aanvragers van een AFM vergunning.

De AFM gaat als gevolg van Brexit waarschijnlijk een aantal complexe vergunningaanvragen toetsen. De komst van een aantal grote partijen vraagt het nodige van onze toezichtorganisatie. We spreken ook met Nederlandse financiële ondernemingen over de continuïteit van hun activiteiten en het effect voor hun klanten qua dienstverlening. Daarnaast brengt de AFM macro-risico's rondom Brexit in kaart, zoals problemen over de liquiditeit, volatiliteit en transparantie van de handel of eventuele (pogingen tot) marktmanipulatie.

Om deze werkzaamheden te coördineren heeft de AFM begin 2017 een Brexit-projectorganisatie opgezet. Die treedt in contact met marktpartijen en spreekt met andere toezichthouders over Brexit (onder meer in ESMA-verband).

Prijsvorming kapitaalmarkt

Inleiding

Internationalisering en technologische ontwikkelingen maken financiële markten wereldwijd toegankelijker. Met als risico: versnippering van de handel en daarmee minder transparante prijsvorming. In een versnipperde markt kunnen beleggers niet goed zien of ze de juiste prijs krijgen. Daarnaast zien we een groot aantal buitenlandse platformen die groepen beleggers buitensluiten en zo geen toegang geven tot de beste prijzen.

Nieuwe internationale wet- en regelgeving (EMIR, CSDR, SFTR, MiFID II/MiFIR en MAR) heeft onder meer tot doel om de prijsvorming transparanter en efficiënter te maken. De AFM houdt in Nederland toezicht op naleving van die regelgeving.

Om versnippering van de handel te voorkomen en te zorgen voor een zo transparant mogelijke prijsvorming heeft de AFM zich het afgelopen jaar vooral gericht op:

- + Versterkte aandacht voor de beheerste handel en adequate maatregelen om een robuuste handelsinfrastructuur te garanderen.
- + Efficiënte en transparante prijsvorming
- + Uitbreiding toezicht kapitaalmarkten. Dit gaat gepaard met datagedreven risico-analyse en scherpe aandacht voor nieuwe marktsegmenten.
- + Kwantitatief toezicht op het handelsgedrag van ondernemingen en snel reageren op risicovol gedrag.

Verantwoording

Versterkte aandacht voor de beheerste handel en adequate maatregelen om een robuuste handelsinfrastructuur te garanderen.

Informatieverstrekking crowdfundingplatformen
AFM heeft onderzoek gedaan naar de informatieverstrekking van crowdfundingplatformen over betalingsachterstanden, afboekingen en het gemiddelde rendement. Er is vastgesteld dat crowdfundingplatformen nog te weinig doen om de investeerders te

voorzien van relevante informatie op hun websites over de risico's van hun crowdfundingportefeuille. De algemene conclusie is dat bij de overgrote meerderheid van de platformen de informatieverstrekking aan investeerders over betalingsachterstanden, afboekingen en nettorendementen binnen hun projectportefeuille onder de maat is. Deze platformen geven geen realistisch beeld van de risico's van een investering en schieten tekort in de informatieverstrekking aan de investeerder.

Voor investeerders is het hierdoor vaak niet mogelijk om passende investeringsbeslissingen te nemen.

Beoordeling vergunningaanvragen

Met de inwerkingtreding van MiFID II vallen nieuwe spelers onder de vergunningplicht van de AFM. Daarom is in 2017 extra tijd en aandacht gestopt in de beoordeling van de vergunningaanvragen. Met als doel in 2018 geen marktverstoringen te hebben. Zo werd de vergunningplicht voor handel voor eigen rekening uitgebreid, bijvoorbeeld bij directe elektronische toegang. Ook werd een nieuw type handelsplatform geïntroduceerd: de Organised Trading Facility (OTF, de gereguleerde handelsfaciliteit).

Ook bestaat er sinds 30 maart 2017 een Europees vergunningregime voor zogenoemde centrale effectenbewaarinstellingen. Dit is geregeld in de Central Securities and Depositories Regulation (CSDR). In 2017 heeft de AFM in samenwerking met DNB een vergunningaanvraag in behandeling.

Toezicht beheerders benchmarks

Begin dit jaar is de Europese Benchmarkverordening in werking getreden. Deze verordening reguleert de totstandkoming en het gebruik van benchmarks in de EU. De AFM heeft in 2017 voorbereidingen getroffen om in 2018 het toezicht op beheerders van benchmarks uit te kunnen oefenen. De voorschriften voor de cruciale benchmarks zijn al sinds 30 juni 2016 van toepassing. Dit zijn benchmarks die in veel financiële instrumenten en contracten worden gebruikt. Relevante toezichthouders moeten voor deze cruciale benchmarks een college van toezichthouders oprichten. Aangezien Nederlandse banken in het panel zitten van Euribor en Eonia, neemt de AFM sinds 2017 deel aan de door

de Belgische Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten (FSMA) geleide colleges voor toezichthouders.

Prijsvorming in de markt is efficiënt en transparant Ontwikkeling beleidsregels en Q&A's

Met de komst van MiFID II/MiFIR wordt de transparantie in de kapitaalmarkten verder vergroot. MiFIR breidt de huidige verplichtingen uit tot eigenvermogensinstrumenten, zoals Exchange Traded Funds (ETF's), depositary receipts en certificaten. MiFID II introduceert onder meer de verplichting dat orders in bepaalde derivatencontracten op een gereguleerde markt, een MTF of een OTF worden uitgevoerd.

Een van de gevolgen is dat er meer informatie ter beschikking is. Zo worden er transacties openbaar die voorheen niet openbaar werden gemaakt. Deze informatie kan door de AFM worden gebruikt om bijvoorbeeld handelspatronen inzichtelijk te krijgen. Ook zijn beleggers beter geïnformeerd bij het nemen van investeringsbeslissingen. Dit komt de prijsvorming ten goede.

De AFM heeft met het oog op de inwerkingtreding van deze nieuwe transparantieverplichtingen deelgenomen aan de ontwikkeling van beleidsregels en het opstellen van belangrijke vragen en antwoorden op het terrein van deze nieuwe verplichtingen. Ook is in samenwerking met ESMA de beoordeling van honderden ontheffingsaanvragen voor zogenoemde pre-trade transparantieverplichtingen voor eigenvermogensinstrumenten ('equity') grotendeels afgerond. Daarmee wordt onder bepaalde omstandigheden ontheffing verleend aan de transparantieverplichtingen voor de handel.

Met het oog op een level playing field is het van belang dat toezichthouders met enige regelmaat elkaars ontheffingsverzoeken beoordelen. Daarnaast is het voor de AFM van belang om precedentwerking voor aanvragen in Nederland te voorkomen.

Reversed listings

In 2017 is het project 'reversed listings' afgerond. Doel van dit project was het informeren en beïnvloeden van partijen die nieuwe activiteiten willen gaan onderbrengen in beursgenoteerde ondernemingen. Informatievoorziening aan de markt voorafgaand aan reverse

listings moet op een goede manier en tijdig gebeuren. De eerste brieven met aanbevelingen van de AFM zijn in augustus 2017 verstuurd. Onder andere Euronext is een sparringpartner in dit project.

Toezicht prospectussen en daarbij behorende reclame-uitingen

In 2017 is er bij de beoordeling van prospectussen ook nadrukkelijk aandacht geweest voor de bij het prospectus behorende reclame-uitingen. Dergelijke uitingen mogen niet alleen niet onjuist of misleidend zijn, maar moeten ten aanzien van het daarin geschetste beeld van de kansen en risico's van het aangeboden product bovendien ook in overeenstemming zijn met het prospectus.

Uitbreiding toezicht kapitaalmarkten gaat gepaard met datagedreven risico-analyse en scherpe aandacht voor nieuwe marktsegmenten

Datagedreven toezichthouder

Met MiFID II/MiFIR worden nieuwe regels van toepassing voor het rapporteren van transacties door beleggingsondernemingen en handelsplatformen. Daarmee krijgt de AFM beter inzicht in het handelsgedrag van marktpartijen en kan marktmisbruik sneller worden opgespoord. Samen met een aantal Scandinavische toezichthouders heeft de AFM een nieuw transactierapportagesysteem ontwikkeld dat per 3 januari 2018 'live' is gegaan.

Ook op andere terreinen zoekt de AFM samenwerking op IT-gebied. Uitgangspunt is dat ESMA de centrale plek wordt voor de verzameling van data. Daarmee kunnen namelijk schaalvoordelen worden behaald op het gebied van kosten en kennis. Zo hebben de nationale autoriteiten twee grote IT-projecten gedelegeerd aan ESMA. Het betreft het Financial Instruments Reference Data System (FIRDS) dat het eigen transactierapportagesysteem van de AFM zal ondersteunen, en het Access to Trade Repositories Data (TRACE) project. Verder ontwikkelt de AFM samen met de Noorse toezichthouder het systeem CPRS, waarin posities in Commodities moeten worden gerapporteerd. Deze projecten zijn in 2017 afgerond, en zijn op 3 januari 2018 'live' gegaan. Deze informatie wordt onder meer gebruikt voor de opsporing van marktmisbruik.

Het afgelopen jaar zijn binnen de AFM op verschillende terreinen projecten gestart om de toegenomen hoeveelheid data in de verschillende databases beter te combineren. Data die de AFM verkrijgt op basis van diverse Europese verordeningen worden in samenhang geanalyseerd, zodat de AFM gestructureerd zicht krijgt op bijvoorbeeld risico's die bepaalde tegenpartijen hebben uitstaan. Op basis van deze inzichten kan de AFM zien welke partijen grote risico's lopen en daar op acteren.

De AFM houdt kwantitatief toezicht op het handelsgedrag van ondernemingen en reageert snel op risicovol gedrag.

SMART-systeem

In 2017 is het SMART-systeem (SMARTS) uitgebreid. SMARTS geeft de mogelijkheid om op het niveau van een milliseconde te zien wie wat verhandelt op Euronext: real-time toezicht op de beurshandel. Ook kan elk gewenst tijdstip van de markt worden nagespeeld via de zogenaamde 'orderbook replay'. Het systeem is nu nog verder verfijnd. Marktmissbruik is sneller op te sporen.

Volwassenheidskaarten voorwetenschap

Ook heeft de AFM 'volwassenheidskaarten voorwetenschap' ontwikkeld. Dat is een instrument om zowel de handelsketen als uitgevende instellingen te kunnen scoren op hun niveau van bijvoorbeeld robuustheid, operationele risico's en compliance. Op basis van de risico's die uit deze kaarten komen, prioriteert de AFM de inzet van toezicht. Dit instrument wordt continu actueel gehouden met de ervaringen die met de ondernemingen in deze doelgroep zijn opgedaan.

Toepassen inzichten gedragswetenschap **Rapport 'Leren van fouten'**

De AFM past bij haar toezicht op kapitaalmarkten ook inzichten uit de gedragswetenschap toe. Onderzoek naar gedrag en cultuur binnen ondernemingen helpt risico's in de handelsinfrastructuur te verkleinen.

In oktober is het rapport 'Leren van fouten; op weg naar een open foutencultuur' gepubliceerd. Hierin staan de uitkomsten van een case study bij 13 ondernemingen op de kapitaalmarkt naar de wijze waarop met fouten werd omgegaan. De AFM wil met dit rapport het belang

laten zien voor financiële ondernemingen om een open foutencultuur te creëren en hen stimuleren om daar zelf mee aan de slag te gaan. In een organisatie met een open foutencultuur wordt meer geleerd. Dit leidt tot een betere kwaliteit van dienstverlening aan de klant en betere prestaties van de onderneming.

Reclame-uitingen

Ook is een onderzoek afgerond naar de begrijpelijkheid en leesbaarheid van reclame-uitingen door aanbieders van effecten. De rapportage vindt plaats in 2018. Individuele bevindingen zijn reeds teruggekoppeld aan uitgevende instellingen. Van belang is dat prospectussen en reclame-uitingen niet alleen vanuit een juridische perspectief worden beschreven. De AFM spoort uitgevende instelling aan in hun informatievoorziening niet alleen de positieve kenmerken te beschrijven, maar ook aandacht te besteden aan de risico's.

Resultaten voor stakeholders

- + Crowdfundingsplatformen aangespoord om de investeringsrisico's inzichtelijker te maken.
- + Nieuwe spelers op de kapitaalmarkt worden streng beoordeeld.
- + Meer opsporingsmogelijkheden van marktmissbruik en handel met voorkennis.
- + Aandacht voor open foutencultuur bij organisaties leidt tot een betere kwaliteit van dienstverlening aan de klant en betere prestaties van de onderneming.

(Inter)nationale samenwerking

Om het risico op prijsvorming op de kapitaalmarkt te verkleinen, wordt nationaal en internationaal samengewerkt. We werken samen met DNB voor het Europees vergunningregime voor zogenoemde centrale effectenbewaarinstellingen. Internationaal nemen we onder meer deel aan de toezichtcolleges op Euronext en op de voor Nederland relevante centrale tegenpartijen. Ook participeren wij in het door de Belgische Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten (FSMA) geleide college voor toezichthouders op benchmarks. Tevens is door ESMA een centraal systeem ontwikkeld ter

2. Verslag van activiteiten

ondersteuning van het transactierapportagesysteem. Ook hebben we samen met een aantal Scandinavische toezichhouders een nieuw transactierapportagesysteem ontwikkeld. En met de Noorse toezichthouder is het systeem CPRS ontwikkeld, waarin posities in Commodities moeten worden gerapporteerd. Daarnaast is een actieve bijdrage geleverd aan nieuwe beleidsregels op Europees niveau.

(Inter)nationale beleids- en wetgevingsontwikkelingen

Internationalisering van toezicht

Ontwikkelingen op de financiële markten beperken zich niet tot landsgrenzen. Financiële ondernemingen opereren vaak internationaal. Geldstromen, diensten en data bewegen zich vrijelijk over de wereld. De wet- en regelgeving in de Europese Unie sluit hier steeds meer bij aan.

Internationale wetgeving en standaarden bepalen in grote mate het toezichtkader van de AFM en het Europese toezichtraamwerk vraagt om meer samenwerking en afstemming tussen de verschillende toezichthouders. Daar is de afgelopen jaren hard aan gewerkt. In toenemende mate gelden in de EU dezelfde spelregels. Het toezicht is grotendeels nationaal georganiseerd. Om dit goed te laten werken is een goede samenwerking tussen nationale toezichthouders van belang. Als de wetgeving gelijk is, zouden ook de uitkomsten voor marktpartijen en consumenten gelijk moeten zijn. Dit vergt verdere convergentie van toezicht en handhaving in de verschillende lidstaten. De AFM heeft zich hier het afgelopen jaar sterk voor ingezet in Europees verband. Dit gebeurt onder meer in peer reviews, bilaterale werkbezoeken en informatieverzoeken, deelname in internationale werkgroepen, het opstellen van Q&As, Guidelines en best practices, en het volgen en geven van internationale trainingen.

Daarnaast kijken we vooruit. Op welk niveau kan het toezicht in de toekomst het best worden georganiseerd? Op het gebied van de kapitaalmarkten kan het toezicht efficiënter en effectiever worden ingericht op Europees niveau. Een geïntegreerde kapitaalmarkt in de EU vraagt uiteindelijk ook om één toezichthouder op die kapitaalmarkt. De onderhandelingen over voorstellen in die richting zijn het afgelopen jaar van start gegaan, op initiatief van de Europese Commissie. De AFM is voorstander van de versterking van de European Securities and Markets Authority (ESMA) als toezichthouder op de kapitaalmarkten en trekt hierin op met het ministerie van Financiën.

In een vroeg stadium betrokken bij de totstandkoming van wet- en regelgeving

Om ervoor te zorgen dat Europese wetgeving zo goed mogelijk aansluit bij de Nederlandse context, werkt de AFM actief mee aan de totstandkoming hiervan. Het afgelopen jaar was dit bijvoorbeeld aan de orde bij nieuwe voorstellen van de Europese Commissie voor aanpassing van de Europese Toezichthoudende Autoriteiten (ESFS-review package), MiFID II, een Pan-Europees Persoonlijk Pensioenproduct (PEPP) en de aanpassing van het toezicht op (en afwikkeling van) centrale tegenpartijen (EMIR herziening).

Onderhandeling over deze wetgeving vindt plaats tussen de Europese Raad, het Europees Parlement en de Europese Commissie. De wetgeving die op dit niveau tot stand komt, is vaak op hoofdlijnen en wordt vervolgens uitgewerkt door de Europese Toezichtautoriteiten (ESAs). De ESAs bieden een overlegstructuur voor nationale toezichthouders. De AFM levert een actieve bijdrage aan beleidsbepalende werkgroepen en bekleedt verschillende sleutelposities binnen de ESMA.

Het afgelopen jaar is in hoog tempo gewerkt aan de nadere uitwerking van wetgevingspakketten die in 2018 in werking treden, zoals MiFID II en PRIIPs. Dit werd onder meer gedaan door het comité voor beleggersbescherming van ESMA, waarvan bestuursvoorzitter Merel van Vroonhoven de voorzitter is. Hier vond de uitwerking plaats van MiFID II, onder meer op het gebied van productontwikkeling, productinterventie en het ontvangen van provisies. De technische uitwerking van PRIIPs vond plaats binnen de Joint Committee van de ESAs, eveneens onder AFM-voorzitterschap.

De AFM is ook betrokken bij de European Systemic Risk Board (ESRB), waar we bijdragen aan de discussies over financiële stabiliteit in relatie tot kapitaalmarktgerelateerde onderwerpen. Hiermee zoeken we actief de samenwerking met prudentiële toezichthouders.

Vorbereidingen nieuwe wetgeving 2018

Na de financiële crisis is de wetgeving voor de financiële markten en de financiële sector grondig herzien. Er werd toegewerkt naar een single rule book voor de EU. Een groot deel van die wetgeving treedt per 2018 in werking. In 2017 zijn alle zeilen bijgezet om de grote hoeveelheid Europese wetgeving om te zetten in een

vernieuwde toezichtpraktijk en de markt zoveel mogelijk duidelijkheid te verschaffen over de nieuwe situatie. Het meest omvangrijke wetgevingspakket is gericht op markten voor financiële instrumenten (MiFID II). De AFM heeft haar bestaande beleidsregels, leidraden en interpretaties in lijn gebracht met MiFID II.

Er lag een grote uitdaging om alle nieuwe wetgeving zorgvuldig te implementeren in de Nederlandse context. Naast MiFID II betrof dit onder meer de verordening over essentiële-informatiedocumenten voor verpakte retailbeleggingsproducten en verzekeringsgebaseerde beleggingsproducten (PRIIPs), de herziening van de richtlijn voor betaaldiensten (PSD2), een nieuwe verordening over financiële benchmarks en de nieuwe richtlijn verzekeringsdistributie (IDD). Deze wetgeving werd van kracht per 2018 en is gericht op meer transparantie van financiële markten en verbeterde bescherming van consumenten.

Focus op toezichtconvergentie

Het Europese single rule book is grotendeels voltooid. Nationale toezichthouders houden toezicht op de naleving van de Europese regels. De volgende stap is dat het toezicht overal van dezelfde, hoge kwaliteit wordt en daarmee leidt tot vergelijkbare uitkomsten voor marktpartijen en consumenten. Onze focus ligt daarom op de convergentie van het toezicht binnen de EU.

Waar de AFM voorop loopt, zetten we deze ervaring in. We geven geregeld presentaties aan collega-toezichthouders. Zo krijgen asset managers in heel Europa te maken met beperkingen op het ontvangen van provisies onder MiFID II. In veel landen is dit nieuw. In Nederland hebben we sinds 2014 ervaring met het provisieverbod en de AFM heeft deze kennis en ervaring kunnen delen met andere toezichthouders. Zo dragen we er aan bij dat alle Europese toezichthouders op een vergelijkbare manier werken en optreden. Daarnaast hebben we veel bilateraal contact met toezichthouders waar de AFM van kan leren.

Brexit

De onderhandelingen over de voorwaarden waaronder het VK de EU zal verlaten zijn nog niet afgerond, waardoor de implicaties van Brexit nog onduidelijk

zijn. De gevolgen voor de financiële sector zullen de komende jaren uitkristalliseren, maar nu al zien we dat financiële ondernemingen activiteiten verplaatsen van het VK naar het Europese continent. We hebben gesprekken gevoerd met verschillende partijen die overwegen zich in Nederland te vestigen. In EU-verband hebben we actief bijgedragen aan de Brexit Opinions die ESMA gepubliceerd heeft. Die opinies streven naar toezichtconvergentie en zijn bedoeld om toezichtarbitrage tegen te gaan. Vanwege het belang dat wij daaraan hechten, nemen we ook deel in de werkstroom die vergunningverleningscasuïstiek rond Brexit bespreekt.

Doorlopend toezicht

Door geregeld contact te hebben met ondernemingen houdt de AFM de ontwikkelingen in de gaten en komen problemen en risico's vroegtijdig aan het licht. Dit noemen we het doorlopend toezicht. Het toezicht kan gericht zijn op de gehele markt of specifiek op een of meerdere ondernemingen. De AFM heeft verschillende methoden die zij gebruikt bij de uitvoering van het doorlopend toezicht. Een voorbeeld is de zogenaamde Marktmonitor. Hiermee haalt de AFM informatie op over de onderneming of financiële dienstverlener. Zo wordt in kaart gebracht aan welke partijen meer toezichtaandacht moet worden gegeven (bijvoorbeeld omdat deze meer klanten hebben of meer risicovolle diensten verlenen).

In het doorlopend toezicht worden continu signalen opgepikt, meldingen van consumenten en andere marktpartijen ontvangen, signalenanalyses uitgevoerd, marktbevingen gevolgd. Enkele grote thema's zijn hiervoor losstaand. Het betreft: MiFID II, Herstelkader Rentederivaten, Brexit en het Klantbelang Dashboard.

Personentoetsingen

De AFM en DNB hebben in 2016 het proces van personentoetsingen door een externe commissie laten evalueren. In december 2016 heeft de commissie Ottow haar evaluatierapport gepubliceerd. Er is brede steun in de financiële sector voor het doel en het belang van de toetsingen van bestuurders en commissarissen. Goede

toetsing wordt gezien als een belangrijk instrument dat het lerend vermogen van de sector kan verhogen. De Commissie Ottow heeft een aantal voorstellen gedaan voor de verbetering van het proces van de toetsingen zodat de toezichhouders nog beter aan hun wettelijke opdracht kunnen voldoen.

Naar aanleiding van de aanbevelingen hebben de AFM en DNB het toetsingsproces verbeterd. Zo is de [informatie](#) over het toetsingsproces en de verschillende stappen die daarin worden onderscheiden verduidelijkt. Ook wordt meer uitleg gegeven over de onderlinge samenwerking tussen DNB en de AFM en zijn concrete voorbeeldvragen en casussen toegevoegd. De toezichhouders spannen zich in om het toetsingsproces zo efficiënt mogelijk te laten verlopen. Bij de AFM is bijvoorbeeld de informatieverschaffing over het online proces verbeterd en inzichtelijker gemaakt. Verder dragen de AFM en DNB bij aan de versterking van de rechtspositie van de kandidaat.

In 2017 heeft de AFM 1.480 toetsingen uitgevoerd. Er zijn 1.422 personen na toetsing van de betrouwbaarheid en/of geschiktheid goedgekeurd. Het aantal toetsingen met een negatieve uitkomst is 58. Tabel 2 laat het totaal aantal toetsingen bij de AFM zien, uitgesplitst naar de verschillende sectoren. De zogenaamde dubbele poortjestoetsingen voor banken en verzekeraars, voert de AFM samen met DNB uit.

Tot en met 2017 wordt alleen de betrouwbaarheid van beleidsbepalers bij accountantsorganisaties getoetst; per 1 juli 2018 treedt de geschiktheidsnorm voor beleidsbepalers van OOB-accountantsorganisaties in werking.

Vergunningen en vergunningverlening

Vanuit haar reguliere toezicht draagt de AFM met vergunningverlening bij aan het voldoen aan relevante wetgeving door nieuwe partijen en producten. De AFM bevordert snelle toetreding tot de markt en is een succesvolle poortwachter en sparringpartner. In 2017 is 80% van de aanvragen van financieel dienstverleners binnen 50 werkdagen verleend en 90% binnen de wettelijke termijn van 65 werkdagen.

Uit hoofde van het toezicht op vermogensbeheerders zijn in 2017 26 vergunningen verleend aan nieuwe partijen; tegelijkertijd zijn er zes vergunningen ingetrokken. Binnen integriteitstoezicht zijn aanvullend drie vergunningen ingetrokken. Als gevolg van de ontwikkelingen van Brexit heeft de AFM in 2017 gesproken met ongeveer 60 partijen die in Nederland een vergunning wilden aanvragen.

De AFM heeft in 2017 aan drie crowdfundingplatformen een ontheffing verleend voor het bemiddelen in opvorderbare gelden. Ook zijn de ontheffingen van twee platformen ingetrokken wegens langdurige inactiviteit.

Aantal toetsingen categorie (2017)	
adviseurs/bemiddelaars/kredietaanbieders	1.050
beleggingsondernemingen/beleggingsinstellingen	297
beleggingsobjecten en beurs	12
accountantorganisaties	92
dubbele poortjes	23
hertoetsing	6
Totaal	1.480

Tabel 2: Verdeling persontoetsingen

Integriteitstoezicht

Als onderdeel van het lopende toezicht voeren we integriteitsonderzoeken uit. De AFM gaat daarmee zware schendingen door Wta- en Wft-vergunninghouders, (mede) beleidsbepalers en medewerkers tegen op het gebied van integere bedrijfsvoering.

Handhavingsonderzoek 'Wwft en Sw'

Om de integriteit van het Nederlandsche financiële stelsel te borgen, spannen wij ons in om misdaad te voorkomen en te bestrijden, in het bijzonder witwassen en de financiering van terrorisme. De AFM heeft 223 geregistreerde beheerders van beleggingsinstellingen gevraagd wat zij doen om te voorkomen dat ze bewust of onbewust betrokken raken bij witwassen of terrorismefinanciering. De uitkomst van deze uitvraag is gepubliceerd. Na vier on-site onderzoeken bij AIFM-light-instellingen zijn er normoverdragende brieven gestuurd en normoverdragende gesprekken gevoerd die hebben gezorgd voor sectorbrede verbeteringen.

Handelsplatformen

De AFM ziet erop toe dat handelsplatformen de visie van de AFM op een beheerste bedrijfsvoering uitvoeren. In 2017 heeft de AFM onderzoek gedaan naar outsourcing, cybersecurity en incidentmanagement, en foutencultuur binnen de kapitaalmarkten. Dit onderzoek is gedaan na een intern assessment van de risico's voor de beheerste bedrijfsvoering van handelsplatformen. Op basis van dit assessment hebben we de hoogste risico's bepaald.

Eind 2017 is voor het onderzoek naar outsourcing een uitvraag gedaan naar de mate waarin er sprake is van intragroep- en externe outsourcing, en naar de beheersing van de risico's die hieraan zijn verbonden. Intragroep is uitbesteding aan een organisatie die onderdeel is van dezelfde groep.

Begin 2018 bespreken we de resultaten van het onderzoek en de beheersing van outsourcingrisico's met de individuele handelsplatformen en ronden het onderzoek dan af. De resultaten van het onderzoek bij de individuele ondernemingen voegen we samen en het verkregen inzicht integreren we in het doorlopend toezicht.

Wij onderkennen het risico van cybercrime. De AFM heeft daarom een onderzoek uitgevoerd naar het risico van cybercrime op de handel met voorwetenschap. Specifieke incidenten van voorwetenschap in het buitenland onderstrepen het belang van onze onderzoeken. Dit risico is geïnventariseerd voor alle partijen in de gehele handelsketen, waaronder de handelsplatformen. Op basis van het verkregen inzicht evalueert de AFM haar toezicht op het cybercrime-risico en bepalen we welke rol de AFM daarin gaat vervullen en op welke wijze. Vooral omdat er een significant risico is geïdentificeerd bij de niet- financiële ondernemingen in de handelsketen.

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat er in organisaties met een open foutencultuur meer wordt geleerd. Dit leidt tot een betere kwaliteit van dienstverlening aan de klant en betere prestaties van de onderneming. Op basis van dit inzicht heeft de AFM in 2016 in samenwerking met de Universiteit van Utrecht een onderzoek uitgevoerd bij dertien ondernemingen op de kapitaalmarkt naar hun incidentmanagement-proces en hun foutencultuur. In oktober 2017 is een rapport gepubliceerd op basis van dit onderzoek naar de omgang met fouten bij deze ondernemingen. Met dit rapport heeft de AFM het belang laten zien van een open foutencultuur. Daarnaast wordt het inzicht dat verkregen is op basis van dit onderzoek geïntegreerd in het doorlopend toezicht op de ondernemingen in de handelsketen. Specifiek zal dit voor een aantal ondernemingen resulteren in een herhaling van het onderzoek, om in kaart te brengen in hoeverre de foutencultuur meer open is geworden en welke verbeteringen zijn doorgevoerd.

Aantal meldingen per categorie	2017	2016	2015
Aantal meldingen beleggingsinstellingen	509	254	192
% stijging aantal meldingen	50%	24%	22%

Meldingen beleggingsinstellingen

In 2017 legde het aantal meldingen van beleggingsinstellingen een groot capaciteitsbeslag op het toezicht op beleggingsinstellingen en vermogensbeheerders. Trend is dat er jaarlijks meer AIF's, significante meldingen en bestuurders worden gemeld. En er lijkt een stagnering dan wel daling in aantal vergunningaanvragen plaats te vinden.

Vakbekwaamheid adviseurs

Op 1 januari 2017 is het nieuwe vakbekwaamheidsstelsel van kracht geworden. Naast de afhandeling van de laatste ontheffingsverzoeken heeft de AFM haar aandacht gericht op de controle van de diplomaplicht bij financiële dienstverleners.

Er is onderzoek gedaan bij twee hypotheekketens. Niet alle gecontroleerde kantoren hadden voor al hun adviesvergunningen adviseurs in dienst die een Wft-diploma voor de betreffende adviesvergunning hebben.

Daarnaast zijn bij 63 financiële dienstverleners controles uitgevoerd. Hiervan voldeden 24 kantoren niet aan alle verplichtingen. Daar waar er niet voldaan werd aan de diplomaplicht, zijn de adviesvergunningen aangepast.

Openbare biedingen

Het afgelopen jaar haalde een aantal biedingen veelvuldig het nieuws. Biedingen met veel toezichtvertrouwelijke informatie. Wij hebben ons extern vooral gericht op de uitleg van de biedingsregels aan de media. In dat kader is onder meer een masterclass georganiseerd voor journalisten met uitleg over ons toezicht op de kapitaalmarkten, hoe de AFM omgaat met voorwetenschap, openbare biedingen en de registermeldingen.

Ook is een technische briefing gegeven aan de vaste Kamercommissie van Economische Zaken van de Tweede Kamer over onze rol bij overnames en openbare biedingen.

Maatregelen

In haar toezicht maakt de AFM gebruik van zowel formele als informele toezichtmaatregelen. De plaats van formele toezichtmaatregelen binnen het gehele toezichtinstrumentarium is terug te vinden in 'Toezicht-aanpak AFM'. Het aantal en ook de mix van toezichtmaatregelen kan van jaar tot jaar fluctueren.

Boetes

In 2017 heeft de AFM 12 (2016: 15) boetes opgelegd. Daar zaten vooral veel zwaardere, complexe en daardoor arbeidsintensieve zaken tussen. Het aantal opgelegde boetes in 2017 is in lijn met het gemiddeld aantal boetes sinds 2012.

In 2017 heeft de AFM de risico's 'Zoektocht naar rendement' en 'Risico op overkreditering' verkleind door oneerlijke verdienmodellen en onverantwoorde kredietverlening te beboeten (bijv. International Card Services). Het risico 'Prijsvorming kapitaalmarkt' is verkleind door met boetes op te treden tegen marktpartijen die door het niet op tijd melden van transacties ons toezicht op marktmisbruik belemmerden (bijv. ABN AMRO). Ook werden overtredingen van het provisieverbod beboet.

De trajecten die uiteindelijk tot boetes leiden zijn intensief qua voorbereiding, onderzoek en afhandeling. De AFM zet dit instrument daarom gericht in waarbij de aard van de boete en het maatschappelijk effect ervan zwaarder wegen dan het aantal opgelegde boetes. Het totaal opgelegde bedrag aan boetes bedraagt €4,1 miljoen (€8,5 miljoen in 2016). De hoogste boete die in 2017 werd opgelegd bedraagt €2,4 miljoen (2016: €2,2 miljoen). Gemiddeld werd in 2017 €0,3 miljoen per boete opgelegd (2016 en 2015: €0,6 miljoen).

In oktober 2017 heeft het CBb in hoger beroep beslissingen van de rechtbank uit 2016 teruggedraaid. In twee uitspraken uit 2016 heeft de rechtbank Rotterdam

geoordeeld dat binnen de AFM het proces met betrekking tot het opleggen van bestuurlijke boetes niet voldeed aan de geldende eisen van functiescheiding. Dit was een impactvolle beslissing, omdat het ging over de vaste werkwijze van de AFM in boetezaken.

Het CBb oordeelt nu dat contacten tussen de boete-functionaris/bezwaarbehandelaar en de toezichthouders kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de besluitvorming, en dat transparantie hierover niet vereist is. Wel merkt het CBb meer in het algemeen op dat die contacten niet tot gevolg mogen hebben dat de betrokken toezichthouders mede richting geven aan de besluitvorming. De besluitvorming dient onbevangen en onafhankelijk van de toezichthouders plaats te vinden en het is aan het bestuur van AFM om te bewaken dat de besluiten aldus zonder vooringenomenheid worden voorbereid. Het CBb bevestigt hiermee dat het boeteproces binnen de AFM conform de wet is ingericht.

Op 20 december heeft de bestuursrechter uitspraak gedaan in het beroep dat EY en PwC hebben aangespannen tegen de in 2016 door de AFM opgelegde boetes voor het niet voldoen aan de zorgplicht. De rechtbank vindt de interpretatie van de zorgplicht van de AFM niet houdbaar en heeft het beroep van EY en PwC gegrond verklaard. De consequentie van de uitspraak is dat accountantsorganisaties niet meer rechtstreeks kunnen worden aangesproken op tekortkomingen in controles op jaarrekeningen door individuele accountants. Daarom heeft de AFM in januari 2018 aangekondigd tegen de uitspraak in hoger beroep te gaan. Deze uitspraak heeft geen gevolgen voor de jaarrekening 2017.

Boetes worden pas als opbrengsten in de jaarrekening verantwoord zodra deze onherroepelijk zijn komen vast te staan en de AFM de opgelegde bedragen daadwerkelijk heeft ontvangen. Hierdoor kunnen de boeteopbrengsten die in de jaarrekening verantwoord zijn als opbrengsten afwijken van de totale hoogte van de opgelegde boetes.

Lasten onder dwangsom

De risico's 'Zoektocht naar rendement' en 'Risico op overkreditering' zijn ook aangepakt door de inzet van lasten onder dwangsom.

De last wordt vaak ingezet om informatie te verkrijgen van ondernemingen die geen gevolg geven aan onze reguliere verzoeken om informatie. Naarmate beter wordt voldaan aan informatie-verzoeken van de AFM hoeven we deze maatregel minder vaak toe te passen. In 2017 zijn voornamelijk lasten opgelegd bij adviseurs en bemiddelaars. Het aantal lasten onder dwangsom dat in 2017 is opgelegd is 12 (2016: 17).

Vergunningintrekking

De vergunningintrekkingen als formele maatregel betreffen onder meer (deel)intrekkingen als gevolg van het niet (tijdig) betalen van de vergunningkosten, maar ook intrekkingen van vergunningen die al drie jaar niet gebruikt zijn. In 2017 is het aantal intrekkingen (12) in lijn met 2016 (11). Van de intrekkingen in 2017 waren er vier gerelateerd aan accountantsorganisaties en de overige waren van adviseurs en bemiddelaars.

Aanwijzingen

Het aantal aanwijzingen (14) is gedaald ten opzichte van vorig jaar (25). In 2017 vooral door minder signalen (en daarmee dus aanwijzingen) gerelateerd aan Kifid-aansluitingen van adviseurs en bemiddelaars. Het aantal aanwijzingen voor een handelonderbreking is vergelijkbaar met andere jaren.

Openbare waarschuwing

Een openbare waarschuwing vindt plaats door publicatie en plaatsing op een waarschuwingslijst op de website van de AFM. Bijvoorbeeld wanneer boilerrooms of malafide aanbieders van financiële producten actief zijn. Het aantal openbare waarschuwingen, onder meer tegen illegale kredietaanbieders, is met 20 vrijwel gelijk gebleven (2016: 22).

In 2017 heeft de AFM minder vaak gewaarschuwd voor boilerrooms. Zo heeft de AFM in 2017 voor 15 boilerrooms gewaarschuwd. In 2016 werden nog 22 boilerrooms op de openbare waarschuwingslijst geplaatst.

Verder is meerdere malen gewaarschuwd voor de risico's rondom de [Initial Coin Offerings \(ICO's\)](#), [Crypto's](#) en [futures op Bitcoins](#).

Mededeling (wtfv)

De AFM kan een mededeling of aanbeveling aan een onderneming doen, waarin zij aangeeft dat de financiële verslaggeving niet voldoet aan de verslaggevingsvoorschriften. De onderneming moet haar toekomstige financiële verslaggeving opstellen in overeenstemming met deze voorschriften. Als de onderneming verplicht wordt tot het uitbrengen van een persbericht, dan is het een mededeling met aanbeveling. In 2017 hebben negen ondernemingen een mededeling gekregen (2016: vijf), waarvan één een mededeling met aanbeveling (2016: twee).

Informele toezichtmaatregelen

De AFM zet ook informele maatregelen in om toezichtrisico's aan te pakken. Het betreft dan vaak normoverdragende gesprekken of brieven en waarschuwingsgesprekken of -brieven. Bij normoverdracht hebben wij een overtreding geconstateerd, die niet zo ernstig is dat wij bijvoorbeeld tot het opleggen van een boete overgaan. Bij een waarschuwing is er een vermoeden van een overtreding op basis van bijvoorbeeld ontvangen signalen. In 2017 zijn onder andere informele maatregelen ingezet om het risico op overkreditering te verkleinen. Zodat reclames waarin snelheid en gemak van kredietverstrekking worden benadrukt worden gestopt en flitskredieten minder verleidelijk zijn. Ook is opgetreden tegen onevenwichtige presentatie van rendementen en risico's door vermogensbeheerders. Verder zijn partijen aangesproken die mogelijk illegaal (zonder vergunning) adviseerden in financiële producten, de marktmonitor niet tijdig instuurden, of de vrijstellingsregeling en de vereisten van reclame-uitingen niet juist naleefden. Daarnaast hebben we Wta-vergunninghouders geattendeerd op hun verplichtingen ten aanzien van de beheersing van integriteitsrisico's en heeft normoverdacht plaatsgevonden in het kader van het provisieverbod.

Het aantal informele maatregelen kan van jaar op jaar sterk fluctueren. Daarbij speelt de complexiteit van uitgevoerde onderzoeken een rol.

In 2017 heeft er een verschuiving plaatsgevonden van normoverdracht naar waarschuwing. Dit heeft onder meer betrekking op signalen rondom niet tijdig gemelde bestuurders en niet tijdige informatieverstrekking.

In 2016 hebben we informele maatregelen ingezet in ons toezicht op adviseurs en bemiddelaars. Vanwege de grootte van deze groepen, wordt dit vaak in de vorm van een campagne gedaan. In 2017 hebben we ons meer op specifieke en/of kleinere groepen ondertoezichtstaande instellingen gericht met onze gesprekken en brieven.

Het totaal aantal informele toezichtmaatregelen bedraagt 450 (2016: 650).

Overzicht toezicht maatregelen	2017	2016	2015
Formele toezichtmaatregelen			
Opgelegde boetes	12	15	17
Opgelegde lasten onder dwangsom	12	17	8
Aangiftes		3	1
Vergunning intrekkingen	12	11	5
Aanwijzingen	14	25	7
Openbare waarschuwing	21	22	7
Instelling van Wft-curator		2	
Mededeling zonder aanbeveling (Wtfv)	8	3	5
Mededeling met aanbeveling (Wtfv)	1	2	1
Klachten accountantskamer	1		1
Totaal aantal formele toezichtmaatregelen	81	100	52
Informele toezichtmaatregelen			
Normoverdragende gesprekken/brieven	345	588	481
Waarschuwingsgesprekken/brieven	105	62	94
Totaal aantal informele toezichtmaatregelen	450	650	575

Overzicht maatregelen

Prioriteit 2

Het versterken van het toezicht door te investeren in technologie en methodiek

Technologische ontwikkelingen beïnvloeden niet alleen de financiële sector, maar ook de AFM. Door de beschikbaarheid, analyse en toepassing van data kunnen wij steeds effectiever werken. Ook nieuwe inzichten in het gedrag van consumenten en beleggers en cultuurverandering versterken het toezicht.

Ons Expertisecentrum werkt als een aanjager voor de technologische en methodologische vernieuwing binnen de organisatie. De focus van deze afdeling ligt op drie prioriteiten:

1. Consumentengedrag en het gedrag van beleggers.
2. Gedrag en cultuur bij ondertoezichtstaande ondernemingen.
3. Datagedreven toezicht.

Consumentengedrag en het gedrag van beleggers

Uit gedragswetenschappelijk onderzoek blijkt dat consumenten en beleggers vaak niet rationeel handelen. Door de inzet van gedragswetenschap krijgen we meer inzicht in de beweegredenen van consumenten bij hun keuzes en hoe ze daarbij – zowel positief als negatief – kunnen worden beïnvloed. Kennis en begrip van beslisgedrag, in combinatie met gedegen veldonderzoek, helpt ons bij de ontwikkeling van interventies. Hierdoor wordt ons toezicht effectiever. Zo kunnen we bijvoorbeeld beter beoordelen of financiële dienstverleners in hun beslisomgeving het belang van de klant voldoende centraal stellen. Hierbij werken we nauw samen met universiteiten, financiële ondernemingen en andere stakeholders.

Verantwoording

Kwetsbare hypotheekklanten

In 2017 hebben we bijvoorbeeld samen met twee hypotheekverstrekkers onderzocht hoe je potentieel kwetsbare hypotheekklanten aanmoedigt om in actie te komen, zodat hun hypotheek ook in de toekomst betaalbaar blijft. Bij dit traject, en in steeds meer andere trajecten, maakt de AFM gebruik van veldexperimenten, ook wel bekend als randomised controlled trials. Dergelijke experimenten worden beschouwd als de gouden standaard voor onderzoek naar de effectiviteit van bepaalde beleidsmaatregelen of het ontwerp van een keuzeomgeving.

Consumptief krediet

Ook is een gedragswetenschappelijke analyse gemaakt van het keuzegedrag van consumptiefkredietklanten. Deze analyse bevat onder meer denkrichtingen voor interventies en biedt daarmee aanknopingspunten voor evidence based beleid in de consumptiefkredietmarkt. Dit onderzoek is een vervolg op ons rapport uit 2016 over het effect van de kredietwaarschuwing. De rapportage van de uitkomsten volgt in 2018.

Pensioen

Om een goede bijdrage te kunnen leveren aan de beleidsdiscussie rondom het pensioenstelsel, heeft de AFM samen met een pensioenuitvoerder onderzoek gedaan onder 3.000 pensioendeelnemers. In een online panel is gevraagd naar de behoefte aan één vorm van keuzevrijheid: een pensioenpremiestop, oftewel een

tijdelijke pauze in het betalen van de pensioenpremie. Er blijkt zeker vraag te zijn naar een pensioenpremiestop, maar die vraag is niet beperkt tot de groep deelnemers voor wie dit financieel gezien een verstandige keuze lijkt. Een adequate inrichting van keuze en maatwerk in een nieuw pensioenstelsel vergt dus aandacht.

Gedrag en cultuur

De AFM maakt zich sterk voor een (organisatie-)cultuur bij financiële marktpartijen en sectoren die eerlijke en transparante dienstverlening stimuleert. Problemen in het gedrag en de cultuur van een onderneming zijn vaak een voorbode van misstanden. Daarnaast zijn aanpassingen in de bedrijfscultuur vaak een noodzakelijke voorwaarde voor verbeteringen in de bedrijfsvoering en dienstverlening. Hoewel er veel aandacht is voor gedrag en cultuur bij zowel toezichthouders als financiële ondernemingen, is er nog maar weinig concreet toepasbare methodiek voor handen. De AFM heeft hierin in 2017 de leiding genomen, zodat de financiële sector zelf ook met deze thematiek aan de slag gaat.

De AFM heeft in 2017 instrumenten en methodieken ontwikkeld om tijdig en beter inzicht te krijgen in (onwenselijk) gedrag binnen financiële ondernemingen. Hiermee maken we de abstracte begrippen gedrag en cultuur zo concreet dat financiële marktpartijen en sectoren ermee aan de slag kunnen.

Verantwoording

Leren van fouten in de handelsketen

Een voorbeeld van een nieuwe methodiek is het onderzoek naar [leren van fouten](#) in de financiële sector. In samenwerking met het domein Efficiënte Kapitaalmarkten hebben we bij dertien financiële ondernemingen in kaart gebracht hoe medewerkers de risicocultuur en de wijze van omgaan met fouten en incidenten waarderen. In de verantwoording van het risico 'prijsvorming kapitaalmarkt' is dit onderzoek reeds toegelicht.

Accountantsorganisaties

De AFM is gestart met een gedrag- en cultuuronderzoek bij accountantsorganisaties. Hierbij kijken we hoe de partner een kwaliteitsgerichte cultuur bevordert of belemmert.

Uitgelicht: Programma Innovatie & Fintech

InnovationHub

Het doel van de InnovationHub is om ondernemingen die een innovatieve dienst of product op de markt (willen) brengen en vragen hebben over de regulering, laagdrempelige toegang te bieden tot de toezichthouders. Marktpartijen worden zo in staat gesteld om vroegtijdig een indicatie te krijgen of hun concept onder toezicht valt en zo ja, onder welk type toezicht regelgeving zij (mogelijk gaan) vallen. Dit is van grote toegevoegde waarde bij de verdere ontwikkeling van het concept. Ook de toezichthouder is hierbij gebaat, de InnovationHub is namelijk een middel om goed begrip te krijgen van innovaties op het toezichtterrein. Met de verworven inzichten kan zij haar toezicht voor zover nodig vernieuwen en onnodige knelpunten in wet- en regelgeving tijdig signaleren.

Ons ondernemersloket beantwoordde 84 vragen die gericht waren aan de InnovationHub. Daarnaast voerden we meer dan 60 gesprekken met marktpartijen over innovatieve concepten. Onder andere is gesproken over geautomatiseerd advies, geautomatiseerd vermogensbeheer en crowdfunding. Ook hebben onze Fintech-specialisten als spreker of panellid deelgenomen aan 27 evenementen.

Een van de ontwikkelingen die we het afgelopen jaar hebben gezien was opkomst van kleine partijen die zich willen gaan richten op crypto's en ICO's. Scherpe aandacht is hier geboden. De huidige hype rondom crypto's en ICO's kan investeerders namelijk verblinden voor de risico's die verbonden zijn aan deze producten.

Evenwichtige besluitvorming in managementteams

In 2017 is het [themaonderzoek naar besluitvorming](#) in managementteams afgerond. Bij vijf middelgrote en kleine banken is onderzocht in hoeverre de besluitvorming zorgvuldig is. Zo hebben we kunnen vaststellen welke (on)bewuste factoren (biases) het besluitvormingsproces beïnvloeden en welke gevolgen dat heeft voor de weging van het klantbelang. De resultaten zijn in december 2017 gepubliceerd. Doel van de publicatie is directies en managementteams te stimuleren om de blinde vlekken in hun eigen besluitvormingsproces te identificeren. Wij faciliteren dit door goede voorbeelden te geven en te beschrijven hoe besluitvorming kan worden verbeterd. Belangrijke conclusie uit het onderzoek is dat tunnelvisie en gebrek aan aandacht voor de groepsdynamiek risico's vormen in de boardrooms. Naar aanleiding van het onderzoek hebben banken inmiddels verbeteringen doorgevoerd in hun besluitvormingsproces.

Datagedreven toezicht

Om te kunnen inspelen op technologische veranderingen in de financiële markten investeren we in nieuwe systemen die de analyse van grote hoeveelheden marktdata mogelijk maken. Hierdoor en door een goede organisatie van ons datamanagement, onze data-analyseprocessen en een groter data-analytisch vermogen, kunnen we trends en risico's in de markten vroegtijdig zichtbaar maken. Hierdoor kunnen we eerder en gericht actie ondernemen.

Verantwoording

Datagedreven toezicht krijgt vorm en inhoud

Om deze ontwikkelingen te kunnen realiseren, is de AFM in 2016 gestart met het programma 'Spot-on'. In 2017 ondersteunt het programma de ontwikkeling van het toezicht naar een datagedreven toezichthouder, door data-onderzoeken te faciliteren, door de ontwikkeling van een data- en analyseplatform, en door de inrichting van een AFM-brede data-governance die de gewenste ontwikkeling ondersteunen.

Nader uitgelicht: Spot-on

InnovationHub

Programma 'Spot-on' heeft als doel de datamanagement- en analysevaardigheden van de organisatie te vergroten. In 2016 heeft het Spot-on-programma een experimentele omgeving gerealiseerd. In deze omgeving kunnen we volgens een uniform proces specifieke toezichtvragen beantwoorden door analyses uit te voeren op vooraf gedefinieerde datasets.

In 2017 zijn 10 pilots uitgevoerd, onder andere gericht op:

- + Versterken van het toezicht op EMIR-datakwaliteit
- + In kaart brengen van het effect van de APF op het pensioenlandschap

- + Ontwikkelen van een marktmonitor accountant-sorganisaties
- + Vaststellen van risicoprofielen van financieel dienstverleners

In deze pilots is data uit zowel eigen AFM-bronnen als externe bronnen gecombineerd tot toezichtinformatie. Binnen de pilots wordt aandacht besteed aan de fundamentele datamanagementprocessen om reproduceerbaarheid en integriteit van de analyses te kunnen waarborgen. Zo kunnen we dashboards opzetten waarmee betrouwbare informatie met één druk op de knop beschikbaar is.

Pilot datakwaliteit EMIR

Doel van deze pilot was het versterken van het bestaande toezicht op de kwaliteit van EMIR-data.

De AFM ontvangt wekelijks ongeveer 110 afzonderlijke dataleveringen in 24 formats, 30Gb aan te verwerken data, 250 mln records en 4 mln data quality errors.

Het resultaat van de pilot is dat deze data nu input vormen voor standaardrapportages en statistieken die ons inzicht geven in het soort fout en welke partijen fouten veroorzaken. Zodat we beter risicogebaseerd toezicht kunnen houden.

Pilot ontwikkeling APF markt

In deze pilot hebben we onderzocht wat het effect is van de introductie van APF op het pensioenlandschap. Ook bekeken we de trends en ontwikkelingen binnen de APF-markt.

Met de uitkomsten van deze pilot hebben we dashboards ingericht die de APF-sector volgen, zodat we onder andere het aantal fondsen, de activa, het aantal deelnemers en de kosten op regelmatige basis kunnen volgen.

Daarnaast hebben we nu een risicobeeld van de kwaliteit van pensioenregelingen.

Samenwerking met andere toezichthouders

Naast de ontwikkeling van onze interne analysekracht is samenwerking met andere toezichthouders een belangrijk thema. Door het beschikbaar stellen van databronnen en het delen van kennis op het gebied van analyse-technieken, kunnen we onze efficiëntie en slagkracht verhogen. Een voorbeeld is de samenwerking in de subgroep Data Intelligence in het Markttoezichthoudersberaad (MTB). Daardoor is het nu mogelijk om de verwevenheid van bestuurders en onderneming te visualiseren, waardoor risicovolle situaties zichtbaarder worden gemaakt.

Digitaal onderzoek

In 2017 heeft de AFM 140 digitale onderzoeken verricht, variërend van open source intelligence tot e-discovery-onderzoeken. Hierbij worden gegevensbronnen onderzocht, zoals e-mail en (mobiele)bedrijfsdata. Deze

onderzoeken betreffen handhavings- en integriteitsonderzoek bij financiële markten en bij niet-vergunninghouders.

Toezicht op operationele en IT-risico's

In 2017 heeft de AFM besloten haar expertise op het gebied van operationele en IT-risico's uit te breiden om het toezicht op de beheerste bedrijfsvoering van een steeds meer digitaliserende financiële sector adequaat te kunnen voeren. In de verantwoording van het risico 'cybercrime' is dit reeds toegelicht.

Prioriteit 3

Het vergroten van de effectiviteit, efficiency en wendbaarheid van de interne organisatie

Het afgelopen jaar is het tweede jaar van de realisatie van onze strategische prioriteiten, zoals deze staan beschreven in onze Meerjarenagenda 2016-2018. Om alert te kunnen reageren op de externe uitdagingen zijn aanpassingen van de interne organisatie noodzakelijk. In 2017 zijn verdere stappen gezet in het vergroten van de effectiviteit, efficiency en de wendbaarheid van de organisatie en onze medewerkers. Om onze doelstellingen te realiseren, zijn drie speerpunten bepaald:

- + We versterken onze besturing door zowel de invoering van kortcyclisch sturen met behulp van Kritieke Prestatie Indicatoren (KPI's) als de verdere ontwikkeling van leiderschap binnen de organisatie.
- + We professionaliseren onze bedrijfsvoering op het gebied van IT, HR en processen, om onze kwaliteit en efficiëntie te verbeteren.
- + We leggen verantwoording af aan de buitenwereld over de effectiviteit van ons toezicht en de keuzes die we maken.

De bedrijfsvoering van de AFM is ondersteunend en faciliterend aan het toezicht en de langetermijnambitie van de Agenda 2016-2018. Het is de fundering waarop onze organisatie staat en verder bouwt. We zien discipline hierbij als kernwoord. Zeker ook als het gaat om de kostenbeheersing.

De voortgang van dossiers met een hoog risico bespreken we periodiek in het bestuur. We stimuleren inhoudelijk debat en leren van elkaar.

Het versterken van de besturing

Leiderschapsprogramma

Bij de aanscherping en inrichting van het besturingsmodel is de nadruk gelegd op de verdere ontwikkeling van het leiderschap van onze mensen. Leiderschap betekent enerzijds kunnen sturen op resultaat en discipline, en anderzijds op zelfreflectie, verantwoordelijkheidsgevoel en doorzettingsvermogen. Er is gewerkt aan de verdere ontwikkeling van het hoger en middelmanagement door individuele en bredere leermodules en coaching on the job.

Op basis van onze leiderschapsvisie is een leiderschapsprogramma ontworpen. In 2017 heeft het management aan dit programma deelgenomen. De focus lag hierbij op ontwikkeling van resultaatgericht leiderschap en persoonlijk leiderschap. Voor het Future Leader Programma zijn 9 medewerkers geselecteerd. Zij worden klaargestoomd voor een functie als leidinggevende bij de AFM.

De AFM Werkwijze

De AFM Werkwijze biedt duidelijke kaders over hoe we dagelijks met elkaar en onze stakeholders samenwerken. Deze werkwijze beslaat drie invalshoeken die elkaar raken en versterken:

- + Kortcyclisch sturen
- + Continu processen verbeteren
- + Een cultuur gericht op het bereiken van een gemeenschappelijk doel, open communicatie, feedback geven en ontvangen, samenwerken en leren (van elkaar).

In 2017 zijn negen afdelingen gestart met de AFM Werkwijze. In 2018 wordt de werkwijze verder geïmplementeerd binnen de AFM.

Besturingscyclus

Er zijn belangrijke stappen gezet in het optimaliseren van de besturingscyclus. Onze doelstellingen zijn overzichtelijk en gestructureerd in kaart gebracht en kunnen worden gemeten. Daarvoor werken we met Kritieke Prestatie-indicatoren (KPI's) Deze vormen een essentieel hulpmiddel bij kortcyclisch sturen en effectmeting.

Met ingang van 2018 maken de KPI's vast onderdeel uit van de agenda. In het jaarverslag 2018 wordt daarover verantwoording afgelegd.

Professionalisering van de bedrijfsvoering

Kostenkader

De AFM moet met het door de minister van Financiën vastgestelde kostenkader vanaf 2017 invulling geven aan een taakstelling die oploopt tot 7% in 2020. Tegelijkertijd zijn investeringen nodig om de doelen van onze Meerjarenagenda te behalen.

Daarvoor heeft de AFM een meerjarig kostenbesparingsprogramma uitgewerkt. De taakstelling voor 2017 is gerealiseerd door onder meer diverse besparingen binnen de bedrijfsvoering en versoering van diverse arbeidsvoorwaarden.

Data-gedreven toezichthouder

In 2017 is weer een slag gemaakt in het verbeteren van onze IT-processen. Zo is in het Masterplan Informatievoorziening (IV) uitgewerkt welke verbeteringen van de IT-dienstverlening aan het toezicht en de toezichtondersteuning nodig zijn. Daarbij is ingezet op drie pijlers; verbetering van de infrastructuur, vereenvoudiging van het applicatielandschap en de verbetering van de IT-processen. Hiermee komen IT-processen beter onder controle, neemt de betrouwbaarheid toe en blijven de kosten beter binnen de perken.

Belangrijke mijlpaal was de AFM-brede implementatie van het Customer Relationship Management (CRM) ter vervanging van een aantal legacy systemen. Het CRM is vanaf 2017 het enige platform voor relatiebeheer en processen zoals vergunningverlening en wijzigingsprocessen. Met dit systeem kunnen we effectief, gebruiksvriendelijk en op één plek de informatie over onze ondertoezichtstaande ondernemingen vastleggen.

Ook kunnen we bestaande of nieuwe toezichtprocessen opnieuw in richten, zodat deze in hoge mate geautomatiseerd en nog meer datagedreven worden uitgevoerd.

Integraal beheersen van de organisatierisico's

De AFM heeft in 2017 de risicobeheersing geïntegreerd en verankerd in de besturingscyclus. Risicobeheersing maakt hiermee deel uit van de prestatiedialoog die

het bestuur voert met de afdelingshoofden. De opzet van de risicobeheersing is afgestemd met de raad van toezicht en de externe accountant. Een toelichting hierop is te vinden in hoofdstuk Governance bij de AFM.

Leren van fouten

Als toezichthouder liggen we continu onder het vergrootglas. Tegelijkertijd hebben we nu eenmaal een grote verantwoordelijkheid hebben om goed werk te leveren. Willen we dat de maatschappij ons als een autoriteit ziet, dan moeten we die verantwoordelijkheid nemen. Daarbij is het ook belangrijk dat je laat zien hoe je met fouten omgaat. Helemaal foutloos verlopen processen namelijk nooit. We vinden het belangrijk om transparant te zijn over wat mis gaat zodat we de kans hebben om de schade te beperken en dezelfde fouten in de toekomst te voorkomen.

Dat doen we door fouten te evalueren en door onderzoek naar het leren van fouten zoals we dat we in de sector doen ook op onszelf toe te passen.

Hoe wij omgaan met fouten hebben we laten zien in onze aanpak van het short sell-incident. In januari 2017 heeft de AFM na sluiting van de beurs abusievelijk een lijst gepubliceerd op de AFM-website met daarin opgenomen de gemelde netto shortposities onder de 0,5%. De AFM heeft deze fout betreurd en onder meer contact opgenomen met meldingsplichtige partijen en uitgevende ondernemingen. Na de evaluatie van het proces heeft de AFM een aantal processen van 'checks and balances' direct aangepast. In juni 2017 is het proces van short sell-meldingen volledig geautomatiseerd.

Privacy

Ten aanzien van de eigen bedrijfsvoering en het toezicht is privacy management onder de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) een belangrijk speerpunt van de AFM. In 2017 heeft de AFM sterk ingezet op het aantoonbaar maken van haar privacy management en privacy compliance in lijn met de AVG, bijvoorbeeld door het voeren van een privacy beleid, het uitvoeren van Privacy Impact Assessments en het nemen van verbetermaatregelen. De AFM heeft een functionaris gegevensbescherming in dienst welke is aangemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens.

Transitie inkooporganisatie

In 2016 en 2017 is de tolerantie van 1% onrechtmatigheid overschreden (2017 totaalbedrag aan onrechtmatigheid is €4,9 mln). In 2017 zijn forse stappen gezet om de onrechtmatigheid per 1 januari 2018 significant te reduceren. Tegelijkertijd kost het duurzaam verbeteren van de organisatie tijd. Dit heeft geleid tot een aantal hernieuwde aanbestedingen. Enkele overeenkomsten zijn echter niet per direct om te zetten. Deze overeenkomsten worden begin 2018 gemigreerd naar nieuw afgesloten overeenkomsten. In 2017 is onderzocht of AFM als ZBO de inkoopfunctie kan uitbesteden dan wel zelf gaat investeren in een centrale professionele inkoopafdeling. Vanuit kostenoverwegingen is besloten om binnen de AFM een inkoopteam in te richten. Er is een inhuurbeleid en nieuw inkoopbeleid vastgesteld. Ook zijn voorbereidingen getroffen om een digitale inkoopomgeving in gebruik te nemen. In lijn met het three lines of defence-model zal in de nieuwe inkooporganisatie aanbestedingsrechtelijke kennis aanwezig zijn en zal een advies- en controlefunctie worden ingericht binnen de afdeling Juridische Zaken. Deze nieuwe inkoopafdeling en -omgeving zal begin 2018 starten.

Ontwikkeling van medewerkers

Werving en behoud van talentvolle medewerkers is van groot belang voor de AFM, evenals het continu ontwikkelen van onze medewerkers om het beste uit hen te halen. We investeren in kennis en vaardigheden van onze medewerkers en trekken nieuwe experts aan met diverse achtergronden (data-analisten, gedrags-economen en psychologen). Dit heeft, mede dankzij een nieuwe recruitment-website, geresulteerd in 122 nieuwe collega's.

In 2016 steeg het personeelsverloop als een gevolg van het aantrekken van de arbeidsmarkt en de interne reorganisatie. In 2017 is het personeelsverloop gedaald van 12,39% naar 11,40% en daarmee nog iets boven het niveau van 2015 (11,21%). Het aantal medewerkers steeg van 574 fte's in 2016 naar 596 fte's in 2017. Voor de invulling van vacatures voor belangrijke functies is gebruikt gemaakt van tijdelijke inhuur.

Het ziekteverzuim van 4,4% is hoger dan in de referentiegroep van de bij Arbo BV aangesloten bedrijven.

2. Verslag van activiteiten

Bij de Arbo BV aangesloten bedrijven, maar ook in Nederland, stijgt het verzuim de laatste jaren weer.

Daarnaast is met de totstandkoming van de Toezichtacademie gestart met de training en opleiding van onze medewerkers op het gebied van vakinhoudelijk kennis. Dit geeft een sterke impuls aan de versterking van ons vakmanschap.

Externe verantwoording

De in 2016 geprofessionaliseerde aanpak voor de contacten met de stakeholders is doorgezet. Ook in 2017 hebben we rondetafelgesprekken georganiseerd en zijn we onder meer in dialoog geweest met Consument&Panel en Adviserend Panel. Er zijn vaste momenten in onze externe communicatie vastgesteld, zoals voor de Agenda, het Jaarverslag en diverse interviews met onze bestuurders en inhoudelijk experts.

Nader uitgelicht: Transitie pensioenuitvoering AFM

De verkenning naar de toekomstige uitvoering van de pensioenregeling in 2016 heeft in 2017 geleid tot een Europese aanbesteding met als doel de pensioenuitvoering onder te brengen bij een Algemeen Pensioenfonds (APF). De uitkomst van deze aanbesteding is dat de AFM de pensioenuitvoering onderbrengt bij De Nationale APF. Dit pensioenfonds heeft met ingang van 1 januari 2018 de uitvoering van de AFM pensioenregeling op zich genomen. Met de overstap naar De Nationale APF realiseert de AFM een meer robuuste, meer kostenefficiënte en daardoor ook beter uitlegbare uitvoering van de AFM-pensioenregeling.

De incidentele lasten van de overstap naar een nieuwe pensioenuitvoerder zijn €1,7 miljoen hoger dan begroot. De hogere dan begrote transitiekosten worden veroorzaakt door hogere project- en liquidatiekosten, de storting van het initieel weerstandsvermogen en transitiekosten van de beleggingsportefeuille. De Europese aanbesteding van een APF met meerdere onderhandelingsrondes was nog niet eerder vertoond in Nederland en bleek complexer dan verwacht.

03 Organisatie en besturing

→ 93

Verslag van raad van toezicht

→ 98

Samenstelling raad van toezicht en bestuur

→ 106

Governance bij de AFM

- 106 *Organisatie en besturing*
- 106 *Corporate Governance Code*
- 106 *Compliance en Integriteit*
- 107 *Klachtenregeling*
- 107 *Juridische procedures en toelichting*
- 108 *Besturingscyclus en risicobeheersing*
- 113 *In Control Verklaring*
- 113 *Verantwoording rechtmatigheid financieel beheer*
- 113 *Accountantscontrole*
- 113 *Maatschappelijk verantwoord ondernemen*

- 98 *Doel, bevoegdheden en samenstelling raad van toezicht*
- 99 *Biografieën leden raad van toezicht*
- 102 *Doel, bevoegdheid en samenstelling bestuur*
- 104 *Biografieën leden van het bestuur*

Verlag van de raad van toezicht

Inleiding

2017 was een jaar met robuuste economische groei en relatief stabiele kapitaalmarkten. De koers van de aandelen steeg sterk en in Nederland kwam de AEX voor het eerst weer boven het hoogste niveau van voor de financiële crisis in 2007.

De technologische gaan ontwikkelingen onverminderd door. Ook vervagen de geografische grenzen van financiële markten en wordt de grens tussen de financiële en technologische sector steeds minder duidelijk.

De impact hiervan op de financiële sector is groot. Er zijn grote en kleine nieuwe toetreders tot de financiële sector die de dienstverlening aan klanten innovatief verbeteren. Maar de toenemende digitalisering heeft ook geleid tot de opkomst van de crypto's en Initial Coin Offerings (ICO's). Weliswaar zijn dit nieuwe manieren van betalen en kapitaal aantrekken, het zijn echter voor het merendeel geen financiële producten.

In deze dynamiek moet de AFM, als een gedragstoezichthouder op de financiële sector, haar positie voortdurend opnieuw bepalen om invulling te geven aan haar missie zich sterk te maken voor eerlijke en transparante financiële markten en bij te dragen aan een duurzaam financieel welzijn in Nederland. Daarnaast is het takenpakket van de AFM verder uitgebreid met de invoering van MiFID II.

Dit alles betekent dat ook 2018 een uitdagend jaar wordt voor de AFM. De raad is over het algemeen tevreden met de ontwikkeling van de organisatie van de AFM in 2017. Tegelijkertijd erkent de raad dat de ingezette transitie naar een grensverleggende toezichthouder die proactief acteert op marktontwikkelingen nog niet af is.

De raad van toezicht zal zich ook in 2018 maximaal inspanssen om vanuit zijn positie het bestuur en de gehele AFM uit te dagen en te steunen in het zich blijven richten op steeds veranderende risico's voor de samenleving, het toezicht meer datagedreven maken en het voortdurend verbeteren van de bedrijfsvoering

Werkzaamheden – toezicht in 2017

Algemeen

Uitgangspunt voor de werkzaamheden van de raad vormen de prioriteiten en beoogde effecten van het toezicht door de AFM. De raad streeft ernaar om controlerend en adviserend te zijn in het vervullen van het gewaagde doel van de AFM om in 2022 aantoonbaar grensverleggend te zijn. Naast de vergaderingen en periodieke overleggen met het bestuur worden andere informatiebronnen gebruikt. Zo spreekt de raad met hoofden en medewerkers in de organisatie en is de raad regelmatig vertegenwoordigd bij belangrijke stafbijeenkomsten. Ook spreekt de raad regelmatig met belangrijke stakeholders.

Strategie

Tijdens een strategiesessie medio 2017 hebben de raad en het bestuur onder meer gesproken over de wijze waarop het bestuur invulling geeft aan de integrale AFM-strategie. Er is door de AFM in 2017 hard gewerkt aan het opstellen van de verschillende toezichtstrategieën die zowel generieke als specifieke elementen bevatten. Deze verschillende toezichtstrategieën vormen samen de invulling van de Meerjarenagenda 2016-2018 van de AFM.

Ook is gesproken over het onderwerp 'empowerment' / consumentengedrag. De dialoog met de raad vormde voor het bestuur goede input voor de strategievorming

en positionering rondom consument. In de sessie kwam tot slot de onafhankelijke rol en het mandaat van de AFM aan de orde.

Prioriteiten

De raad heeft in overleg met het bestuur aan het begin van het jaar een aantal speerpunten vastgesteld voor elk van de drie prioriteiten. Ook wordt toezicht gehouden op de uitvoering van de strategie. Iedere vergadering bespreekt de raad de relevante ontwikkelingen in de markt en mogelijke risico's. Deze worden hieronder inhoudelijk nader toegelicht.

Prioriteit 1: Het verkleinen van ongewenste risico's in de financiële markten door regulier en thematisch toezicht

Speerpunt voor de raad dit jaar was het toezicht op de accountantsorganisaties, dat meerdere malen in de rvt-vergaderingen aan de orde is gekomen. In het bijzonder het rapport van de OOB-accountantsorganisaties en de impact van de uitspraak van de rechter over de interpretatie van de zorgplicht. De raad overlegt regelmatig met het bestuur over de stand van zaken, het gevolgde proces, dilemma's en risico's. Een ander belangrijk speerpunt was de voorbereiding op de inwerkingtreding van MiFID II. Aangezien MiFID II grote implicaties heeft voor het toezicht is onder meer gesproken over de kosten, benodigde IT-investeringen, voortgang en risico's. Ook is de raad onder meer geïnformeerd over de voortgang van het Herstelkader Rentederivaten, de vergoeding bij vervroegde aflossing en de ESA-review. De raad heeft goedkeuring verleend aan de uitvoeringstoets die door het bestuur is uitgevoerd voor de nieuwe taak 'toezicht op de naleving van de Europese Benchmarkverordening'.

Prioriteit 2: Het versterken van het toezicht door te investeren in technologie en methodiek

In het kader van deze belangrijke prioriteit heeft de raad met het bestuur gesproken over de werkzaamheden die zowel in- als extern op dit terrein worden verricht. In dit verband is ook breder gesproken of de gewenste verbetering voldoende wordt ondersteund door de overheid. Deze prioriteit vergt een intensieve samenwerking met andere toezichthouders, zoals DNB, Autoriteit Persoonsgegevens en ACM. Het bestuur heeft de raad periodiek geïnformeerd over het programma

Spot On dat zich onder meer richt op het doen van datagedreven onderzoek. Begin 2018 wordt de raad nader geïnformeerd over blockchaintechnologie.

Prioriteit 3: Het vergroten van de effectiviteit, efficiency en wendbaarheid van de interne organisatie

Ook in 2017 heeft de raad de voortgang van het 'huis op orde'-programma actief gemonitord. Mijlpaal in 2017 was de oplevering van het CRM-systeem. Dit CRM maakt deel uit van het Masterplan Informatievoorziening, een programma dat een platform gaat bieden om efficiënt, uniform en procesgericht te kunnen samenwerken. Het is de basis voor de technologie- en datagedreven toezichthouder. Daarnaast is de AFM Werkwijze van de pilotfase overgegaan naar een AFM-brede uitrol en vormen de dashboards inmiddels een standaard onderdeel van de relevante management-informatie. Begin oktober is Ellen van Schoten als nieuwe COO gestart. Zij zal de ingezette organisatie-ontwikkeling verder vormgeven.

De raad en het bestuur hebben intensief met elkaar gesproken over de voortgang van de verschillende prioriteiten. Met elkaar is geconcludeerd dat de ontwikkelingen in de buitenwereld zo snel gaan dat we meer focus moeten aanbrengen op de vernieuwing van het toezicht en de verdere versterking van het primaire toezicht. Dat is een dubbele veranderopgave waarvoor over de volle breedte van de organisatie meer aandacht nodig is. In de realisatie van de vernieuwing van het toezicht zijn we bovendien van de planfase in de uitvoeringsfase gekomen. Dit vraagt ook om meer aandacht van het bestuur. Daarom heeft de raad ervoor gekozen om uitbreiding van het bestuur met één nieuw statutair bestuurslid voor te stellen aan de minister van Financiën. Hij heeft hiermee ingestemd. Dit nieuwe lid gaat zich specifiek richten op de transformatie en de vernieuwing van het toezicht. De raad werkt aan de vervulling van deze vacature.

Governance en compliance

Tijdens elke vergadering is in aanwezigheid van de compliance officer het register nevenactiviteiten behandeld. Tevens heeft de raad verschillende nevenactiviteiten conform het daarvoor geldende toetsingskader beoordeeld. De raad heeft goedkeuring verleend aan de

Corporate Governance Code-matrix. Hierin staat welke bepalingen van de Corporate Governance Code worden toegepast en welke bepalingen niet van toepassing zijn, omdat de AFM een zelfstandig bestuursorgaan (zbo) is in de vorm van een stichting. Verder zijn conform de jaaragenda de wetgevingsbrief, de communicatiestrategie, het HR-beleid en de periodieke juridische rapportages behandeld.

Vertrek en benoemingen bestuurders en leden raad van toezicht

Per 1 januari 2018 is Femke de Vries teruggetreden uit het bestuur. De raad is Femke zeer erkentelijk voor haar inzet. Zij heeft zich afgelopen twee jaar vol overgave ingezet op belangrijke toezichtdossiers. Zij heeft met haar vakkundigheid en passie voor het toezichtvak, gecombineerd met haar focus op kwaliteit, de vernieuwing van het AFM-toezicht versneld. De raad werkt aan de vervulling van deze vacature in het bestuur.

Per 11 april 2017 is Bart Koolstra afgetreden als lid van de raad van toezicht. Dit in verband met de aankondiging van de AFM om een onderzoek in te stellen naar PwC inzake specifieke controle-dossiers, Bart Koolstra was destijds als partner van PwC betrokken bij een van de controledossiers. Op 26 februari had Bart Koolstra al besloten zijn functie tijdelijk neer te leggen. De raad heeft het besluit van Bart gerespecteerd en bedankt hem voor zijn bijdrage aan de AFM, onder meer als voorzitter van de auditcommissie.

Per 1 november 2017 is Diana van Everdingen na afloop van haar tweede termijn gestopt als lid van de raad van toezicht. Diana was in de acht jaar dat zij lid was van de raad een constante factor. Zij heeft verschillende rollen vervuld, waaronder die van waarnemend voorzitter en vicevoorzitter. Haar bevoegdheid, juridische expertise, kennis van corporate governance en kapitaalmarkten zijn van grote waarde geweest voor de AFM.

Per 1 februari 2018 is Martin van Rijn benoemd tot nieuw lid van de raad van toezicht en tevens voorzitter van de auditcommissie. Daarmee is de vacature

opgevuld die is ontstaan door het vertrek van Bart Koolstra. Martin is sinds 15 november voorzitter van de raad van bestuur van de Reinier Haga Groep, de grootste niet-academische ziekenhuisgroep van Nederland. Daarvoor is hij vijf jaar staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport geweest. Tussen 2008 en 2012 was Van Rijn CEO van pensioenuitvoerder PGGM. Met zijn kennis en ervaring heeft hij een grote toegevoegde waarde voor de raad.

De raad werkt aan de vervulling van de nog openstaande vacature in de raad van toezicht.

Permanente educatie en informatie inwinnen

In het kader van de permanente educatie heeft de raad zich afgelopen jaar gericht op het vergroten van zijn kennis op het gebied van geldend recht en de ontwikkelingen in het financieel toezichtrecht. Specifiek is ingezoomd op de wetsontwikkelingen van MiFID II en de PRIIPs die per 1 januari 2018 in werking zijn getreden.

Leden van de raad van toezicht zijn twee keer per jaar aanwezig bij overlegvergaderingen met de ondernemingsraad. De raad spreekt tevens twee keer per jaar met het ministerie van Financiën op basis van een vaste overlegstructuur. Ook heeft het jaarlijkse overleg met de raad van commissarissen van DNB plaatsgevonden.

Evaluatie raad van toezicht en bestuur

Conform de nieuw ingerichte evaluatiecyclus heeft begin 2017 de zelfevaluatie plaatsgevonden.

Het eerste onderdeel van deze zelfevaluatie is dat de raad de individuele bestuurders heeft beoordeeld. Hiervoor is input opgehaald bij onder meer hoofden, collega- bestuurders en de raad van toezicht. Vervolgens heeft de raad in individuele gesprekken met bestuurders gesproken. Hierbij zijn ook ontwikkelpunten en scholingsbehoefte aan de orde gekomen.

Ten aanzien van het tweede onderdeel, het individuele functioneren van de raad van toezicht, heeft de

voorzitter van de raad uitgebreide feedback opgehaald. In individuele gesprekken is dit vervolgens besproken. De vicevoorzitter heeft hetzelfde proces voor het functioneren van de voorzitter van de raad uitgevoerd. Ten behoeve van de evaluatie van de raad als geheel, de commissies en het bestuur als geheel hebben de leden van de raad een vragenlijst ingevuld. De resultaten van deze vragenlijst zijn binnen de raad besproken, zonder de aanwezigheid van het bestuur. Daarna zijn de uitkomsten en de conclusies gedeeld met het bestuur. Onderwerpen die aan de orde zijn gekomen zijn onder meer de samenstelling en het profiel van de raad en het bestuur, rolvastheid en effectiviteit, vergaderingen en informatie en de samenwerking tussen raad en bestuur. Dit heeft onder meer geleid tot de vaststelling van speerpunten voor het toezicht van de raad in 2017. Tevens is zo veel mogelijk aan de hand van concrete voorbeelden over de verschillende onderwerpen gesproken.

Bijeenkomsten raad van toezicht en commissies

Raad van toezicht

De raad van toezicht heeft in 2017 zestien keer vergaderd, waarvan zeven keer telefonisch. Commissarissen Van Dolen en Van Everdingen zijn één vergadering afwezig geweest. Daarmee komt hun aanwezigheidspercentage op 94% respectievelijk 93% (1 vergadering heeft na 1 november plaatsgevonden). De overige commissarissen zijn alle vergaderingen aanwezig geweest.

De raad van toezicht heeft in overeenstemming met de statuten een auditcommissie en een benoemingen- en remuneratiecommissie ingesteld. In 2017 was de samenstelling als volgt:

- + Auditcommissie: Bart Koolstra (voorzitter t/m 25 februari 2017), Rob Becker (voorzitter a.i. vanaf 26 februari 2017) en Diana van Everdingen (van 11 april tot 1 november 2017)
- + Benoemingen- en remuneratiecommissie: Willemijn van Dolen (voorzitter) en Paul Rosenmöller

De auditcommissie adviseert de raad over onder meer de werking van de interne risicobeheersings-

en controlesystemen, de financiële informatiever-schaffing, de rol en het functioneren van de Interne Audit Dienst (IAD), de relatie met de externe accountant, de financiering van de stichting en de toepassingen van de informatie- en communicatietechnologie. De benoemingen- en remuneratiecommissie doet onder meer voorstellen aan de raad over de benoeming en bezoldiging van de leden van het bestuur en de raad van toezicht. Beide commissies brengen in iedere rvt-vergadering verslag uit van hun werkzaamheden en waar nodig ook tussentijds.

Auditcommissie

De auditcommissie heeft in 2017 vijf keer vergaderd. Alle commissieleden waren bij de reguliere vergaderingen aanwezig. De vergaderingen vonden plaats in aanwezigheid van de voorzitter van het bestuur, COO, hoofd Planning, Control en Financiën, en hoofd Interne Audit Dienst. De externe accountant (Audit Dienst Rijk) is aanwezig geweest bij de vergaderingen waar de jaarrekening, begroting, managementletter en opdrachtbevestiging ADR zijn besproken. Dit waren vier van de vijf vergaderingen. De leden van de auditcommissie hebben separaat overlegd met de externe accountant, zonder aanwezigheid van het bestuur. De onderwerpen die hier zijn besproken, waren het functioneren van de IAD en de ervaringen met de uitvoering van de externe audit. Tevens heeft een evaluatiegesprek plaatsgevonden met het hoofd van de IAD.

De auditcommissie heeft gesproken over de opvolging van de aanbevelingen van het rapport Alvarez & Marsal. Begin 2018 zal de IAD een audit naar de voortgang opleveren. Op grond van de periodieke rapportages op het gebied van informatisering en informatiebeveiliging is onder meer de voortgang van het Masterplan Informatievoorziening uitvoerig besproken. Met enkele weken vertraging is het CRM-systeem opgeleverd. Hiermee is een belangrijke mijlpaal behaald. De auditcommissie heeft aandacht gevraagd voor de ontwikkeling van het risicomangement bij de AFM. In 2017 is hard gewerkt aan de doorontwikkeling van het risicomangement. De belangrijkste organisatierisico's voor 2018 zijn geïdentificeerd en er is een passend controlframework ontwikkeld voor de AFM. Met ingang van 2018 wordt een operational risk board opgezet met als hoofddoel een integrale sturing en beheersing van

de organisatierisico's. Het bestuur heeft ieder kwartaal het dashboard aan de auditcommissie gerapporteerd waarin verantwoording werd afgelegd over onder meer het budget en de doelen voor 2017. Deze methode biedt zowel het bestuur als de raad van toezicht inzicht in de gewenste management-informatie benodigd voor goede sturing.

Benoemingen- en remuneratiecommissie

De benoemingen- en remuneratiecommissie heeft in 2017 twee keer regulier vergaderd en heeft daarnaast frequent buiten de vergadering om (telefonisch) overleg gevoerd. Alle commissieleden waren bij de reguliere vergaderingen aanwezig. Zij vonden plaats in aanwezigheid van de voorzitter van het bestuur en het hoofd Personeel & Organisatie.

De aandacht is dit jaar onder meer uitgegaan naar de vervulling van de vacatures in de raad van toezicht en het bestuur, en de aanstaande herbenoeming van de voorzitter van het bestuur. Als uitgangspunt zijn de profielschetsen van de raad van toezicht en het bestuur gebruikt. Ook zijn functieprofielen opgesteld. Voor de werving van alle vacatures heeft de raad een werving- en selectiebureau ingeschakeld. De raad heeft een voordracht aan de minister gedaan om Martin van Rijn te benoemen als lid van de raad van toezicht voor een periode van vier jaar. Voorafgaand aan de benoeming is een toets uitgevoerd op betrouwbaarheid, geschiktheid en compliance (inclusief nevenactiviteiten en financiële belangen). De benoemingen- en remuneratiecommissie heeft in 2017 een start gemaakt met de opzet van een passend beloningssysteem voor de top van de AFM, rekening houdend met de toepasselijke wet- en regelgeving. Daarnaast hebben het bestuur en de benoemings- en remuneratiecommissie gesproken over de planning van de opvolging. Hierbij is het topmanagement van de AFM besproken en geanalyseerd.

Onafhankelijkheid en tegenstrijdige belangen

Op grond van de Corporate Governance Code mag maximaal één lid van de raad niet onafhankelijk zijn. De AFM heeft deze bepaling in de statuten opgenomen,

met de mogelijkheid hiervan af te wijken bij zwaarwegende redenen. Leden van de raad mogen voorafgaand aan hun benoeming geen bestuursfunctie bij de AFM hebben vervuld. In dit kader geldt ook de statutaire incompatibiliteitsregeling. Verder is een toetsingskader opgesteld met een aanscherping en verduidelijking van de regels voor nevenfuncties en -werkzaamheden.

Als een lid van de raad van toezicht een direct of indirect persoonlijk belang heeft dat tegenstrijdig is met het belang van de AFM, wordt dat onmiddellijk gemeld en wordt alle relevante informatie verschaft. Als een lid bij werkzaamheden voor de raad van toezicht een direct of indirect persoonlijk belang heeft dat tegenstrijdig is met het belang van AFM, draagt hij deze activiteiten over aan een ander lid en is hij niet aanwezig bij de beraadslaging en de besluitvorming ter zake. In 2017 is dit twee keer voorgekomen.

Over dit verslag

De raad heeft goedkeuring verleend aan het jaarverslag en de jaarrekening over 2017. Bij de behandeling van de jaarrekening was de externe accountant van de AFM aanwezig.

Afgelopen jaar is veel vooruitgang geboekt. Komende jaren zal de ingezette lijn moeten worden voortgezet. De raad bedankt het bestuur en alle medewerkers voor de wijze waarop zij zich met veel passie en bevologenheid hebben ingezet voor de missie van de AFM.

Amsterdam, 14 maart 2018

Raad van toezicht AFM

Paul Rosenmöller, voorzitter

Rob Becker, vicevoorzitter

Willemijn van Dolen

Martin van Rijn (met ingang van 1 februari 2018)

Samenstelling raad van toezicht en bestuur

Doel, bevoegdheden en samenstelling raad van toezicht

De raad ziet toe op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken, en staat het bestuur met raad terzijde. De begroting, het jaarverslag en de jaarrekening van de AFM worden ter goedkeuring aan de raad van toezicht voorgelegd. Ook strategische bestuursbesluiten zijn onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht. Het gaat daarbij onder meer om het vaststellen en wijzigen van de organisatiestructuur, statutenwijziging en de resultaten van de uitvoeringstoets bij de toebedeling van nieuwe taken aan de AFM. De raad van toezicht benoemt de externe accountant. De minister van Financiën is bevoegd om de leden van de raad van toezicht te benoemen en te ontslaan. Voor de benoeming van een lid van de raad van toezicht kan de raad een (niet-bindende) voordracht doen.

De raad van toezicht bestaat uit ten minste drie en ten hoogste vijf leden. Een niet-voltallige raad van toezicht behoudt zijn bevoegdheden. Vacatures worden zo spoedig mogelijk opgevuld. Conform de vastgestelde profielschets heeft de raad een diverse samenstelling, zowel wat betreft geslacht als kennis, achtergrond, persoonlijkheid en ervaring met de verschillende stakeholders van de AFM.

In 2017 bestond de raad van toezicht uit:

- + P. (Paul) Rosenmöller (voorzitter)
- + mr. D.C.C. (Diana) van Everdingen (vicevoorzitter tot 1 november 2017)
- + drs. R. (Rob) Becker MBA (vicevoorzitter vanaf 1 november 2017)
- + prof. dr. W.M. (Willemijn) van Dolen
- + B. (Bart) Koolstra (lid tot 11 april 2017)

Biografieën leden Raad van Toezicht

P. (Paul) Rosenmöller (geboren in 1956)

(voorzitter, man, Nederlandse nationaliteit, eerste benoeming als voorzitter per 15 juli 2015, herbenoeming voor vier jaar mogelijk)

Hoofdfunctie: voorzitter van de VO-raad, vereniging van scholen in het voortgezet onderwijs

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Vicevoorzitter raad van commissarissen NS, voorzitter remuneratie- en benoemingencommissie
- + Lid raad van advies Focusgebied professional performance, Universiteit Utrecht

Paul Rosenmöller is vanaf 2013 voorzitter van de VO-raad, vereniging van scholen in het voortgezet onderwijs. Van 1989 tot 2003 was hij lid en vanaf 1994 fractievoorzitter van GroenLinks in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Van 2003 tot 2013 was hij programmamaker en presentator bij de IKON.

mr. D.C.C. (Diana) van Everdingen (tot en met 1 november 2017, geboren in 1957)

(vicevoorzitter, lid, vrouw, Nederlandse nationaliteit, eerste benoeming als lid per 1 november 2009, tweede termijn afgelopen per 1 november 2017)

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Lid raad van toezicht Stichting Almeerse Theaters (Schouwburg Almere)
- + Lid van het bestuur Stichting Opera en Ballet Fonds
- + Secretaris raad van toezicht International Choreographic Arts Centre (ICK)
- + Lid algemeen bestuur Grotius Academie

Diana van Everdingen was partner bij advocatenkantoor Stibbe. Zij is gespecialiseerd in kapitaalmarkttransacties en fusies en overnames, en werkte als advocaat onder meer voor beursgenoteerde ondernemingen, banken en het ministerie van Financiën.

drs. R. (Rob) Becker MBA (geboren in 1965)

(lid, man, Nederlandse nationaliteit, eerste benoeming als lid per 15 juli 2015, herbenoeming voor vier jaar mogelijk)

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Lid raad van toezicht en voorzitter auditcommissie Universiteit van Amsterdam
- + Voorzitter raad van commissarissen Rode Kruis Ziekenhuis
- + Voorzitter raad van commissarissen Zorg van de Zaak Netwerk
- + Voorzitter bestuur en medeoprichter internationale Stichting Aflatoun

Rob Becker heeft negen jaar bij Achmea gewerkt als CFO van de pensioendivisie en achtereenvolgens als voorzitter van Achmea Bank Holding, de divisie Sociale Zekerheid en de divisie directe distributie. Hij was tevens lid van het Achmea Groepscomité. Daarvoor heeft hij gedurende zestien jaar, waarvan zes jaar als partner, bij McKinsey & Company in binnen- en buitenland gewerkt voor banken, verzekeraars en toezichthouders.

Prof. dr. W.M. (Willemijn) van Dolen (geboren in 1972)

(lid, vrouw, Nederlandse nationaliteit, eerste benoeming als lid per 1 september 2016, herbenoeming voor vier jaar mogelijk)

Hoofdfunctie: hoogleraar marketing Universiteit van Amsterdam

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Lid raad van commissarissen Starbucks Coffee EMEA B.V.
- + Lid raad van toezicht en remuneratiecommissie Amsterdam Marketing
- + Lid van de wetenschappelijke adviesraad van NIMA (Nederlands Instituut voor Marketing)

Willemijn van Dolen is in 2012 benoemd tot hoogleraar Marketing aan de Universiteit van Amsterdam, waar zij sinds 2005 als universitair hoofddocent werkt. Als hoogleraar en in haar onderzoek richt ze zich onder meer op online consumentencommunicatie, maatschappelijk verantwoord ondernemen en sociale media.

B. (Bart) Koolstra (geboren in 1952)

(lid, man, Nederlandse nationaliteit, eerste benoeming als lid per 15 juli 2015, teruggetreden als lid raad van toezicht per 11 april 2017)

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Lid raad van toezicht Zorggroep West-Alblasserwaard
- + Vicevoorzitter raad van toezicht Diakonessenhuis, voorzitter auditcommissie
- + Beleidsadviseur Labor Management B.V.

Bart Koolstra heeft, in de periode 1998 tot en met 2013, als partner bij PricewaterhouseCoopers veel internationale ondernemingen geadviseerd. Hij startte als forensisch accountant bij de Rijksaccountantsdienst en werkte van 1983 tot 1990 als auditor en IT-consultant bij Ernst & Young.

Doel, bevoegdheid en samenstelling bestuur

Het bestuur geeft leiding aan de AFM. Het bestaat uit drie bestuurders. Zij vormen samen het statutaire bestuur van de AFM, nemen gezamenlijk bestuursbesluiten en dragen als collectief de strategische eindverantwoordelijkheid. Het bestuur heeft de leden van het bestuur individueel gemandateerd tot het nemen van besluiten namens het bestuur met toepassing van het vier-ogen-principe. Bestuursleden hebben ieder een portefeuille met aandachtsgebieden waarvoor zij individueel de strategische verantwoordelijkheid en de operationele eindverantwoordelijkheid dragen. Bij de

samenstelling van het bestuur wordt gestreefd naar diversiteit. Niet alleen in geslacht, maar ook in kennis, affiniteit, achtergrond en persoonlijkheid. De AFM heeft een Chief Operations Officer (COO) die, onder verantwoordelijkheid van het bestuur, is belast met de centrale aansturing van de bedrijfsvoering van de AFM.

In 2017 bestond het bestuur uit:

- + ir. M.W.L. (Merel) van Vroonhoven MBA, voorzitter
- + mr. drs. G.J. (Gerben) Everts RA
- + prof. mr. dr. F. (Femke) de Vries (tot 1 januari 2018)

Portefeuilleverdeling

Merel van Vroonhoven

- + Afdeling Strategie,
- + Beleid & Internationale Zaken
- + Afdeling Communicatie
- + Afdeling Juridische Zaken
- + Interne Audit Dienst
- + Afdeling Compliance & Integriteit
- + Vertegenwoordiging in ESMA
- + Vertegenwoordiging in Financieel stabiliteitscomité
- + Innovatie & Fintech
- + Bedrijfsvoering AFM
- + OR

Gerben Everts

- + Kwaliteit Accountantscontrole & Verslaggeving
- + Efficiënte Kapitaalmarkten
- + Asset Management
- + General Counsel
- + Vertegenwoordiging ESRB
- + Vertegenwoordiging in IOSCO
- + Vertegenwoordiging in IFIAR

Femke de Vries

- + Verzekeren en Pensioen
- + Lenen, Sparen en Retailbeleggen
- + Marktintegriteit & Handhaving
- + Afdeling Accounttoezicht
- + Afdeling Toezicht Service Centrum
- + Afdeling Expertise Centrum
- + Vertegenwoordiging in FEC-raad
- + AFM-Lab
- + Datagedreven toezichthouder

Biografieën leden van het bestuur

ir. M.W.L. (Merel) van Vroonhoven MBA (geboren in 1968)

(bestuursvoorzitter), vrouw, Nederlandse nationaliteit, eerste benoemingstermijn 1 april 2014, lopende termijn tot 1 april 2018, herbenoemd tot 1 april 2022

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Lid Dutch Council INSEAD
- + Lid raad van toezicht Gemeentemuseum Den Haag
- + Lid Nederlandse Sportraad

Merel van Vroonhoven is sinds april 2014 werkzaam bij de AFM als voorzitter van het bestuur. Vanaf 2009 tot 1 april 2014 was zij lid van de Raad van Bestuur van de Nederlandse Spoorwegen. Voordat Van Vroonhoven in dienst kwam bij NS, bekleedde zij verschillende functies bij bank en verzekeraar ING in binnen- en buitenland. Tot 2007 was Merel van Vroonhoven directeur van het collectief pensioenbedrijf van Nationale-Nederlanden. Daarna was zij lid van het 'management committee' bij ING Investment Management Europa.

mr. drs. G.J. (Gerben) Everts RA (geboren in 1971)

(bestuurslid, man, Nederlandse nationaliteit, eerste benoemingsdatum 1 november 2012, herbenoeming lopende termijn per 1 november 2016, herbenoeming voor vier jaar mogelijk)

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Lid curatorium postdoctorale opleiding Accountancy van Tilburg University
- + Bestuurder Vereniging voor Financieel Recht
- + Lid Programme Board Executive Internal Auditing Programme, Amsterdam Business School, UVA

Gerben Everts is sinds 2011 werkzaam bij de AFM en per 1 november 2012 is hij bestuurslid van de AFM. Daarvoor werkte hij bij APG als manager Corporate Finance, Control en Riskmanagement. Van 2002 tot 2006 werkte hij in Brussel bij de Europese Commissie, Directoraat-Generaal Interne Markt. Van 1998 tot 2002 werkte Everts bij het ministerie van Financiën.

prof. mr. dr. F. (Femke) de Vries
(geboren in 1972)

(bestuurslid, vrouw, Nederlandse nationaliteit, eerste benoemingsdatum 1 oktober 2015, teruggetreden als bestuurslid per 1 januari 2018)

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Hoogleraar Toezicht Rijksuniversiteit Groningen
- + Lid bestuur Vide
- + Gastdocent diverse universiteiten

Femke de Vries was van 1 oktober 2015 tot 31 december 2017 bestuurslid van de AFM. Vanaf 2003 werkte zij bij de Nederlandsche Bank (DNB). Ze was daar eerst werkzaam als toezichthouder en divisiedirecteur. Ze heeft daarna als secretaris-directeur de leiding gehad over het intern bedrijf en de bewaking van de besturing van DNB. Sinds maart 2015 is ze bijzonder hoogleraar Toezicht aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Dr. E.M.A. (Ellen) van Schoten RA
(geboren in 1966)

(Chief Operating Officer (COO), vrouw, Nederlandse nationaliteit, datum in dienst 1 oktober 2017) De COO is verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering van de AFM. De COO maakt geen onderdeel uit van het statutair bestuur van de AFM.

Nevenfuncties in verslagjaar 2017:

- + Lid van het curatorium Accountantsopleiding Vrije Universiteit

Ellen heeft vanaf 2006 gewerkt voor de Algemene Rekenkamer. Vanaf 2009 was zij daar Secretaris (algemeen directeur) en onder meer belast met de leiding van de ambtelijke organisatie van ongeveer 300 professionals.

Daarvoor was zij werkzaam als director forensic auditing (fraudeonderzoek) bij PricewaterhouseCoopers respectievelijk als plaatsvervangend directeur bij het Instituut Onderzoek Overheidsuitgaven. Ook vervulde zij functies bij het ministerie van Financiën en bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Governance bij de AFM

Organisatie en besturing

De AFM is een zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) met bevoegdheden voor het gedragstoezicht op de financiële markten. Volgens de Kaderwet ZBO's is een ZBO een bestuursorgaan van de centrale overheid dat bij of krachtens de wet met openbaar gezag is bekleed en niet hiërarchisch ondergeschikt is aan de minister. De AFM is een stichting (rechtspersoon) met een bestuur en een raad van toezicht.

De raad van toezicht ziet toe op de wijze waarop het bestuur van de AFM zijn taken verricht. De minister van Financiën benoemt het bestuur en de leden van de raad van toezicht. De raad van toezicht kan voor deze benoemingen een niet-bindende voordracht doen. De Wet op het financieel toezicht (Wft) bevat diverse bepalingen over de 'governance' van de AFM, waaronder regels voor de benoeming en beloning van de leden van het bestuur en de raad van toezicht. De Wft omschrijft ook de taken van de AFM. In de statuten en reglementen van de AFM zijn de governance en deze bepalingen verder uitgewerkt.

Corporate Governance Code

Bij de eigen governance wil de AFM voldoen - waar mogelijk en relevant - aan dezelfde eisen die worden gesteld aan de onder haar toezicht staande beursgenoteerde ondernemingen. De AFM conformeert zich daarom vrijwillig aan de Nederlandse 'Corporate Governance Code' (Code).

Op 8 december 2016 heeft de Monitoring Commissie met ingang van 2017 deze Code herzien. De herziene Code is in werking getreden op 1 januari 2017. Nederlandse beursvennootschappen worden geacht in 2018 te rapporteren over de naleving van de herziene Code over het boekjaar 2017. In lijn hiermee rapporteert de AFM over het boekjaar 2017 conform deze herziene Code.

De AFM heeft daartoe een overzicht opgesteld van alle bepalingen uit de Code die worden toegepast binnen de organisatie. Dit overzicht '[Corporate Governance Code-matrix](#)' (Matrix) laat ook zien welke bepalingen deels worden toegepast of niet van toepassing zijn, bijvoorbeeld omdat de AFM een zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) is in de vorm van een stichting. De Matrix is via de website van de AFM openbaar gemaakt. In het algemeen geldt dat bepalingen over de raad van commissarissen zijn vertaald naar de raad van toezicht.

Compliance en Integriteit

Compliance en integriteit staan bij de AFM hoog in het vaandel. Gelet op onze rol als toezichthouder op de financiële markten hebben AFM-medewerkers een voorbeeldfunctie wat integriteit betreft. Ook van de organisatie als geheel wordt hierin een voorbeeldrol verwacht. De positie en de reputatie van de AFM als toezichthouder kunnen alleen gegarandeerd zijn als zij zelf vooraanstaand is op het gebied van integriteit en integriteitbeleid. Dit beleid houdt onder meer in dat medewerkers niet onnodig worden blootgesteld aan integriteitrisico's en ondersteund worden in de omgang met dilemma's. Van de medewerkers van de AFM wordt verwacht dat zij zich professioneel gedragen en dat zij zorgvuldig en verantwoordelijk omgaan met de bevoegdheden, middelen en informatie.

Binnen de AFM wordt onder integriteit verstaan:

- + Handelen vanuit de professionele verantwoordelijkheid en in overeenstemming met wet- en regelgeving. Zowel naar de letter als naar de geest.
- + Zorgvuldige afwegingen maken tussen belangen van alle betrokken stakeholders (binnen en buiten de organisatie) bij handelingen en besluitvorming.
- + Bereid zijn verantwoording af te leggen over genomen besluiten (transparantie).
- + Handelen in overeenstemming met onze normen en waarden en/of met algemeen aanvaarde fatsoensnormen, daarbij de context in aanmerking nemend.

De ontwikkeling van de compliancefunctie

Om compliance en integriteit te waarborgen kent de AFM een Compliance Charter en heeft zij compliance officers benoemd. Hiermee is een rechtstreekse rapportage lijn met het bestuur en de voorzitter van de raad van toezicht geborgd, evenals toegang tot informatie en beschikbaarheid van toereikende middelen. De compliancefunctie van de AFM bestond in 2017 uit een chief compliance officer, een senior compliance officer en een compliance officer, met waar nodig aanvullende ondersteuning (bijvoorbeeld training, screening en onderzoeken). Ook werkt de compliance-functie samen met andere tweedelijnsfuncties, zoals de privacy officer en de information security officer. De compliance-functie rapporteert periodiek aan het bestuur en de raad van toezicht. Daarnaast rapporteert de voorzitter van de raad van toezicht halfjaarlijks aan de minister van Financiën over compliance-aspecten die aan de orde zijn geweest in de rvt.

Activiteiten 2017

De activiteiten van de afdeling Compliance & Integriteit (C&I) zijn gebaseerd op een door het bestuur vastgesteld jaarplan.

Een belangrijk deel van de activiteiten van de compliancefunctie is regulier van aard. De activiteiten bestaan onder meer uit de bewustmaking van medewerkers door bijvoorbeeld trainingen, informatie via intranet-berichten en dialoog tijdens speciaal georganiseerde gesprekken.

Daarnaast vindt monitoring plaats van onder meer privébeleggingstransacties, nevenactiviteiten, uitnodigingen en geschenken. Een deel van de processen vindt inmiddels geautomatiseerd plaats, voor een ander deel wordt dit verder ontwikkeld.

Het onderwerp compliance is tijdens de periodieke reguliere vergaderingen van de raad van toezicht een vast agendapunt. In de raad van toezicht (rvt) zijn individuele nevenactiviteiten behandeld en is geregeld aandacht geweest voor het compliance- en integriteitsbeleid in bredere zin. Ook heeft C&I een training verzorgd voor leden van de rvt.

Handhaving

C&I onderzoekt integriteitsignalen en volgt daarbij het handhavingsbeleid van de AFM. In 2017 betroffen deze signalen mogelijke schijn van belangenverstremgeling en vertrouwelijke informatie.

Ieder relevant signaal leidt tot een feitenonderzoek. Afhankelijk van de uitkomst van dit onderzoek vindt al dan niet handhaving plaats. In 2017 heeft C&I een aantal signalen ontvangen die op de gebruikelijke wijze zijn onderzocht. In geen geval heeft dit geleid tot handhaving.

Klachtenregeling

Iedereen heeft het recht om door de AFM en haar medewerkers op een correcte manier te worden behandeld. Als een persoon van mening is dat dit niet het geval is geweest, kan hij of zij een klacht indienen bij de General Counsel van de AFM. Klachten worden zorgvuldig en in overeenstemming met het klachtenreglement en de Algemene wet bestuursrecht (Awb) afgehandeld.

In 2017 heeft de General Counsel vijf klachten behandeld (2016: vijf). Deze klachtdossiers waarin tot een inhoudelijk oordeel is gekomen, betroffen – kort samengevat – klachten over door de AFM gemaakte keuzes in beleid en handhaving. Alle klachten zijn (goedgevoel) ongegrond verklaard.

Juridische procedures en toelichting

Bezwaren

In 2017 heeft de AFM 150 bezwaren ontvangen, ruim 22% minder dan in 2016 (193). Het merendeel van de bezwaren (91) richtte zich tegen de heffingen die zijn opgelegd op grond van de Wet bekostiging financieel toezicht (Wbft). Deze bezwaren hadden betrekking op heffingen voor eenmalige toezichthandelingen en heffingen voor het doorlopend toezicht. Van de overige 59 bezwaren betrof het merendeel een opgelegde boete (11), de intrekking of afwijzing van een vergunning(aanvraag) (14), een opgelegde last onder dwangsom (9) of de afhandeling van een wob-verzoek (4). In totaal zijn er in 2017 152 bezwaren afgehandeld. Daarvan zijn er 49 ingetrokken, 47 niet-ontvankelijk, 5 (gedeeltelijk) gegrond en 51 ongegrond verklaard. De

AFM heeft in ruim 93% van de gevallen een beslissing op bezwaar genomen binnen de daarvoor geldende wettelijke termijnen. Dit is in lijn met de verbetering die in 2016 is ingezet (2016: 93%, 2015: 60%). De AFM spant zich hiervoor actief in, onder meer door interne processen en beheersingsmaatregelen, zonder afbreuk te doen aan de zorgvuldigheid van de besluitvorming.

Gerechtelijke procedures

Het totaal aantal aanhangig gemaakte gerechtelijke procedures is in 2017 gedaald ten opzichte van 2016 (49 in 2017 tegenover 54 in 2016). In 2017 is in 51 gerechtelijke procedures (voorlopige voorzieningen, beroep en hoger beroep) uitspraak gedaan. Een aantal procedures is mede rechtsvormend en principieel van aard. In ruim 70% van de procedures was de uitkomst (overwegend) positief voor de AFM. Daarvan is bijvoorbeeld sprake als een door wederpartij gevraagde voorziening wordt afgewezen, beroep of hoger beroep van wederpartij ongegrond verklaard wordt, of als het oordeel van de AFM voor het overgrote deel in stand is gebleven. Het genoemde percentage kan van jaar op jaar fluctueren.

Hoorcommissie

Voordat de AFM op een bezwaar beslist, stelt zij belanghebbenden in de gelegenheid om de bezwaren mondeling toe te lichten bij de hoorcommissie. Alleen als er redelijkerwijs geen twijfel mogelijk is over de te nemen beslissing op bezwaar, wordt hiervan afgezien. Dit geldt voor het merendeel van de heffingsbezwaren. Wanneer belanghebbenden hebben verklaard geen gebruik te willen maken van het recht om te worden gehoord, wordt geen hoorzitting gehouden. De hoorcommissie van de AFM, niet zijnde een adviescommissie in de zin van artikel 7:13 van de Algemene wet bestuursrecht, bestaat uit een externe voorzitter, een jurist van de afdeling Juridische Zaken en (soms) een vertegenwoordiger van de afdeling die het primaire besluit heeft voorbereid waartegen bezwaar wordt gemaakt. De hoorcommissie had in 2017 twee externe voorzitters: de heer mr. drs. C.O.W. Dubbelman en mevrouw prof. mr. drs. C.M. Grundmann - Van de Krol. In 2017 vonden 23 hoorzittingen plaats. Dit is vergelijkbaar met voorgaand jaar. Bij ongeveer 75% van de zittingen draait het om besluiten die de AFM ambtshalve heeft genomen (zoals een boete, vergunningintrekking

of een heffing). Van de hoorzitting wordt een verslag gemaakt. Dit is onderdeel van de uiteindelijke beslissing op bezwaar.

Besturingscyclus en risicobeheersing

Voor de interne sturing en de externe verantwoording maakt de AFM gebruik van een besturingscyclus. In deze cyclus vindt binnen de financiële randvoorwaarden het proces plaats van (strategische) planning, uitvoering, (bij)sturing en verantwoording. Aan de hand van tussentijdse meetmomenten wordt beoordeeld of de AFM 'op koers' ligt. Zo nodig wordt bijgestuurd. Externe belanghebbenden krijgen informatie over de voortgang. In het jaarverslag leggen wij verantwoording af over de resultaten en effecten van onze inspanningen.

Algemeen

Bestuur en management zijn verantwoordelijk voor opzet, bestaan en werking van een stelsel van risico-management. Onderdeel van dit stelsel is een risico-managementproces, waarin in relatie tot de te bereiken doelen risico's worden geïnventariseerd, beheersmaatregelen worden getroffen en de ontwikkeling van het risico wordt gemonitord. De AFM heeft de risico-beheersing geïntegreerd en verankerd in de besturingscyclus. Op deze wijze maakt deze deel uit van de prestatiedialoog die het bestuur voert met de afdelingshoofden. De opzet van de risicobeheersing is afgestemd met de raad van toezicht en de externe accountant.

De AFM maakt onderscheid tussen de risico's die in de markt optreden en de risico's die zij als organisatie ondervindt (organisatierisico's). Over de specifieke beheersing van de belangrijkste risico's in de markt, de toprisico's, wordt elders in dit jaarverslag uitgebreid gerapporteerd.

De organisatierisico's die een rechtstreekse relatie hebben met de jaarrekening zijn ondergebracht in een stelsel van In Control Verklaringen.

Toezichtrisico's

Het is de wettelijke en maatschappelijke taak van de AFM om toe te zien op het gedrag op de financiële markten. De AFM onderzoekt gestructureerd welk gedrag als ongewenst kan worden gezien, en waar

en op welke wijze de toezichtcapaciteit kan worden ingezet. In afstemming met de stakeholders wordt bepaald wat de 'belangrijkste risico's zijn. Deze top 10 van risico's maakt deel uit van de Agenda 2017. Gedurende het jaar wordt actief gestuurd op het behalen van de in de Agenda 2017 gedefinieerde resultaten. Gedurende het jaar worden nieuwe ontwikkelingen op de financiële markten gemonitord en wordt bepaald of bijstelling en/of aanvulling van de strategische doelstellingen gepast is.

Organisatierisico's

De organisatierisico's zijn de risico's waarop de AFM rechtstreeks invloed kan uitoefenen. Deze risico's hebben met alle facetten van onze bedrijfsvoering

te maken. De belangrijkste organisatierisico's maken deel uit van de Agenda 2017, en daarmee van zowel de interne als de externe besturingscyclus. In 2017 is een start gemaakt om het stelsel van beheersing van organisatierisico's steviger te verankeren in de organisatie. Het three lines of defence-model is nader ingevuld op het terrein van risicomangement, besloten is tot de instelling van een Operational Risk Board en de methode van risicoidentificatie is herijkt, met als doel te komen tot een meer dekkend stelsel van risicobeheersing.

Belangrijkste organisatierisico's	Beheersmaatregelen 2017	Realisatie	Ontwikkeling risico
<p>Er ontstaat een verwachtingskloof tussen rol en effectiviteit van het toezicht, waardoor er onvoldoende maatschappelijk draagvlak is voor het toezicht van de AFM (license to operate/ mandaat)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stakeholders <ol style="list-style-type: none"> a. Zichtbaar maken van het beleid en de effecten daarvan richting overheid en samenleving (verantwoording). b. Betekenis geven: Stelselmatig uitleggen rol en mandaat en managen van verwachtingen op basis van heldere positionering en profilering (met focus op specifieke thema's/ top10- risico's). Creëren van realistisch verwachtingspatroon bij politiek en samenleving onder meer door te communiceren wat de AFM wel en niet doet. c. Verbinden: Dialoog met stakeholders: gericht stakeholdermanagement op basis van uitkomsten stakeholderonderzoek en gekoppeld aan de positionering/profilering en top10-risico's 2. Issuesmanagement: beperken reputatieschade en kansen benutten. 	<ul style="list-style-type: none"> + De AFM publiceert op alle toezichtvlakken haar voortgang, onderzoeksrapporten en leidraden. Ook maken we handhaving zichtbaar door de publicatie van boetes en andere maatregelen. + De publicatie van de Agenda waarbij de AFM in 2017 voor het eerst ook een publieksversie heeft ontwikkeld om de Agenda toegankelijker te maken voor het publiek. + Met de publicatie van haar Jaarverslag 2016 heeft de AFM verantwoording afgelegd over het jaar 2016. De media zijn actief betrokken bij deze publicatie en dit heeft tot diverse (waarschuwend) krantenartikelen geleid zoals over hypotheek. + De AFM is op verschillende manieren voortdurend in dialoog met haar omgeving (zie ook tabel met overzicht in hoofdstuk over stakeholdermanagement). + AFM'ers (bestuurders, hoofden, medewerkers) leggen het toezicht van de AFM uit op (inter)nationale events, congressen of bijeenkomsten die zijn gericht op diverse doelgroepen (studenten, ondertoezichtstaande ondernemingen, publiek, beleggers, accountants, etc). + Verschillende gerichte publicaties om het publiek te waarschuwen zoals bijvoorbeeld de waarschuwingen voor ICO's (november), crypto's (september) en de waarschuwingen bij de publicatie van de Leidraad Hypotheken in Q1 2017. 	<p>Dit risico krijgt permanent aandacht. Voortdurend worden acties ondernomen (continue dialoog met stakeholders nationaal en internationaal, contacten met de media, publicatie van onderzoeken, verantwoording via Agenda en Jaarverslag, stakeholdersonderzoek etc.) om draagvlak voor het toezicht te vergroten en het beleid en de effectiviteit van het toezicht zichtbaar te maken voor een breder publiek. Voor een deel ligt de beheersing van dit risico binnen de invloedssfeer van de AFM, voor een ander deel heeft de AFM ook te maken met externe invloeden en maatschappelijk trends zoals het afnemende vertrouwen in instituties. 'Maatschappelijk draagvlak' is lastig meetbaar. Ook de komende tijd heeft de beheersing van dit risico aandacht nodig.</p>
<p>Het spanningsveld tussen de politiek en de bescherming van publieke belangen kan leiden tot disbalans in de rol van de AFM en de rol van de betrokken ministeries.</p>	<p>Samenwerken met behoud van ieders rol. Dialoog met betrokken departementen op alle niveaus.</p>	<p>Er zijn op allerlei niveaus geregeld en frequent overleggen geweest met de ministeries van Financiën en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW).</p> <p>Zo is er regulier overleg tussen het bestuur met de minister van Financiën, evenals tussen het management van de AFM met de verschillende lagen van het management van de ministeries. Op werkvloerniveau is er contact over onder meer beleidsdossiers en wordt daar ook nauw samengewerkt.</p> <p>Daarnaast zijn de ministeries van Financiën en SZW toegehoord bij het adviserend panel, waarin onder meer de begroting en de agenda van de AFM worden besproken.</p>	<p>Het risico blijft relatief stabiel op de achtergrond aanwezig.</p>

Belangrijkste organisatierisico's	Beheersmaatregelen 2017	Realisatie	Ontwikkeling risico
<p>De kwaliteit en functionaliteit van IT-systemen bieden onvoldoende ondersteuning bij het uitvoeren van toezicht en dragen onvoldoende bij aan het gewenste beveiligingsniveau en medewerkers zijn zich onvoldoende bewust van de risico's.</p>	<p>Investeren in toezichtsystemen (o.a. voor MiFID II).</p> <p>Professionaliseren bedrijfsvoering – uitvoeren masterplan voor IT.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Intern overleg is ingevoerd, waarin business en Informatievoorziening samen kijken naar kwaliteit van de IT-dienstverlening en de nieuwe wensen en ontwikkelingen. De businessdomeinen hebben de lead om aan te geven wat binnen de budgettaire ruimte en overige kaders de meeste toegevoegde businesswaarde heeft. 2. In november is het MasterPlan release 1 opgeleverd. Het Masterplan ontrafelt en herbouwt in 2 plateau's en gaat terug naar de basis van reeds aanwezige standaardapplicaties (Microsoft-gebaseerde omgeving) waarvoor deze zijn bedoeld. Hierdoor wordt een aantal structurele knelpunten opgelost en worden de randvoorwaarden voor een AFM Informatieplan (Plateau 3 en verder; procesoptimalisatie en datagedreven toezichthouder) gerealiseerd. Tegelijkertijd zijn de voor MiFID II noodzakelijk aanpassingen doorgevoerd. 	<p>De informatievoorziening-keten binnen de AFM vraagt door de snelheid van ontwikkelingen zowel in- als extern permanent aandacht. Om dit risico structureel te verminderen is een ICT-visie opgesteld, waarin de interne regierol en bijpassend mandaat worden versterkt, enterprise governance guiding principles worden toegepast en een sourcingstrategie ontwikkeld gaat worden.</p>
<p>Onvoldoende behoud van kennis, in- en doorstroom personeel in een aantrekkelijke markt en in een transitie naar een meer datagedreven toezichthouder.</p>	<p>Strategische personeelsplanning versterken.</p> <p>Investing in werving en opleiding ter verhoging van expertise.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. In 2017 zijn de MT's van de afdelingen onder begeleiding van HR gestart met het doorlopen van het 'Strategische Personeels Planning' (SPP)-proces met als eindresultaat een actieplan gereed voor uitvoer (en bijsturing) in 2018. 2. Met behulp van een extern bureau is een pool opgebouwd voor Registeraccountants. Voor deze pool is een event georganiseerd en een nieuwe wervingsite en wervingsstrategie ontwikkeld. 3. De Toezichtacademie is dit jaar verder uitgebouwd en geprofessionaliseerd. 	<p>Risico is ondanks uitvoering van beheersmaatregelen onveranderd. Instroom (teller op 125) is succesvol gerealiseerd, maar gezien krappe arbeidsmarkt in het bijzonder op het gebied van bijvoorbeeld registeraccountants en data-analisten blijft het een risico dat ook komend jaar aandacht verdient.</p>
<p>Onvoldoende effectgerichtheid en wendbaarheid interne organisatie</p>	<p>Versterken besturing, leiderschapsprogramma</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De besturing van de AFM is versterkt door de invoering van kort cyclisch sturen met behulp van KPI's. Op afdelings-, portefeuille- en AFM-breed niveau wordt gestuurd in prestatiedialogen aan de hand van een dashboard. In totaal negen afdelingen sturen inmiddels zowel op afdelings- als teamniveau kort cyclisch met de AFM Werkwijze. De implementatie in de afdelingen wordt vervolgd in 2018. 2. De ontwikkeling van het leiderschap is verder opgepakt. Vanuit de implementatie van de AFM Werkwijze wordt resultaatgericht leiderschap versterkt. Daarnaast is gewerkt aan het leiderschap 	<p>Ontwikkelingen in dit risico hebben een langere looptijd. We zetten bestaande samenwerkingsverbanden door, zodat er uiteindelijk een substantieel en duurzaam neerwaarts effect op het risico van uitgaat.</p>

Belangrijkste organisatierisico's	Beheersmaatregelen 2017	Realisatie	Ontwikkeling risico
		<p>van managers en hebben hoofden en managers gewerkt aan individuele ontwikkelpunten.</p> <p>3. De quality assurance-onderzoeken en daaruit voortvloeiende leermodules voor, bijvoorbeeld de probleemanalyse hebben gezorgd voor verbetering van de effectiviteit.</p>	
<p>Door de noodzakelijke scherpe prioritering binnen ons brede takenpakket bestaat het risico dat we bij de uitvoering van onze toezichtstaak onvoldoende aandacht kunnen geven aan risico's in de markt.</p>	<p>Monitoren van ontwikkelingen in de markt als onderdeel van doorlopend toezicht. Als risico's zich voordoen, leidt dat mogelijk tot herprioritering.</p>	<p>In het doorlopende toezicht worden continu signalen opgepikt, meldingen van consumenten en andere marktpartijen ontvangen, signalenanalyses uitgevoerd, marktbevingen gevolgd, enzovoort. Daarbij wordt zorgvuldig afgewogen welke risico's de meeste toezichtaandacht verdienen. De grootste tien risico's vormen de basis voor waar in de toezichtjaarplannen de meeste extra aandacht naar zal uitgaan en worden in de externe agenda gepubliceerd. De sectoroverstijgende risico's worden daarnaast regelmatig apart besproken in een intern risk panel.</p>	<p>De beweging is ingezet naar een meer structurele aanpak van risico-identificatie, -analyse en -prioritering, onder meer door een beter CRM, doorontwikkeling van signalenanalyseproces en meer datagedreven analyse van risico's.</p>

Tabel 3: Overzicht Organisatierisico's

In Control Verklaring

Met de 'In control verklaring' legt het bestuur verantwoording af over de kwaliteit van de interne beheersing. Onderdeel hiervan is de kwaliteit van de externe verslaggeving. Om te komen tot een uitspraak hierover is voor de relevante processen beschreven hoe zij in elkaar zitten, welke risico's aan de verschillende stappen in een proces zijn verbonden en welke beheersmaatregelen op de risico's van toepassing zijn. De eigenaren van de processen verklaren dat deze beheerst hebben plaats gevonden. De eigenaren verklaren hiermee niet alleen dat de opzet van de risicobeheersing op orde is, maar ook de werking. Met het onderliggende stelsel van in control-verklaringen is de AFM van oordeel dat de systemen van interne risicobeheersing en controle naar behoren hebben gefunctioneerd en een redelijke mate van zekerheid geven dat de financiële verslaggeving geen onjuistheden van materieel belang bevat.

Verantwoording rechtmatigheid financieel beheer

De AFM heeft het financieel beheer gestructureerd vormgegeven. Wij hanteren hiervoor een stelsel van interne procedures met ingebouwde controles, zoals autorisatie, functiescheidingen, verplichte documentatie en vastlegging van het financieel beheer.

In 2017 heeft de AFM de tolerantiegrens voor onrechtmatige inkopen van 1% van de gerealiseerde lasten overschreden. In 2016 was de overschrijding 1,14%. Daarom heeft de AFM met behulp van een externe expert alle lopende overeenkomsten doorgelicht om aanbestedingsknelpunten te inventariseren.

Conclusie van deze inventarisatie is dat het totaalbedrag aan onrechtmatige uitgaven en verplichtingen in 2017 op €4,9 mln uitkomt. Dit is gelijk aan 4,8% van de gerealiseerde lasten van €102 mln. De onrechtmatige uitgaven van 2017 vloeien voort uit overeenkomsten die veelal zijn gesloten voor wijziging van de Aanbestedingswet 2012 per 1 juli 2016. Het hogere bedrag aan onrechtmatigheid t.o.v. 2016 is het gevolg van gewijzigde inzichten met betrekking tot de interpretatie van het aanbestedingsrecht m.b.t. enkele grote overeenkomsten. Er zijn geen nieuwe onrechtmatige overeenkomsten in 2017 bijgekomen. In 2017 heeft de AFM de niet-rechtmatige overeenkomsten waar mogelijk opnieuw aanbesteed. Bij andere overeen-

komsten zal geen gebruik worden gemaakt van verleningsopties, zodat de onrechtmatigheid wordt beperkt en vervroegd rechtmatig kan worden aanbesteed.

Ter voorkoming van toekomstige onrechtmatige uitgaven zijn verschillende maatregelen genomen. Tegelijkertijd kost het duurzaam verbeteren van de organisatie tijd. De inkooporganisatie wordt gereorganiseerd, er is inhuurbeleid vastgesteld en het inkoopbeleid is aangepast. In 2017 is gestart met de reorganisatie van het inkoopproces van de AFM. De inkoopfunctie was decentraal georganiseerd en wordt omgevormd naar een centrale inkoopafdeling. In lijn met het three lines of defence-model zal in de nieuwe inkooporganisatie aanbestedingsrechtelijke kennis aanwezig zijn en zal een advies- en controlefunctie worden ingericht binnen de afdeling Juridische Zaken. Met deze maatregelen worden de checks and balances versterkt, ter waarborging van de rechtmatigheid van inkopen. Deze organisatiewijziging zal per 1 januari 2018 ingaan.

Accountantscontrole

Een externe accountant controleert de jaarrekening van de AFM. Deze accountant valt conform artikel 5 lid 3 van de Wet bekostiging financieel toezicht niet onder het toezicht van de AFM. Gekozen is voor de Auditdienst Rijk (ADR), die de interne auditfunctie verzorgt bij verschillende ministeries, waaronder het ministerie van Financiën.

Het ministerie van Financiën, waaronder de ADR valt, heeft voor de controleopdracht bij de AFM specifieke maatregelen getroffen om de onafhankelijkheid te waarborgen. De controle is belegd bij een accountant die vanuit zijn functie bij de ADR of vanuit zijn verantwoordelijkheid voor werkzaamheden van de ADR bij andere opdrachtgevers niet betrokken wordt bij vraagstukken die op enigerlei wijze verband houden met de AFM.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Het goed functioneren van de financiële markten is van groot publiek belang. Het toezicht hierop – de kerntaak van de AFM – houdt per definitie in dat wij Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) ondersteunen. MVO is verweven in onze missie, kernwaarden en processen. De AFM ziet bijvoorbeeld toe op de integere en beheerste bedrijfsvoering van financiële

ondernemingen en versterking van de continuïteit in die bedrijfsvoering. Verder draagt de AFM actief bij aan discussies over duurzaamheid, de rol van financiers, financiële en fysieke posities in grondstoffen en daarvan afgeleide financiële producten en de meer strategische en geïntegreerde wijze van verslaggeving hierover. Zo draagt de AFM als toezichthouder indirect bij aan een breder maatschappelijk gewenst MVO-beleid.

Met het oog op duurzaamheid binnen de AFM is het 'kernprogrammeerteam duurzaamheid' van start gegaan. Dit team stelt een jaarlijks duurzaamheidsplan op en heeft als meerjarige opdracht om het thema duurzaamheid in alle kerntaken van de AFM te integreren. Het fungeert onder meer als coördinator/initiator van (toezicht)activiteiten en als interne en externe aanjager van het thema duurzaamheid. Ook coördineert dit team periodieke rapportages en publicaties over duurzaamheid.

MVO-scorecard

Ook in de bedrijfsvoering van de AFM neemt MVO een belangrijke plaats in. De MVO-activiteiten worden zo goed mogelijk meetbaar gemaakt. Hiervoor gebruiken wij een MVO-scorecard. Deze scorecard geeft inzicht in de korte- en langetermijndoelen, verdeeld over vijf pijlers: werkgever, inkoper, gebruiker, omgeving en toezicht. Enkele belangrijke resultaten uit 2017:

- + Toezicht: het bestuur heeft besloten om 'Onvolgende focus op duurzaamheid' op te nemen in de lijst van top10-risico's in de AFM-agenda 2018.
- + Gebruiker: de AFM wil haar CO₂-uitstoot vermin-

deren. Door de uitstoot te meten en te vergelijken (benchmarken) met soortgelijke organisaties wordt het resultaat zichtbaar. In 2017 zijn de koelmachines van het kantoorgebouw vervangen door de eigenaar van het gebouw. Deze vervanging leidt tot verlaging van energie-gebruik en kosten.

- + Omgeving: De AFM wil betrokkenheid tonen bij haar directe en indirecte omgeving door medewerkers te stimuleren en te faciliteren om deel te nemen aan maatschappelijke initiatieven die in het verlengde van de kerntaak van de AFM liggen. Daarnaast erkent de AFM het belang van actieve participatie in initiatieven in haar directe omgeving, zoals buurtinitiatieven. In 2017 heeft de AFM een bijdrage geleverd aan de vergroting van financiële bewustwording/geletterdheid van consumenten door ondersteuning tijdens 'De week van het geld' en 'De week van het pensioen'. Daarnaast zijn AFM'ers betrokken geweest bij een aantal maatschappelijke initiatieven en heeft er een Stakeholdersonderzoek plaatsgevonden.

De AFM stelt stelselmatig MVO-overwegingen centraal bij nieuwe keuzes voor contracten, mobiliteit, gebouwinrichting en lokale maatschappelijke betrokkenheid. De AFM ziet dit als integraal onderdeel van haar rol als organisatie van publiek belang.

04 Jaarrekening

→ **116**

Staat van opbrengsten en lasten
Balans

→ **118**

Kasstroom-overzicht

→ **119**

Toelichting algemeen en grondslagen
van waardering en resultaatbepaling
Toelichting op de staat van
opbrengsten en lasten

→ **126**

Bezoldiging bestuur en raad
van toezicht

→ **132**

Toelichting op de balans

→ **143**

Realisatie 2017, begroting
2017 en 2018

Staat van opbrengsten en lasten

voor de jaren eindigend op 31 december

(Bedragen in duizenden euro's)		2017	Begroting 2017	2016
Opbrengsten				
Heffingen	a.	91.476	98.094	88.159
Boetes	b.	4.074	-	3.778
Lasten onder dwangsom	b.	19	-	18
Overheidsbijdragen	c.	332	354	382
Overige Opbrengsten	d.	3.000	-	-
Totale opbrengsten		98.902	98.448	92.337
Lasten				
Personeelslasten	e.	76.441	74.672	69.181
Afschrijvingslasten vaste activa	f.	1.948	2.194	1.827
Overige bedrijfslasten	g.	23.871	21.608	19.100
Totale lasten		102.260	98.474	90.109
Financiële baten en lasten	h.	- 22	-26	-23
Som der lasten	i.	102.238	98.448	90.086
Exploitatiesaldo	r.	- 3.337	-	2.251

Balans per 31 december

(Bedragen in duizenden euro's)		2017	2016
Activa			
Vaste activa			
<i>Immateriële vaste activa</i> j.			
Ontwikkelde software	48		347
		48	347
<i>Materiële vaste activa</i> k.			
Verbouwingen	474		1.059
Inventaris	1.201		687
Computerapparatuur & software	1.109		1.374
		2.783	3.120
<i>Financiële vaste activa</i>			
Huurwaarborgrekening	q. 1.026		1.026
		1.026	1.026
		3.857	4.493
Vlottende activa			
<i>Vorderingen</i>			
Debiteuren	l. 11.773		7.101
Kortlopende vorderingen en overlopende activa	m. 11.047		3.916
		22.820	11.017
<i>Liquide middelen</i>			
Liquide middelen	n. 10.051		27.656
		10.051	27.656
		32.870	38.673
Totaal		36.727	43.166
Passiva			
Voorzieningen	o.	3.191	1.304
Langlopende leningen (langer dan 1 jaar)			
Ministerie van Financiën	p.	13.000	19.000
Kortlopende schulden (ten hoogste 1 jaar)			
Nog (terug) te betalen aan Ministerie van Financiën	q.	22	130
Te verrekenen exploitatiesaldo	r.	1.950	6.582
Crediteuren		4.138	3.513
Belastingen en premies sociale verzekeringen		3.590	3.476
Overige schulden en overlopende passiva	s.	10.837	9.161
		20.536	22.863
Totaal		36.727	43.166

Kasstroomoverzicht

voor de jaren eindigend op 31 december

(bedragen in duizenden euro's)		2017	2016
Kasstroom uit operationele activiteiten			
Exploitatiesaldo		- 3.337	2.251
<i>Aanpassingen voor:</i>			
- Afschrijvingslasten immateriële vaste activa	<i>f.j.</i> 226		207
- Desinvesteringen immateriële vaste activa	<i>j.</i> 73		-
- Afschrijvingslasten materiële vaste activa	<i>f.k.</i> 1.722		1.620
- Desinvesteringen materiële vaste activa	<i>k.</i> 37		-
- Mutatie van de voorzieningen	<i>o.</i> 1.887		- 2.607
		3.945	- 780
<i>Toename (-/-) / afname in het werkkapitaal:</i>			
- Kortlopende vorderingen	- 11.803		11.669
- Kortlopende schulden	2.306		3.727
		- 9.497	15.396
Afdracht boetes en dwangsommen toekomstend aan de Staat conform art. 7 Wbft	- 1.296		- 1.140
Kasstroom uit operationele activiteiten		- 10.184	15.727
Kasstroom uit investeringsactiviteiten			
Investeringen in materiële vaste activa	<i>k.</i> - 1.427		- 1.108
Desinvesteringen in materiële vaste activa	<i>k.</i> 6		5
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		- 1.422	- 1.103
Kasstroom uit financieringsactiviteiten			
Aflossing langlopende schulden	<i>p.</i> - 6.000		-
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		- 6.000	-
Netto-kasstroom		- 17.605	14.623
Eindsaldo 31 december	<i>n.</i> 10.051		27.656
Af: beginsaldo 1 januari	<i>n.</i> 27.656		13.033
Mutatie liquide middelen		- 17.605	14.623

Het bedrag aan liquide middelen wordt bij letter n toegelicht.

Toelichting algemeen en grondslagen van waardering en resultaatbepaling

ALGEMEEN

De Autoriteit Financiële Markten (AFM) is een stichting die statutair is gevestigd in Amsterdam en staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41207759.

Zoals voorgeschreven in de Kaderwet zelfstandige bestuursorganen is de jaarrekening van de AFM zoveel mogelijk ingericht met overeenkomstige toepassing van Titel 9 Boek 2 BW. Daar waar van Titel 9 Boek 2 BW wordt afgeweken, wordt dat expliciet aangegeven. Tevens moet de jaarrekening van de AFM voldoen aan de Wet bekostiging financieel toezicht (Wbft) en de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

De bedragen in deze jaarrekening zijn weergegeven in duizenden euro's, tenzij anders is vermeld. De in de tabellen opgenomen getallen zijn afgeronde bedragen. Hierdoor kunnen zich afrondingsverschillen voordoen.

GRONDSLAGEN VOOR RESULTAATBEPALING

De opbrengsten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop zij betrekking hebben.

De lasten van de AFM worden hoofdzakelijk gedekt door opbrengsten uit jaarlijkse heffingen die worden opgelegd aan de ondertoezichtstaande ondernemingen. Verder bestaan de opbrengsten uit vaste bijdragen die zijn gekoppeld aan de behandeling van aanvragen en registraties (eenmalige verrichtingen) en uit overheidsbijdragen voor het BES-toezicht. Daarnaast heeft de AFM de mogelijkheid om boetes en lasten onder dwangsom op te leggen.

Als een bezwaar, beroep of hoger beroep tegen een opgelegde heffing gegrond wordt verklaard, wordt het te restitueren bedrag in mindering gebracht op de opbrengsten uit heffingen.

De opbrengsten van boetes en lasten onder dwangsom worden als opbrengsten verantwoord zodra is voldaan aan de volgende twee feiten: (a) zij staan onherroepelijk vast en (b) de AFM heeft de opgelegde bedragen daadwerkelijk ontvangen. Hiermee wijkt de AFM af van Titel 9 Boek 2 BW. In artikel 7 van de Wet bekostiging financieel toezicht (Wbft) is opgenomen dat de AFM de opbrengsten van boetes en lasten onder dwangsom tot een bedrag van €2,5 miljoen per jaar niet afdraagt aan de Staat. Deze gerealiseerde opbrengsten tot €2,5 miljoen worden in het daaropvolgende jaar verrekend met de heffing voor het doorlopend toezicht. De gerealiseerde opbrengsten boven €2,5 miljoen komen via de bestemming van het exploitatiesaldo toe aan de Staat. Zie de toelichting bij letter r.

De AFM is voor de uitvoering van haar wettelijke taken vrijgesteld van omzetbelasting. Door een aanpassing in de fiscale wet- en regelgeving per 1 januari 2016 is de AFM niet meer automatisch van vennootschapsbelasting (VPB) vrijgesteld. Uit een analyse die de AFM in 2017 van haar activiteiten heeft uitgevoerd, is gebleken dat net als in 2016 veruit het grootste gedeelte van haar activiteiten niet VPB-plichtig is. De AFM heeft bij de Belastingdienst op basis van deze analyse het verzoek ingediend om voor boekjaar 2017 geen VPB-aangiftebiljet uit te reiken. Dit verzoek heeft de Belastingdienst gehonoreerd.

WAARDERINGSGRONDSLAGEN VOOR DE BALANS

De activa en verplichtingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde tenzij anders vermeld.

Immateriële vaste activa

De ontwikkelde software onder de immateriële vaste activa wordt gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs en wordt op basis van de geschatte economische levensduur lineair afgeschreven. Het verloop van de afschrijvingen houdt gelijke tred met de genoten economische voordelen die hier in de verstreken perioden mee gepaard gingen. In de regel wordt voor ontwikkelde maatwerksoftware een afschrijvingstermijn van 3 jaar gehanteerd.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs en worden lineair over de verwachte economische levensduur afgeschreven.

In de regel worden de volgende afschrijvingstermijnen gehanteerd:

- vijf jaar voor inventaris
- drie jaar voor computerapparatuur en software
- verbouwingen: de resterende looptijd van het huurcontract.

Vlottende activa

Bij de waardering van de post 'debiteuren' wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gewaardeerd tegen contante waarde, tenzij anders vermeld.

In overeenstemming met RJ 271 treft de AFM voorzieningen voor verplichtingen die samenhangen met de jubileumregeling, de regeling pensioengratificaties en enkele andere regelingen.

Pensioenregeling

De AFM heeft de pensioenregeling bij Pensioenfonds AFM ondergebracht. Pensioenfonds AFM is een ondernemingspensioenfonds.

De belangrijkste kenmerken van de pensioenregeling en de uitvoeringsovereenkomst zijn als volgt:

- Pensioenregeling op basis van Collective Defined Contribution regeling (CDC-regeling).
- De opbouw van het pensioen vindt plaats volgens een voorwaardelijk middelloonstelsel (nagestreefde pensioenopbouw) en de pensioenaanspraken worden (voorwaardelijk) geïndexeerd als deze indexatie uit de beleggingsrendementen en het premie- en indexatiedepot van Pensioenfonds AFM kan worden gefinancierd.
- Jaarlijks wordt aan de AFM de pensioenpremie in rekening gebracht die gelijk is aan 25% van de onge-maximeerde loonsom (vastgestelde pensioenpremie).

- Pensioenfonds AFM berekent jaarlijks een kostendekkende pensioenpremie. Het positieve verschil tussen de vastgestelde pensioenpremie en de kostendekkende pensioenpremie benodigd voor de nagestreefde pensioenopbouw wordt gestort in een premie- en indexatiedepot van het Pensioenfonds AFM. Deze heeft zowel een indexatie- als een premie-egaliseringsdoel. Als de kostendekkende pensioenpremie hoger is dan de vastgestelde pensioenpremie, dan wordt de geambieerde pensioenopbouw in het betreffende jaar zodanig verlaagd dat de kostendekkende pensioenpremie gelijk is aan de vastgestelde pensioenpremie.
- Voor actieve deelnemers in dienst op 31-12-2015 wordt bij wijze van overgangsmaatregel een koopsom van 2016 tot en met 2025 in rekening gebracht voor de onvoorwaardelijke indexatie van hun pensioenaanspraken. Deze onvoorwaardelijk indexatie is beperkt tot de jaarlijkse loonindex met een maximum van 1,5%.

Disconteringsvoet jubileumverplichtingen, pensioengratificaties en overige voorzieningen:

- 0,07% (gebaseerd op een gemiddelde looptijd van 3,7 jaar en op de 'Nominale rentetermijnstructuur pensioenfonds (zero coupon)' van De Nederlandse Bank (DNB).

Looninflatie (alleen voor de berekening van jubileumverplichtingen en pensioengratificaties):

- 1,50%

Pensioenleeftijd:

- Voor pensioen opgebouwd tot en met 31-12-2013: 65 jaar.
- Voor pensioen opgebouwd vanaf 1-1-2014: 67 jaar.

De voormalige-Wabb-reserve is gewaardeerd tegen nominale waarde.

Grondslagen kasstroom-overzicht

Het kasstroom-overzicht is opgesteld volgens de indirecte methode.

Toelichting op de staat van opbrengsten en lasten

ALGEMEEN

Het exploitatietekort 2017 bedraagt €3,3 miljoen. Dat is het saldo van €3,8 miljoen overschrijding van het kostenkader en €0,5 miljoen hogere opbrengsten dan begroot.

De €3,8 miljoen overschrijding van het kostenkader wordt hoofdzakelijk veroorzaakt doordat de lasten met betrekking tot het toezicht op de uitvoering van het Uniform Herstelkader (project Rentederivaten), als gevolg van de vertraging die is ontstaan bij de banken, €3,0 miljoen hoger zijn dan begroot. Het resterende verschil van €0,8 miljoen betreft een overschrijding op de reguliere bedrijfsvoering. Dat is gelijk aan 0,8% van de totale begroting van €98,4 miljoen. Deze overschrijding van €0,8 miljoen is het resultaat van €1,7 miljoen hogere incidentele lasten in verband met de overstap naar een nieuwe pensioenuitvoerder en €0,9 miljoen lagere dan begrote overige lasten. Het is voor het eerst in 5 jaar dat de AFM een overschrijding laat zien van haar kostenkader.

De hogere dan begrote opbrengst van €0,5 miljoen wordt verzaakt door een drietal factoren.

1. De heffingen voor doorlopend toezicht zijn €5,3 miljoen lager dan begroot vanwege de niet begrote verrekening van het eind 2016 aan de markt terug te geven deel van de exploitatiesaldo. De realisatie van de heffingen ten opzichte van de begroting is met €1,3 miljoen achtergebleven waardoor het totale verschil voor heffingen uitkomt op €6,6 miljoen lager dan begroot.
2. De opbrengsten uit boetes en dwangsommen worden niet in de begroting meegenomen en komen uit op €4,1 miljoen.
3. De overige opbrengsten zijn €3,0 miljoen hoger dan begroot omdat de hierboven genoemde extra lasten met betrekking het toezicht op de uitvoering van het Uniform Herstelkader (project rentederivaten) eenmalig verrekend worden met de zes bij het Uniform Herstelkader betrokken banken. Deze eenmalige verrekening is als overige opbrengst verantwoord.

Opbrengsten

a. HEFFINGEN

De heffingsopbrengsten zijn als volgt te specificeren:

	Gerealiseerd 2017	Te heffen 2017			Gerealiseerd 2016
		A Begroting 2017	B Te verrekenen uit 2016 in 2017	C = A+B Totaal te heffen 2017	
Heffingen Wbft					
Heffingen doorlopend toezicht Wbft	84.921	90.089	- 5.286	84.803	80.934
Heffingen eenmalige verrichtingen Wbft	6.540	7.996	-	7.996	7.205
Totaal Wbft	91.461	98.085	- 5.286	92.799	88.139
Heffingen BES					
Totaal BES	15	9	-	9	20
Totaal heffingen	91.476	98.094	- 5.286	92.808	88.159

Bij het merendeel van de toezichtactiviteiten zijn de werkzaamheden gekoppeld aan het doorlopend toezicht. De lasten hiervan worden gedekt door jaarlijkse heffingen aan alle ondertoezichtstaande ondernemingen in een bepaalde toezichtcategorie. De heffing in enig jaar is gebaseerd op twee componenten: 1) het te heffen bedrag uit de begroting van dat jaar (kolom A); en 2) het te verrekenen bedrag uit het voorafgaande jaar (kolom B). Daarom is voor een goede vergelijking niet alleen de begroting opgenomen maar ook het te verrekenen bedrag uit 2016.

Het totaal te heffen bedrag wordt met een wettelijk vastgelegde sleutel verdeeld over categorieën van ondertoezichtstaande ondernemingen. De AFM slaat binnen de betreffende toezichtcategorie het te heffen bedrag om via een vast bedrag per onderneming en/of een variabel tarief dat is gebaseerd op een heffingsmaatstaf. Deze maatstaf verschilt per toezichtcategorie en is vaak gerelateerd aan de grootte van een individuele onderneming. Voorbeelden van heffingsmaatstaven zijn: aantallen fte, balanstotaal en gemiddelde marktkapitalisatie.

In 2017 is €91,5 miljoen aan heffingsopbrengsten gerealiseerd. Dit is €1,3 miljoen minder dan het te heffen bedrag van €92,8 miljoen. De lagere opbrengsten bestaan uit €0,1 miljoen hogere opbrengsten bij doorlopend toezicht en €1,4 miljoen lagere opbrengsten bij de eenmalige verrichtingen.

Verschillen tussen de te heffen bedragen en realisaties op toezichtcategorieën hangen samen met onvoorziene mutaties in de populatie en met het feit dat

heffingsmaatstaven kunnen afwijken van de waarden waarmee rekening werd gehouden bij het berekenen van de tarieven.

De opbrengsten uit doorlopend toezicht zijn van €80,9 miljoen in 2016 gestegen naar €84,9 miljoen in 2017. Deze stijging is het gevolg van hogere begrote lasten in 2017 dan in 2016.

In de gevallen waarin de AFM eenmalige toezichthandelingen verricht voor ondertoezichtstaande ondernemingen worden daarvoor waar mogelijk afzonderlijke bedragen in rekening gebracht. Dat kan bij activiteiten die gekoppeld zijn aan concrete verzoeken of acties van ondernemingen, bijvoorbeeld bij aanvragen voor vergunningen, registraties, ontheffingen, bestuurderstoetsingen en beoordelingen van openbare biedingen of emissieprospectussen. Deze heffingstarieven zijn in beginsel kostendekkend en worden vastgesteld door de minister van Financiën en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

In 2017 zijn de opbrengsten uit eenmalige verrichtingen €1,5 miljoen lager dan begroot in 2017 en €0,7 miljoen lager dan de realisatie in 2016. Dit wordt voor een groot gedeelte veroorzaakt door lagere opbrengsten uit het prospectusentoezicht en openbare biedingen. Daarnaast zijn de opbrengsten uit vergunningaanvragen en personentoetsingen lager dan begroot, onder meer doordat het aantal vergunningaanvragen in het kader van de inwerkingtreding van de MiFID II per 3 januari 2018 aanzienlijk lager is gebleken dan ten tijde van het opstellen van de begroting werd verwacht.

b. BOETES EN LASTEN ONDER DWANGSOM

De opbrengsten uit boetes en lasten onder dwangsom zijn als volgt te specificeren:	2017	Begroting 2017	2016
Boetes en lasten onder dwangsom te verrekenen met de marktpartijen	2.500	-	2.500
Boetes en lasten onder dwangsom toekomend aan de staat	1.594	-	1.296
Totaal boetes en lasten onder dwangsom	4.094	-	3.796

De AFM dient op grond van artikel 7 van de Wbft de opbrengsten uit boetes en lasten onder dwangsom die het bedrag van €2,5 miljoen per jaar te boven gaan aan de Staat af te dragen. Hierdoor komt €1,6 miljoen uit de opbrengsten uit boetes en lasten onder dwangsom via

de verdeling van het exploitatiesaldo aan de Staat toe. Met marktpartijen wordt volgend jaar €2,5 miljoen aan boetes en lasten onder dwangsom via de heffingen voor doorlopend toezicht verrekend (zie letter r voor het te verrekenen exploitatiesaldo).

c. OVERHEIDSBIJDRAGEN

De overheidsbijdragen zijn als volgt te specificeren:	2017	Begroting 2017	2016
Totaal BES	332	354	382
Totaal overheidsbijdragen	332	354	382

De Staat vergoedt de lasten van het BES-toezicht (Caribisch Nederland, ofwel Bonaire, Sint Eustatius en Saba) voor zover de marktbijdrage niet toereikend is.

De overheidsbijdrage voor het BES-toezicht is in 2017 nagenoeg gelijk aan de begroting.

d. OVERIGE OPBRENGSTEN

	2017	Begroting 2017	2016
Doorbelasting Rentederivaten	3.000	-	-
Totaal overige opbrengsten	3.000	-	-

Als gevolg van de uitvoering van het Uniform Herstelkader Rentederivaten en de vertraging die hierbij is opgelopen bij de banken zijn de lasten €3,0 miljoen hoger dan begroot. Dit bedrag wordt verrekend met de zes bij het herstelkader betrokken banken en komt

daarmee niet ten laste van alle ondertoezichtstaande ondernemingen. Hierdoor zijn de overige opbrengsten €3,0 miljoen hoger dan begroot. Deze specifieke doorberekening hangt samen met de bijzondere aard van dit project.

Lasten

e. PERSONEELSLASTEN

De personeelslasten zijn als volgt te specificeren:	2017	Begroting 2017	2016
Salarissen	48.314	52.007	46.366
Sociale lasten	5.912	6.614	5.728
Pensioenlasten*	10.272	10.351	9.480
Inhuur tijdelijke arbeidskrachten	7.850	1.475	4.751
Overige personeelslasten	4.094	4.225	2.856
Totaal personeelslasten	76.441	74.672	69.181

* De pensioenlasten betreffen de aan het Pensioenfonds AFM betaalde pensioenpremie minus de eigen pensioenbijdrage van de medewerkers van de AFM (netto-pensioenpremie). De beleidsdekkingsgraad van Pensioenfonds AFM per 31 december 2017 is voorlopig vastgesteld op 100,5%. De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2016 was 97,4%.

De personeelslasten zijn €1,8 miljoen hoger dan begroot. Dit is voornamelijk het saldo van enerzijds lagere salaris-, sociale en pensioenlasten (€-4,5 miljoen) en anderzijds hogere lasten voor tijdelijke inhuur (€+6,4 miljoen).

De salarislasten zijn €3,7 miljoen lager dan begroot. Dat komt voornamelijk doordat het aantal fte's in dienst (596 fte's) lager is dan begroot (625 fte's). Als gevolg hiervan en door gewijzigde wettelijke percentages en grondslagen zijn de sociale lasten €0,7 miljoen lager dan begroot. De pensioenlasten zijn €0,1 miljoen lager dan begroot. Binnen de pensioenlasten wordt het effect van de lagere bezetting grotendeels gecompenseerd door hogere lasten voor toeslagverlening dan begroot. De lasten voor tijdelijke inhuur zijn €6,4 miljoen hoger dan begroot. Dit is voor een groot deel het gevolg van inhuur voor de tijdelijke invulling van openstaande vacatures. Daarnaast heeft inhuur van specifieke expertise plaatsgevonden op het gebied van datage-dreven toezicht (deels begroot onder de advieslasten) en de professionalisering van de bedrijfsvoering (deels begroot als reservering onder de algemene lasten). Onder de professionalisering van de bedrijfsvoering valt onder meer de uitvoering van het Masterplan Informa-

tievoorziening ter professionalisering van de IT-organisatie en infrastructuur.

De personeelslasten zijn €7,3 miljoen hoger dan in 2016. Dit is het saldo van hogere salaris-, sociale- en pensioenlasten (€+2,9 miljoen), hogere tijdelijke inhuur (€+3,1 miljoen) en hogere overige personeelslasten (€+1,2 miljoen).

De salaris- en sociale lasten zijn €2,1 miljoen hoger door de stijging van het aantal fte's in dienst, van 574 fte's in 2016 naar 596 fte's in 2017. De pensioenlasten zijn €0,8 miljoen hoger dan in 2016 door de hogere personele bezetting in dienst en hogere lasten voor toeslagverlening. De lasten voor tijdelijke inhuur zijn €3,1 miljoen hoger dan in 2016 doordat in 2017 een groter aantal openstaande vacatures is ingevuld met tijdelijke inhuur en door hogere inhuur voor de professionalisering van de IT-organisatie. De overige personeelslasten zijn €1,2 miljoen hoger door hogere lasten voor woon-werk-verkeer, hogere lasten voor werving en selectie en lagere opbrengsten door uitleen van personeel dan in 2016.

	Inclusief inhuur			Exclusief inhuur		
	2017	Begroting 2017	2016	2017	Begroting 2017	2016
Toezicht Verzekeren en Pensioenen	40	40	37	39	40	37
Toezicht Lenen, Sparen en Retailbeleggen	43	45	39	41	45	39
Toezicht Accountants en Verslaggeving	48	55	49	46	54	48
Toezicht Marktintegriteit en Handhaving	42	43	40	40	43	40
Toezicht Asset Management	32	37	27	31	36	26
Toezicht Kapitaalmarkten	67	68	62	66	68	61
Programma Innovatie & Fintech	5	5	4	5	5	4
Expertisecentrum	60	54	48	51	52	43
Accounttoezicht	20	20	19	19	20	19
Toezicht Service Centrum	33	34	32	32	34	32
Subtotaal Toezicht	389	401	358	370	397	349
Directie toezichtondersteuning	113	101	106	103	99	101
Overige afdelingen**	140	134	139	123	130	124
Totaal gemiddeld aantal werknemers op fte-basis	642	635	603	596	625	574

** De trainees zijn in deze tabel toegerekend aan de toezichtsafdelingen

Bezoldiging bestuur en raad van toezicht en enkele niet-topfunctionarissen

De AFM is als zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) uit hoofde van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) verplicht de bezoldigingen van bestuurders en in een voorkomend geval van enkele niet-topfunctionarissen te rapporteren. De AFM kijkt daarom op dit onderdeel af van artikel 2:383c Titel 9 Boek 2 BW. De AFM meent dat deze wijze van verantwoorden bijdraagt aan het inzicht en aan de vergelijkbaarheid met andere organisaties die onder de WNT- rapporteringsvoorschriften vallen.

De ingangsdatum van de WNT, hierna te noemen WNT-I, is 1 januari 2013. Het WNT-bezoldigingsmaximum is van toepassing op de leden van het bestuur van de AFM. Voor 2017 bedraagt het actuele WNT-bezoldigingsmaximum (WNT-II niveau) €181.000. Deze norm wordt jaarlijks door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) vastgesteld.

De WNT-II-norm is gepubliceerd in het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, jaargang 2016, nr. 45837.

Everts en oud-bestuurder Korte zijn benoemd voordat WNT-I in werking is getreden. De beloningsafspraken van Everts vallen onder het overgangsrecht van WNT-I. Voor Korte gold dit tot 1 november 2016. Bij de oorspronkelijke toekenning van deze beloning is het uitgangspunt geweest dat deze in redelijke verhouding staat tot de arbeidsvoorwaarden voor functies met een specialistisch karakter en de kennis en ervaring passend bij de toezichthoudende taak van de AFM.

Op basis van het overgangsrecht van WNT-I worden gerekend vanaf de ingangsdatum van deze wet, de huidige beloningsafspraken van Everts vier jaar lang gerespecteerd. Vanaf 1 januari 2017 wordt de bezoldiging van Everts, die op 1 november 2016 voor een periode van vier jaar is herbenoemd, binnen de kaders van het overgangsrecht afgebouwd.

De benoemingstermijn Korte liep op 1 november 2016 af, waarna hij uit het bestuur is teruggetreden. De bezoldiging van Korte is op deze datum naar het actuele

bezoldigingsmaximum van WNT-II van €181.000 (2016: €179.000) verlaagd, waardoor het overgangsrecht van WNT-I niet meer op hem van toepassing is. Korte blijft tot 1 maart 2018 werkzaam bij de AFM.

De voorzitter van de AFM, Van Vroonhoven, is benoemd na de inwerkingtreding van WNT-I, maar voor de ingangsdatum van WNT-II. Haar beloning valt hierdoor onder het overgangsrecht van WNT-II, waarbij het bezoldigingsmaximum van WNT-I tot 1 januari 2019 wordt gerespecteerd. In 2015 zijn nadere afspraken gemaakt voor het inkomen van Van Vroonhoven in het geval van herbenoeming in 2018. Vanaf 1 januari 2019 zal de bezoldiging in drie jaar tijd worden afgebouwd naar maximaal €220.000 per kalenderjaar.

Gezien haar brede ervaring en de zwaarte van de functie hebben de ministers van Financiën en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bij haar aanstelling in oktober 2015 besloten om voor De Vries van de uitzondering in de WNT gebruik te maken. De Vries ontvangt een inkomen - conform de individuele uitzondering zoals voorzien in de WNT - van €218.950 inclusief pensioenbijdrage van de werkgever en vaste onkostenvergoeding. De benoeming van De Vries en de beloningen van Van Vroonhoven en De Vries zijn gepubliceerd in de Staatscourant (jaargang 2015, nr. 27396).

Tevens heeft de minister van Financiën op voorstel van de raad van toezicht in 2017 ingestemd om de bezoldigingen van Van Vroonhoven en Everts conform de WNT-norm met 0,6%, met afronding op een duizendtal, te indexeren. Hierdoor is de bezoldiging voor 2017 voor Van Vroonhoven vastgesteld op €233.000 en voor Everts op €273.151. Hierbij is rekening gehouden met de afbouw per 1 januari 2017 van de bezoldiging van Everts die binnen de kaders van het overgangsrecht wordt afgebouwd.

De in deze rapportage vermelde topfunctionarissen hebben in 2016 en in 2017 geen uitkeringen ontvangen in de vorm van bonussen of door beëindiging van een dienstverband.

De rapportage luidt als volgt:

(Bedragen in euro's)		2017					
Topfunctionarissen	Functie	Dagen in Dienst	Omvang dienstverband (in fte)	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Doorsnee pensioenpremielasten en overige beloningen betaalbaar op termijn (*)	Totale bezoldiging volgens WNT
M.W.L. van Vroonhoven	Voorzitter	365	1,0	204.626	7.163	21.211	233.000
G.J. Everts	Bestuurslid	365	1,0	246.158	5.782	21.211	273.151
F. de Vries (in dienst tot 1 januari 2018)	Bestuurslid	365	1,0	191.957	5.782	21.211	218.950
E.M.A. van Schoten (in dienst vanaf 1 oktober 2017)	Chief operations officer	92	1,0	36.079	1.445	5.324	42.849
F.J.J.G. van den Hurk (tot 1 oktober 2017)	Chief operations officer	273	1,0	115.189	4.324	15.865	135.378
F.J.J.G. van den Hurk (vanaf 1 oktober 2017)	Hoofd Informatisering a.i.	92	1,0	38.818	1.457	5.346	45.622
H.W.O.L.M. Korte	Ex-bestuurslid	365	0,7	96.468	3.854	14.077	114.400

(Bedragen in euro's)		2016					
Topfunctionarissen	Functie	Dagen in Dienst	Omvang dienstverband (in fte)	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Doorsnee pensioenpremielasten en overige beloningen betaalbaar op termijn (*)	Totale bezoldiging volgens WNT
M.W.L. van Vroonhoven	Voorzitter	366	1,0	199.343	7.163	24.494	231.000
G.J. Everts	Bestuurslid	366	1,0	265.724	5.782	24.494	296.000
F. de Vries **	Bestuurslid	366	1,0	188.674	5.782	24.494	218.950
F.J.J.G. van den Hurk **	Chief operations officer	366	1,0	148.724	5.782	24.494	179.000
H.W.O.L.M. Korte (tot 1 november 2016)	Bestuurslid	305	1,0	221.311	4.818	20.402	246.531
H.W.O.L.M. Korte (vanaf 1 november 2016)	Ex-bestuurslid	61	1,0	24.860	964	4.092	29.915

* De gerapporteerde werkgeversbijdrage in de pensioenpremie betreft een berekende bruto doorsneepremie waarbij met de eigen bijdrage van de bestuurder rekening is gehouden. De WNT-tabel maakt hierdoor een zuivere vergelijking met het WNT-bezoldigingsmaximum mogelijk, omdat dat maximum eveneens op de systematiek van doorsneepremie is gebaseerd.

** Na implementatie van de evaluatiewet 2017 is het niet meer nodig om uitbetalingen boven het WNT-bezoldigingsmaximum te vermelden als deze vóór de vaststelling van de jaarrekening door de betreffende topfunctionaris zijn terugbetaald. Daarom zijn de vergelijkende cijfers over 2016 aangepast.

(Bedragen in euro's)

2017

Niet-topfunctionarissen	Functie	Dagen in Dienst	Omvang dienstverband (in fte)	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Doorsnee pensioenpremielasten en overige beloningen betaalbaar op termijn (*)	Totale bezoldiging volgens WNT
Functionaris 1	Hoofd	365	0,9	139.904	-	21.310	161.214
Functionaris 2 (in dienst tot 1 augustus 2017)	Hoofd	212	1,0	195.709	-	14.162	209.871
Functionaris 3 (in dienst tot 16 april 2017)	Hoofd	105	1,0	67.316	-	6.986	74.302

De beloningen van drie afdelingshoofden zijn boven het WNT-bezoldigingsmaximum, omdat deze functionarissen beschikken over specifieke kennis en ervaring op hun vakgebied die noodzakelijk is voor de goede vervulling van hun functie. Hiervoor ontvangen zij een

toegekende markttoeslag. De AFM zal actief sturen op het zo veel mogelijk voorkomen van de situatie dat niet-topfunctionarissen boven de WNT-norm uitkomen. Twee van de drie functionarissen zijn niet meer in dienst van de AFM.

(Bedragen in euro's)

2017

2016

Raad van toezicht	Vaste jaarlijkse bezoldiging	Vaste jaarlijkse bezoldiging
P. Rosenmöller	27.150	26.850
R. Becker	18.100	17.900
W.M. van Dolen (vanaf 1 september 2016)	18.100	5.983
D.C.C. van Everdingen (tot 1 november 2017)	15.075	17.900
B. Koolstra (tot 11 april 2017)	5.008	17.900

De WNT schrijft voor dat de jaarlijkse beloning van de voorzitter van de raad van toezicht niet meer dan 15% van het WNT-bezoldigingsmaximum mag bedragen. Voor de overige raadsleden is dit percentage op 10% gesteld

De verantwoorde bezoldigingen zijn, conform de bepalingen van de WNT, weergegeven exclusief 21% btw.

f. AFSCHRIJVINGSLASTEN VASTE ACTIVA

	2017	Begroting 2017	2016
Geactiveerde ontwikkelde software	226	277	207
Totaal afschrijvingslasten immateriële vaste activa	226	277	207
Verbouwingen	585	487	525
Inventaris	286	422	259
Computerapparatuur & software	851	1.008	837
Totaal afschrijvingslasten materiële vaste activa	1.722	1.917	1.620
Totaal afschrijvingslasten vaste activa	1.948	2.194	1.827

De afschrijvingslasten op vaste activa vallen in 2017 €0,2 miljoen lager uit dan begroot. Dat wordt voornamelijk veroorzaakt door lagere afschrijvingen op computerapparatuur. Dat is het gevolg van lagere investeringen in 2017 dan waar bij het opstellen van de begroting rekening mee werd gehouden. De kosten van vervanging van de telefooncentrale vallen lager uit en

zijn doorgeschoven naar 2018. Ook de vervanging van de apparatuur voor de eindgebruiker is doorgeschoven naar 2018. Daarnaast zijn de afschrijvingen op inventaris lager doordat een aantal begrote investeringen in 2017 later in het jaar hebben plaatsgevonden en een ander deel is doorgeschoven naar 2018.

g. OVERIGE BEDRIJFSLASTEN

	2017	Begroting 2017	2016
Huisvestingslasten	4.797	5.093	4.949
Advieslasten	7.580	4.160	4.516
Incidentele lasten overstap pensioen-uitvoerder	2.143	450	384
Informatiseringslasten	6.067	5.870	6.006
Algemene lasten	3.285	6.034	3.245
Totaal overige bedrijfslasten	23.871	21.608	19.100

De overige bedrijfslasten bedragen €23,9 miljoen en zijn €2,3 miljoen hoger dan begroot. Dit is voornamelijk het saldo van enerzijds hogere advieslasten (€+3,4 miljoen) en incidentele lasten van de overstap naar de nieuwe pensioenuitvoerder (€+1,7 miljoen) en anderzijds lagere algemene lasten (€-2,8 miljoen).

De advieslasten zijn €3,4 miljoen hoger dan begroot. Dat komt grotendeels door een dotatie aan de voorziening herbeoordeling rentederivaten (€+3,0 miljoen) als gevolg van de uitvoering van het Uniform Herstelkader en de vertraging van de uitvoering door de banken. Daarnaast zijn de advieslasten hoger als gevolg van hogere juridische lasten, voornamelijk door een aantal omvangrijke procedures die niet in de begroting waren voorzien.

De incidentele lasten van de overstap naar een nieuwe pensioenuitvoerder zijn €1,7 miljoen hoger dan begroot. Dat is het saldo van €1,8 miljoen hogere lasten door de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder en een vrijval van €0,1 miljoen van de reservering door de afwikkeling van de liquidatie van de vorige pensioenuitvoerder Stichting Pensioenfonds Mercurius Amsterdam. Met ingang van 1 januari 2018 is de pensioenuitvoering ondergebracht bij pensioenuitvoerder Stichting De Nationale Algemeen Pensioenfonds, hierna te noemen De Nationale APF. De hogere dan begrote transitiekosten worden grotendeels veroorzaakt door enerzijds hogere projectkosten (€+0,5 miljoen) en liquidatiekosten (€+0,5 miljoen), en anderzijds onvoorziene

kosten voor de storting van het initieel weerstandsvermogen (€+0,4 miljoen) en transitiekosten van de beleggings-portefeuille (€+0,3 miljoen). Onder de projectkosten vallen onder meer kosten voor advisering, juridische ondersteuning en voorbereidende werkzaamheden van de harmonisatie van pensioenrichtleeftijden.

De algemene lasten zijn €2,8 miljoen lager dan begroot. Belangrijkste reden is de aanwending van de begrote post voor onvoorziene lasten (€-2,4 miljoen). Deze post is gedurende het jaar grotendeels toegewezen aan de personeelslasten, voornamelijk in de vorm van tijdelijke inhuur voor de professionalisering van de bedrijfsvoering. Hieronder vallen onder meer de herinrichting van de inkooporganisatie en de uitvoering van het Masterplan Informatievoorziening ter professionalisering van de IT-organisatie en infrastructuur.

Daarnaast zijn de algemene lasten lager dan begroot door een aantal kleinere posten, zoals lagere reis- en verblijflasten (€-0,2 miljoen) en een lagere dotatie aan de voorziening voor mogelijke oninbaarheid van vorderingen vanwege een beter dan verwacht betaalgedrag (€-0,1 miljoen).

Lasten onafhankelijke accountant

De lasten van de controle door de certificerend accountant zijn opgenomen onder de algemene lasten.

De onderverdeling van deze lasten naar soort vergoeding is als volgt:

	2017	Begroting 2017	2016
Honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening	173	200	196
Honoraria voor andere niet-controlediensten	16	12	-
Totaal lasten onafhankelijke accountant	189	212	196

De honoraria voor andere niet-controlediensten bestaan uit de lasten van het regulier tweejaarlijks onderzoek naar de kosten en declaraties van het bestuur en de raad van toezicht. In de lasten van de

onafhankelijke accountant zijn de geschatte lasten verwerkt van de werkzaamheden die betrekking hebben op het lopende verslagjaar.

h. FINANCIËLE OPBRENGSTEN EN LASTEN

	2017	Begroting 2017	2016
Interestlasten	8	4	3
Interestbaten	31	30	26
Totaal financiële baten en lasten	- 22	- 26	- 23

i. LASTEN VAN HET TOEZICHT

In onderstaande tabel zijn de totaal gerealiseerde lasten, begrote lasten en de lasten van het voorgaand boekjaar samengevat, ingedeeld naar het wettelijk kader.

	2017	Begroting 2017	2016
Totaal Wbft	101.891	98.085	89.683
Totaal BES	347	363	402
Totaal lasten van het toezicht	102.238	98.448	90.086

Op grond van de Wbft moet inzichtelijk worden gemaakt wat de lasten zijn voor het toezicht op de BES-eilanden (Caribisch Nederland, ofwel Bonaire, Sint Eustatius en Saba) uit hoofde van de Wet financiële markten BES (Wfm BES) en de Wet ter voorkoming van

witwassen en financieren van terrorisme BES (Wwft BES).

De afwijking tussen de begrote en gerealiseerde lasten is in de onderdelen e tot en met h toegelicht.

Toelichting op de balans

(bedragen in duizenden euro's, tenzij anders aangegeven)

j. IMMATERIËLE VASTE ACTIVA

Dit betreft de geactiveerde lasten van door de AFM ontwikkelde of aangeschafte maatwerksoftware.

Het verloop is als volgt:

	2017	2016
Stand per 1 januari	347	554
Investeringen	-	-
Afschrijvingen	-226	-207
Desinvesteringen	-73	-
Stand per 31 december	48	347
Cumulatieve aanschafwaarde	5.277	5.350
Cumulatieve afschrijvingen	-5.228	-5.002
Boekwaarde per 31 december	48	347

De specificatie luidt als volgt:

	Stand per 31 december 2016	Af- schrijvingen	Ingebruik- name maat- werk-software	Desinves- teringen	Stand per 31 december 2017
Maatwerksoftware	347	- 226	-	- 73	48
Totaal immateriële vaste activa	347	- 226	-	- 73	48

De desinvesteringen in 2017 hebben te maken met het buiten gebruik stellen van bepaalde maatwerksoftware. Deze zijn of worden zoveel mogelijk vervangen door standaardsoftware.

Voor de in de balans opgenomen immateriële vaste activa (ontwikkelingslasten) is krachtens Titel 9 Boek 2 BW een wettelijke reserve verplicht ter grootte van de boekwaarde. Het is de AFM echter niet toegestaan eigen vermogen aan te houden. Daarom is geen wettelijke reserve gevormd.

k. MATERIËLE VASTE ACTIVA

Het verloop is als volgt:

	2017	2016
Stand per 1 januari	3.120	3.637
Investeringen	1.427	1.108
Afschrijvingen	- 1.722	- 1.620
Desinvesteringen	- 42	- 5
Stand per 31 december	2.783	3.120
Cumulatieve aanschafwaarde	39.379	37.994
Cumulatieve afschrijvingen	- 36.597	- 34.874
Boekwaarde per 31 december	2.783	3.120

De specificatie luidt als volgt:

	Stand per 31 december 2016	Af- schrijvingen	Ingebruik- name maat- werk-software	Desinves- teringen	Stand per 31 december 2017
Verbouwingen	1.059	-	- 585	-	474
Inventaris	687	839	- 286	- 39	1.201
Computerapparatuur & software	1.374	589	- 851	- 3	1.109
Totaal materiële vaste activa	3.120	1.427	- 1.722	- 42	2.783

De rubriek 'verbouwingen' betreft geactiveerde bouwkundige aanpassingen aan het door de AFM gehuurde kantoorpand. Bij 'computerapparatuur & software' zijn standaard hardware- en software-uit-

gaven geactiveerd. Geactiveerde uitgaven aan maatwerksoftware zijn onder 'immateriële vaste activa' (j) verantwoord.

I. DEBITEUREN

	2017			Totaal
	< 43 dagen	43 - 75 dagen	> 75 dagen	
Debiteurensaldi bestaande uit heffingen gesplitst naar ouderdom	6.619	3.910	1.900	12.430
Debiteurensaldi bestaande uit boetes en lasten onder dwangsom gesplitst naar ouderdom	-	-	3.919	3.919
Voorzien vanwege risico oninbaarheid				-4.576
Balanswaarde debiteuren per 31 december 2017				11.773
	2016			Totaal
	< 43 dagen	43 - 75 dagen	> 75 dagen	
Debiteurensaldi bestaande uit heffingen gesplitst naar ouderdom	4.022	1.059	2.680	7.760
Debiteurensaldi bestaande uit boetes en lasten onder dwangsom gesplitst naar ouderdom	-	-	1.030	1.030
Voorzien vanwege risico oninbaarheid				-1.690
Balanswaarde debiteuren per 31 december 2016				7.101

Bij de verdeling naar ouderdom is gekozen voor bovenstaande uitsplitsing omdat deze goed aansluit bij het incassoproces. De heffingen hebben een vervalttermijn van 42 dagen en worden bij het uitblijven van betaling indien noodzakelijk overgedragen ter incasso.

Het saldo 'voorzien vanwege het risico op oninbaarheid' van €4,6 miljoen (2016: €1,7 miljoen) heeft voor €0,7 miljoen (2016: €0,7 miljoen) betrekking op heffingen en voor €3,9 miljoen (2016: €1,0 miljoen) op boetes en verbeurde lasten onder dwangsom. Het hogere debiteurensaldo ten opzichte van 31 december 2016 komt met name doordat een deel van de heffingen later dan voorgaand jaar is gefactureerd.

Voor heffingen wordt de post 'voorzien vanwege risico oninbaarheid' statisch bepaald. Het percentage heffingen waarop binnen 12 maanden geen betaling wordt ontvangen, is in 2017 gedaald tot 0,225%.

De opbrengsten van boetes en lasten onder dwangsom worden als opbrengsten verantwoord zodra is voldaan aan de volgende twee feiten: (a) zij staan onherroepelijk vast en (b) de AFM heeft de opgelegde bedragen daadwerkelijk ontvangen. Totdat de AFM de opgelegde en onherroepelijke bedragen daadwerkelijk heeft ontvangen worden deze bedragen vermeld onder 'voorzien vanwege risico oninbaarheid'.

m. KORTLOPENDE VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA

	2017	2016
Vooruitbetaalde huur	78	1.001
Diverse vooruitbetaalde lasten	1.775	1.428
Nog te factureren heffingen en overige zaken	6.034	1.010
Nog door te belasten kosten met betrekking tot rentederivaten	3.000	-
Jaarafrekening pensioenpremie	-	353
Overige overlopende activa	159	124
Balanswaarde kortlopende vorderingen en overlopende activa per 31 december	11.047	3.916

De post 'nog te factureren heffingen en overige zaken' bedraagt zowel nog op te leggen heffingen voor het doorlopend toezicht voor ondernemingen waarvan de maatstaf ultimo 2017 nog niet was vastgesteld als nog

op te leggen heffingen voor specifieke verrichtingen. De post 'nog door te belasten kosten rentederivaten' vloeit voort uit een convenant dat via de NVB is afgesloten met de zes bij het herstellkader betrokken banken.

n. LIQUIDE MIDDELEN

	2017	2016
Kas	-	1
Rekening-courant Rabobank	18	17
Rekening-courant Ministerie van Financiën	10.032	27.637
Balanswaarde liquide middelen per 31 december	10.051	27.656

De rekening-courant ministerie van Financiën betreft een met het ministerie van Financiën afgesloten rekening-courantovereenkomst met kredietfaciliteit. Hiermee voorziet de AFM in haar kredietbehoefte voor de korte termijn. De limiet bedraagt per 31 december 2017 €36 miljoen. Voor het niet-benutte deel van de faciliteit worden geen kosten in rekening

gebracht. Tevens heeft de AFM in 2015 voor €19 miljoen langlopende vastrentende kredieten bij de Staat afgesloten (zie punt p).

Ook beschikt de AFM over een huurwaarborgrekening. Deze loopt bij het ministerie van Financiën (zie punt q).

o. VOORZIENINGEN

	2017				2016
	< 1 jaar	1-5 jaar	> 5 jaar	Totaal	Totaal
Voorziening overgangsregelingen medewerkers	18	87	60	164	191
Voormalige-Wabb-reserve	-	-	279	279	279
Voorziening herbeoordeling rentederivaten	1.832	916	-	2.748	834
Balanswaarde voorzieningen per 31 december	1.850	1.003	338	3.191	1.304

Het verloop van de voorzieningen is als volgt:

	2017	2016
Voorziening overgangsregelingen medewerkers		
Balanswaarde 1 januari	191	1933
Herziene berekening vanwege bijstellen diverse rekenparameters	2	2
Vrijval	-6	-12
Uitbetaald	-23	-1732
Balanswaarde per 31 december	164	191
Voormalige-Wabb-reserve		
Balanswaarde 1 januari	279	279
Balanswaarde per 31 december	279	279
Voorziening herbeoordeling rentederivaten		
Balanswaarde 1 januari	834	-
Dotatie	3.018	834
Uitbetaald	- 1.104	-
Balanswaarde per 31 december	2.748	834

De 'voorziening overgangsregelingen medewerkers' heeft betrekking op (mogelijke) aanspraken voor compensatie van verschillen in de arbeidsvoorwaarden van personeel dat in het kader van een toezichtoverdracht naar de AFM is overgestapt en rechten van werknemers die in het kader van een overeengekomen

overgangsregeling van kracht blijven voor een beperkte groep medewerkers.

De 'voormalige-Wabb-reserve' (Wet Assurantiebedrijfsbedrijf) is in 2006 gevormd uit een ontvangen bedrag van €0,9 miljoen van de Sociaal Economische

Raad (SER). Deze voorziening is ter dekking van arbeidsrechtelijke afspraken die zijn gemaakt bij de overgang naar de AFM per 1 januari 2006 van een aantal personeelsleden van de SER, vanwege de inwerkingtreding van de Wet financiële dienstverlening. Een eventueel ongebruikt gebleven deel wordt op termijn gerestitueerd aan marktpartijen.

De voorziening herbeoordeling rentederivaten is gevormd vanwege de feitelijke verplichting van de AFM om toezicht te houden op de juiste afwikkeling van de herbeoordeling van rentederivatendossiers. In het najaar van 2017 is duidelijk geworden dat het toezicht door de AFM op het traject fors langer gaat duren dan oorspronkelijk is ingeschat en dat hiervoor tevens extra externe ondersteuning benodigd is. Deze voorziening is gevormd voor de lasten van deze externe ondersteuning.

p. LANGLOPENDE LENINGEN

1. balanswaarden	2017			2016
	< 1 jaar	1-5 jaar	Totaal	Totaal
Overige schulden, Lening 2015-1	-	-	-	6.000
Overige schulden, Lening 2015-2	6.000	-	6.000	6.000
Overige schulden, Lening 2015-3	-	7.000	7.000	7.000
Balanswaarde langlopende schulden per 31 december	6.000	7.000	13.000	19.000

2. rente percentages overige schulden	Lening	Rentevoet	Aflossingsdata
Lening 2015-1	6.000	0,00%	02/02/17
Lening 2015-2	6.000	0,00%	02/02/18
Lening 2015-3	7.000	0,00%	04/02/19

In 2015 zijn drie nieuwe langlopende leningen bij de Staat afgesloten voor een totaalbedrag van €19,0 miljoen. De AFM beperkt hiermee deels het renterisico

over haar financieringsbehoefte. Deze leningen hebben een vast rentepercentage gedurende de looptijd. De reële waarde wijkt niet significant af van de nominale waarde.

q. DE FINANCIËLE VERHOUDING TUSSEN DE AFM EN HET MINISTERIE VAN FINANCIËN

Deze ziet er als volgt uit:

		2017	2016
Rekening-courant Ministerie van Financiën	Zie punt n. Liquide middelen	10.032	27.637
Huurwaarborgrekening		1.026	1.026
Langlopende leningen Ministerie van Financiën	Zie punt p. Langlopende leningen	- 13.000	- 19.000
Nog (terug) te betalen aan Ministerie van Financiën		- 22	- 130
		- 1.963	9.533

De huurwaarborgrekening is door het ministerie van Financiën ter beschikking gesteld en deze dient ter dekking van een lopende bankgarantie die ten behoeve van de verhuurder van het AFM-kantoorpand door het ministerie in 2009 is verstrekt.

Op 1 januari 2018 is het aangepaste en verlengde huurcontract ingegaan. De in 2009 verstrekte bankgarantie van € 1,0 miljoen is op 01-01-2018 ingetrokken en vervangen door een nieuwe garantiestelling van € 0,7 miljoen. De nieuwe garantiestelling is per 1-1-2018 door het ministerie van Financiën verstrekt ten behoeve

van de eigenaar van het AFM-kantoorpand en deze loopt tot en met 31-03-2026 (drie maanden na de vervaldatum van het nieuwe en verlengde huurcontract). Deze rekening is onder de 'Financiële vaste activa' verantwoord.

De post nog (terug) te betalen aan ministerie van Financiën betreft de terug te betalen overheidsbijdrage voor het BES-toezicht (Caribisch Nederland) van €0,02 miljoen. Deze post staat gepresenteerd onder de kortlopende schulden.

r. TE VERREKENEN EXPLOITATIESALDO

	2017	Begroting 2017	2016
Te verrekenen exploitatiesaldo Wbft met de markt uit voorgaand jaar (A)	5.286	-	4.331
Heffingen doorlopend toezicht	84.921	90.089	80.934
Heffingen eenmalige verrichtingen	6.540	7.996	7.205
Overige opbrengsten	3.000	-	-
Boetes en lasten onder dwangsom te verrekenen met de marktpartijen	2.500	-	2.500
Boetes en lasten onder dwangsom toekomend aan de Staat	1.594	-	1.296
Totaal opbrengsten	98.554	98.085	91.935
Totaal lasten Wbft	101.891	98.085	89.683
Exploitatiesaldo lopend jaar (B)	- 3.337	-	2.251
Te verrekenen exploitatiesaldo Wbft in volgend jaar (=A+B)	1.950	-	6.582
Waarvan te verrekenen in volgend jaar met de markt	356	-	5.286
Waarvan aan de Staat af te dragen	1.594	-	1.296

Een positief te verrekenen bedrag betekent een vordering van de marktpartijen en/of overheid op de AFM. In deze jaarrekening is het te verrekenen exploitatiesaldo en het vergelijkend cijfer onder de kortlopende schulden opgenomen.

Exploitatiever schillen treden jaarlijks op door verschillen tussen de begrote en werkelijke lasten en opbrengsten. In artikel 7 van de Wbft is opgenomen dat de AFM de opbrengsten van boetes en lasten onder dwangsom tot een bedrag van €2,5 miljoen per jaar niet afdraagt aan de Staat. Deze gerealiseerde opbrengsten tot €2,5 miljoen worden in het daaropvolgende jaar verrekend met de heffing voor het doorlopend toezicht. De gerealiseerde opbrengsten boven €2,5 miljoen, in 2017 €1,6

miljoen, komen via de bestemming van het exploitatiesaldo toe aan de Staat.

Het bedrag onder 'te verrekenen in volgend jaar met de markt' van €0,4 miljoen is het resultaat van:

1. een te verrekenen bedrag uit 2016 (€+5,3 miljoen)
2. lager dan begrote opbrengsten uit heffingen voor doorlopend toezicht (€-5,2 miljoen)
3. lager dan begrote opbrengsten uit heffingen voor eenmalige verrichtingen (€-1,5 miljoen)
4. hoger dan begrote lasten (€-3,8 miljoen);
5. niet-begrote opbrengsten uit boetes en lasten onder dwangsom te verrekenen met de markt (€+2,5 miljoen)
6. niet begrote overige opbrengsten (€+3,0 miljoen).

Exploitatiesaldo BES	2017	Begroting 2017	2016
Heffingen	15	9	20
Overheidsbijdrage BES	332	354	382
Totaal opbrengsten	347	363	402
Totaal lasten BES	347	363	402
Exploitatiesaldo BES	-	-	-

De overheid vergoedt de lasten voor het BES-toezicht (Caribisch Nederland) voor zover de markt bijdrage niet toereikend is. Het exploitatieverschil is daarom gelijk aan nul.

Recapitulatie te verrekenen exploitatiesaldo	stand per 31 december 2017	stand per 31 december 2016
Te verrekenen met de markt in 2018 (respectievelijk 2017)	356	5.286
Te verrekenen met de overheid in 2018 (respectievelijk 2017)	1.594	1.296
Balanswaarde te verrekenen exploitatiesaldo per 31 december	1.950	6.582

Het voorstel voor bestemming van het exploitatiesaldo staat verwoord in de bijlage, 'overige gegevens'.

s. OVERIGE SCHULDEN EN OVERLOPENDE PASSIVA

	2017	2016
Niet opgenomen vakantiedagen en overuren	3.397	3.301
Schulden ter zake van pensioenen	26	-
Nog te betalen incidentele lasten overstap pensioenuitvoerder	2.229	454
Overige te betalen lasten	5.186	5.406
Balanswaarde overige schulden en overlopende passiva per 31 december	10.837	9.161

De post 'niet-opgenomen-vakantiedagen en overuren' is met €0,1 miljoen gestegen. De 'overige te betalen lasten' bestaan voornamelijk uit nog te ontvangen facturen voor goederen en diensten, met medewerkers individueel overeengekomen transitie-vergoedingen en ontvangsten op opgelegde boetes die nog niet onherroepelijk zijn. Eind 2017 is deze post €0,2 miljoen lager dan per balansdatum 2016.

Per 1 januari 2018 is de AFM-pensioenregeling bij pensioenuitvoerder 'De Nationale APF' ondergebracht. De post 'Nog te betalen incidentele lasten overstap pensioenuitvoerder' heeft voor €1,9 miljoen betrekking op nog te ontvangen inkoopfacturen betreffende de overstap naar het algemeen pensioenfonds 'De Nationale APF' en de liquidatielasten van 'Pensioenfonds AFM'. Het resterende deel van deze post (ad €0,3 miljoen) heeft betrekking op de verwachte liquidatielasten van 'Stichting Pensioenfonds Mercurius Amsterdam'.

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN VERPLICHTINGEN

Het verloop is als volgt:

	< 1 jaar	1-5 jaar	>5 jaar	Totaal
Huurovereenkomsten	2.778	11.003	8.252	22.033
Kantoormachines	91	155	-	246
Overige lease-overeenkomsten	101	111	-	212
Totaal niet in de balans opgenomen verplichtingen	2.970	11.269	8.252	22.492

Aan de verhuurder van het kantoorpand van de AFM is per 1 januari 2009 een bankgarantie afgegeven van € 1,0 miljoen. Deze bankgarantie is naar aanleiding van het in 2016 verlengde huurcontract per 1-1-2018 ingetrokken

en per deze datum vervangen door een garantie van € 0,7 miljoen. Deze bankgarantie is verstrekt door het Ministerie van Financiën.

NIET-VERWERKTE VERPLICHTINGEN

Aansprakelijkstellingen

De AFM is in een aantal zaken aansprakelijk gesteld. Als niet-verwerkte verplichtingen worden zaken aangemerkt waarbij de AFM het vooralsnog niet waarschijnlijk acht dat het tot een veroordeling van de toezichthouder zal komen en/of waarbij de omvang

van de uitstroom van middelen niet met voldoende betrouwbaarheid kan worden vastgesteld. Hierbij is uitgegaan van de beschikbare informatie ten tijde van de vaststelling van de jaarstukken en/of is de AFM gesterkt door de adviezen van de betrokken juridische adviseurs. De relevante lopende zaken worden hieronder toegelicht. Hierbij moeten we opmerken dat per 1 juli 2012 een beperkt aansprakelijkheidsregime

geldt voor het handelen of nalaten van de AFM na deze datum. Op grond van artikel 1:25d, tweede lid, Wft geldt dat de AFM niet aansprakelijk is voor schade veroorzaakt door handelen of nalaten in de uitoefening van een op grond van een wettelijk voorschrift opgedragen taak of verleende bevoegdheid, tenzij deze schade in belangrijke mate het gevolg is van een opzettelijk onbehoorlijke taakuitoefening of een opzettelijk onbehoorlijke uitoefening van bevoegdheden of in belangrijke mate te wijten is aan grove schuld.

Maatschap QI Collectief (MQIC)

De Maatschap Quality Investments Collectief (MQIC) heeft de AFM gedagvaard bij de rechtbank Amsterdam. MQIC is een Belgische maatschap waarin vooral in België wonende, gedupeerde participanten zijn vertegenwoordigd die gedurende de periode 2007-2011 life settlements-producten hebben afgenomen van Quality Investments (QI). MQIC is van oordeel dat de AFM ernstig is tekortgeschoten in de uitvoering van haar toezichthoudende taken op Quality Investments en in strijd heeft gehandeld met haar wettelijke taken en de op haar rustende zorgvuldigheidsnorm. MQIC meent dat de participanten die zijn vertegenwoordigd in MQIC hierdoor schade hebben geleden. De schade wordt door MQIC begroot op ruim €193 miljoen. De rechtbank Amsterdam heeft het vonnis tot een nadere datum uitgesteld.

Het dossier Homburg, dat in 2016 nog was opgenomen als voorwaardelijke verplichting, is in 2017 afgewikkeld en heeft niet geleid tot een (materiële) uitstroom van middelen.

Vrijwaringen

Eind 2013 heeft de AFM met Stichting Pensioenfonds AFM (Pensioenfonds AFM) en met Stichting Pensioenfonds Mercurius Amsterdam (Mercurius) een overeenkomst gesloten en hen gevrijwaard. In deze overeenkomst is de collectieve waardeoverdracht van Mercurius naar Pensioenfonds AFM vastgelegd, conform artikel 83 van de Pensioenwet. Mercurius

is gevrijwaard voor alle mogelijke aanspraken die (voormalige) medewerkers van de AFM op basis van hun pensioenovereenkomst met de AFM op Mercurius na de collectieve pensioenoverdracht naar Pensioenfonds AFM zouden kunnen hebben. Ook zijn Pensioenfonds AFM en de (mede)beleidsbepalers van Pensioenfonds AFM gevrijwaard voor alle mogelijke risico's die uit deze overeenkomst van collectieve waardeoverdracht en vrijwaring zouden kunnen voortvloeien. Tevens is Pensioenfonds AFM gevrijwaard voor alle negatieve financiële gevolgen die het fonds mogelijk ondervindt in verband met de invoering van het Pensioenakkoord AFM 2016. Pensioenfonds AFM is gevrijwaard voor alle mogelijke aanspraken die voormalige medewerkers van de AFM op basis van hun pensioenovereenkomst met de AFM op Pensioenfonds AFM zouden kunnen hebben na de invoering van het Pensioenakkoord AFM 2016. De AFM heeft eind 2017 een uitvoeringsovereenkomst gesloten met De Nationale APF. Per 1 januari 2018 is de AFM-pensioenregeling ondergebracht bij De Nationale APF. In een overeenkomst is de collectieve waardeoverdracht van de opgebouwde aanspraken van Pensioenfonds AFM naar De Nationale APF vastgelegd, conform artikel 84 van de Pensioenwet. De bestuurders van Pensioenfonds AFM zijn door de AFM gevrijwaard voor alle mogelijke aanspraken die (voormalige) medewerkers van de AFM op basis van hun pensioenovereenkomst met de AFM op Pensioenfonds AFM na de collectieve waardeoverdracht naar de Nationale APF zouden kunnen hebben.

Tevens heeft de AFM een uitvoeringsovereenkomst gesloten met Nationale Nederlanden Premie Pensioen Instelling (PPI). Dit betreft de uitvoering van de gesloten prepensioenkapitaalregeling. Een groep (oud-) medewerkers heeft tot 2006 een prepensioenkapitaal opgebouwd. In een overeenkomst is de collectieve waardeoverdracht van het prepensioenkapitaal van Pensioenfonds AFM naar NN PPI vastgelegd, conform artikel 83 van de Pensioenwet. Pensioenfonds AFM is door de AFM gevrijwaard voor eventuele claims met betrekking tot de beleggingskapitalen.

VERBONDEN PARTIJEN

Pensioenfonds AFM

De AFM heeft de pensioenregeling bij Pensioenfonds AFM ondergebracht. Hiervoor heeft de AFM met Pensioenfonds AFM een uitvoeringsovereenkomst afgesloten. Voor een nadere toelichting van de transacties naar aanleiding van deze uitvoeringsovereenkomst, verwijzen wij naar de volgende onderdelen in de jaarrekening:

- onderdeel e. Personeelslasten
- onderdeel m. Kortlopende vorderingen en overlopende activa
- onderdeel s. Overige schulden en overlopende passiva, schulden ter zake van pensioenen
- niet-verwerkte verplichtingen, vrijwaringen.

De transacties met Pensioenfonds AFM hebben op een zakelijke grondslag plaatsgevonden.

Ministerie van Financiën

De AFM is een zelfstandig bestuursorgaan (ZBO). De minister van Financiën beschikt over de volgende wettelijke en statutaire bevoegdheden bij de AFM:

- Instemmingsrecht inzake door de raad van toezicht vastgestelde of gewijzigde profielschets voor AFM bestuursleden.
- Benoeming AFM-bestuursleden door koninklijk besluit.
- Mogelijkheid om AFM-bestuursleden te kunnen schorsen en door koninklijk besluit te kunnen ontslaan, als zij niet meer voldoen aan de eisen voor de uitoefening van hun functie of daarin op ernstige wijze zijn tekortgeschoten.
- Instemmingsrecht inzake door de raad van toezicht vastgestelde bezoldiging van bestuurders.
- Het toebedelen van nieuwe taken. Hiervoor voert het bestuur van de AFM een uitvoeringstoets uit, die na de goedkeuring hiervan door de raad van toezicht, aan de minister van Financiën wordt voorgelegd.
- De voorzitter en de leden van de raad van toezicht worden door de minister van Financiën benoemd en een lid van de raad kan in geval van ongeschiktheid of onbekwaamheid voor de functie door de minister worden geschorst of worden ontslagen. Tevens dient de raad van toezicht een profielschets voor de

raad van toezicht op te stellen. Met de vaststelling of wijziging van deze profielschets dient de minister van Financiën in te stemmen.

- Met inachtneming van de WNT, het vaststellen van de bezoldiging van de leden van de raad van toezicht.
- Bijwonen van het Adviserend Panel.
- Goedkeuring van de begroting en de jaarrekening van de AFM.
- Bepalen van de bestemming van een batig liquidatiesaldo wanneer het bestuur van de AFM besluit tot ontbinding van de Stichting AFM.
- Inzagerecht in de controlewerkzaamheden van de certificerende accountant van de AFM.
- Instemmingsrecht inzake voorgestelde wijzingen van de statuten van de AFM.

Voor een nadere toelichting van de transacties met het ministerie van Financiën zie de volgende onderdelen in de jaarrekening:

- onderdeel b. Boetes en lasten onder dwangsom, Boetes en lasten onder dwangsom toekomend aan de overheid
- onderdeel c. Overheidsbijdragen, totaal BES
- onderdeel q. De financiële verhouding tussen de AFM en het ministerie van Financiën.

De transacties met het ministerie van Financiën hebben op een zakelijke grondslag plaatsgevonden.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft inzake de AFM de volgende wettelijke en statutaire bevoegdheden:

- Goedkeuring van de begroting en de jaarrekening van de AFM op de voor het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid relevante onderdelen.
- Bijwonen van het Adviserend Panel.
- Inzagerecht in de controlewerkzaamheden van de certificerende accountant van de AFM.

Tussen het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de AFM vinden geen materiële transacties plaats.

Realisatie 2017, begroting 2017 en 2018

(bedragen in duizenden euro's)

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de in 2017 begrote en gerealiseerde, en de voor 2018 begrote opbrengsten en lasten.

	2017	Begroting 2017	Begroting 2018
Opbrengsten			
Heffingen	91.476	98.094	98.258
Boetes	4.074	-	-
Lasten onder dwangsom	19	-	-
Overheidsbijdragen	332	354	382
Overige opbrengsten	3.000	-	-
Totale opbrengsten	98.902	98.448	98.640
Lasten			
Personeelslasten	76.441	74.672	78.904
Afschrijvingen vaste activa	1.948	2.194	1.541
Overige bedrijfslasten	23.871	21.608	18.212
Totale lasten	102.260	98.474	98.657
Financiële baten en lasten	- 22	- 26	- 18
Som der lasten	102.238	98.448	98.640
Exploitatiesaldo	- 3.337	-	-

De begroting 2018 is te vinden op de website van de AFM (www.afm.nl). Het totaal in 2018 door de AFM te heffen bedrag is €97,9 miljoen. Dit is het saldo van de begrote heffingen 2018 van €98,3 miljoen minus het met de markt te verrekenen exploitatiesaldo uit 2017 van €0,4 miljoen (zie voorstel voor bestemming van het te verrekenen bedrag in bijlage, 'overige gegevens').

Amsterdam, 14 maart 2018

Bestuur

ir. M.W.L. van Vroonhoven MBA, voorzitter
mr. drs. G.J. Everts

Raad van toezicht

P. Rosenmöller, voorzitter
drs. R. Becker MBA
Prof. dr. W.M. van Dolen
drs. M.J. van Rijn

05 Overige gegevens

→ **145**
Controleverklaring

→ **150**
Bestemming van het
exploitatiesaldo

→ **151**
Bijlage: lijst met afkortingen

Controleverklaring

Van de onafhankelijk accountant

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de financiële overzichten die deel uitmaken van het jaarverslag 2017 van de Stichting Autoriteit Financiële Markten (AFM) te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geven de financiële overzichten een getrouw beeld van:

- + zowel de grootte en de samenstelling van het vermogen van de AFM per 31 december 2017 en van het resultaat over 2017, zoveel als mogelijk in overeenstemming met de overeenkomstige toepassing van Titel 9 Boek 2 BW en de Beleidsregels toepassing Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT);
- + de financiële rechtmatigheid van de opbrengsten, lasten en balansmutaties over 2017 in overeenstemming met de overeenkomstige toepassing van de Comptabiliteitswet 2016 en de daaruit voortvloeiende regelgeving.

Deze financiële overzichten bestaan uit:

- + de jaarrekening 2017 bestaande uit de balans per 31 december 2017, de staat van opbrengsten en lasten over 2017 en het kasstroomoverzicht over 2017 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving, het WNT-overzicht en andere toelichtingen (zoals opgenomen op de pagina's 116 t/m 143 van de jaarrekening);
- + de op pagina 113 van het jaarverslag opgenomen Verantwoording rechtmatigheid financieel beheer.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de AFM zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op €1.022.000. De materialiteit is gebaseerd op 1% van de omvang van de totale lasten zoals opgenomen in de jaarrekening 2017. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht overeengekomen dat wij aan de raad tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven €102.200 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de auditcommissie gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van al hetgeen is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze

bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Verbeteren van de beheersing van IT-processen en migratie van het Customer Relationship Managementsysteem

De AFM is in belangrijke mate afhankelijk van de IT-omgeving voor de continuïteit van haar bedrijfsactiviteiten. Voor de verbetering van de beheersing van de IT-processen heeft de AFM de in 2016 gestarte implementatie van het Masterplan Informatievoorziening in 2017 voortgezet (zie hiervoor pagina 88 van het jaarverslag). Onze werkzaamheden bestonden uit het beoordelen van de voor onze controle relevante interne beheersingsmaatregelen met betrekking tot IT-systemen en -processen. Hoewel we voor de ICT-processen op onderdelen zien dat er verbeteringen zijn doorgevoerd, is het effect daarvan deels na 2017 zichtbaar. Wij hebben onze overwegend gegevensgerichte aanpak voortgezet.

Eind 2017 heeft de AFM een nieuw CRM-systeem in gebruik genomen. Wij hebben onderzoek gedaan naar de conversie, het autorisatiebeheer, het wijzigingsbeheer en de gevolgen voor het applicatielandschap door de implementatie van het nieuwe CRM-systeem. In samenhang met de door de AFM uitgevoerde handmatige controles hebben wij zekerheid verkregen over de juiste en volledige verwerking van de heffingen.

Onrechtmatigheden in het inkoopproces

De AFM verantwoordt zich over de rechtmatige inning en besteding van middelen. Daartoe neemt het bestuur in het jaarverslag een rechtmatigheidsverklaring op. Wij hebben deze verklaring onderzocht, waarbij we aandacht besteed hebben aan de interne beheersingsmaatregelen die bijdragen aan het oordeel over de rechtmatigheid van de opbrengsten en lasten. Verder hebben we inlichtingen ingewonnen bij het bestuur en het management.

De AFM heeft alle lopende overeenkomsten integraal laten toetsen op basis van het aanbestedingsrecht. Wij hebben een herbeoordeling uitgevoerd op de uitkomsten van deze inventarisatie. De aangetroffen onrechtmatigheden bedragen 4,8% van de gerealiseerde

lasten. Ten opzichte van de tolerantiegrens van 1% van de gerealiseerde lasten is dit een overschrijding van 3,8%. De AFM heeft dit toegelicht in de Verantwoording rechtmatigheid financieel beheer als onderdeel van het jaarverslag. Zie hiervoor pagina 113 van het jaarverslag.

Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

De AFM is als zelfstandig bestuursorgaan gehouden aan de WNT. Wij hebben de verantwoording 'Bezoldiging bestuur en raad van toezicht en enkele niet-topfunctionarissen' gecontroleerd. Tevens hebben wij vastgesteld of de toelichting voldoet aan de eisen zoals opgenomen in de WNT. Overeenkomstig de WNT heeft de AFM de pensioenpremies omgerekend naar een doorsnee-premie. Wij verwijzen hiervoor naar de toelichting op de staat van opbrengsten en lasten, onderdeel Bezoldiging bestuur en raad van toezicht en enkele niet-topfunctionarissen op pagina 126 tot 128 van de jaarrekening.

Overstap pensioenuitvoerder en liquidatie pensioenfonds AFM

De AFM heeft per 1 januari 2018 de uitvoering van haar pensioenregeling onder gebracht bij De Nationale APF. De overstap naar De Nationale APF en de liquidatie van het pensioenfonds AFM brengen extra kosten voor de AFM met zich mee. De lasten en verplichtingen die met deze overstap samenhangen zijn verwerkt in de jaarrekening 2017.

Herbeoordeling van de rentederivatendossiers en samenhangende bijdrage van de banken

Bij de uitvoering van het Uniform Herstellkader Rentederivaten door de banken is vertraging opgetreden. Deze vertraging betekent dat de AFM langer toezicht moet houden op dit dossier. Wij hebben de aanvaardbaarheid en de onderbouwing van de hiermee gepaard gaande lasten in 2017, alsmede de dotatie aan de voorziening voor nog te maken kosten onderzocht. De AFM is met de zes betrokken banken overeengekomen dat zij de AFM tegemoet zullen komen in de extra kosten. Dit bedrag wordt eenmalig in rekening gebracht en komt daarmee niet ten laste van alle onder toezicht staande instellingen. De AFM heeft hiervoor met de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB) een convenant afgesloten. De bijdrage is in de jaarrekening als overige opbrengst verantwoord.

Benoeming

Wij zijn door de raad van toezicht op 2 juli 2013 benoemd als accountant van Stichting AFM vanaf de controle van het boekjaar 2013 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- + het verslag van activiteiten (het bestuursverslag);
- + het hoofdstuk Organisatie en besturing (waar het verslag van de raad van toezicht onderdeel van is);
- + de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- + met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- + alle informatie bevat, zoveel als mogelijk in overeenstemming met de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken van de financiële overzichten die het vermogen, het resultaat en de financiële rechtmatigheid getrouw dienen weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, zoveel als mogelijk in overeenstemming met Titel 9 boek 2 BW, de Wet bekostiging financieel toezicht, de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en de verantwoording over de rechtmatigheid in overeenstemming met de overeenkomstige toepassing van de Comptabiliteitswet 2016. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te ontbinden. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Overige aangelegenheden

Zoals aangegeven in de paragraaf 'onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening' baseren wij onze controlewerkzaamheden op risico-inschattingen dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat. Het door ons gehanteerde materieel belang is gebaseerd op uitgangspunten die bij accountantscontroles in de publieke sector gangbaar zijn. De Stichting AFM voert immers hoofdzakelijk publieke taken uit.

Den Haag, 15 maart 2018

Auditdienst Rijk
A.J.M. Kerkvliet RE RA

Bijlage bij de controleverklaring

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden en de bepalingen van en krachtens de WNT, inclusief het Controleprotocol WNT, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- + het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- + het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- + het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- + het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een

onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- + het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- + het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de raad van toezicht dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening vanuit alle zaken die wij met de raad van toezicht hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Bestemming van het exploitatiesaldo

Het te verrekenen bedrag 2017 in 2018 (Wbft) van €2,0 miljoen zoals vermeld bij onderdeel q van de jaarrekening vloeit voor €1,6 miljoen conform artikel 7 derde lid Wbft naar de Staat en wordt conform artikel 13 tweede lid Wbft voor €0,4 miljoen betrokken bij de berekening van het aan de markt in rekening te brengen bedrag voor 2018.

Bijlage: lijst met afkortingen

ACM	Autoriteit Consument & Markt	FIOD	Fiscale Inlichtingen en Opsporingsdienst
ADR	Auditdienst Rijk	FISMA	Federal Information Security Management Act
AIFM	Alternative Investment Fund Managers	FIU	Financial Intelligence Unit
AIFMD	Alternative Investment Fund Managers Directive	FSC	Financieel Stabiliteitscomité
ASIC	Australian Securities and Investments Commission	HFT	High Frequency Trading
AMF	Autorité des Marchés Financiers (FR)	IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
AMLD4	Anti Money Laundering Directive 4	IAIS	International Association of Insurance Supervisors
AOV	Arbeidsongeschiktheidsverzekering	IASB	International Accounting Standards Board
AQTF	Audit Quality Task Force	IDD	Insurance Distribution Directive
Awb	Algemene wet bestuursrecht	IESBA	International Ethics Standards Boards for Accountants
BaFin	Bundesanstalt für Finanzdienstleistungs-aufsicht (DE)	IFIAR	International Forum of Independent Audit Regulators
BI	Beleggingsinstelling	IFRS IC	International Financing Reporting Standards Interpretation Committee
Big-4	De 4 grootste accountantorganisaties: KPMG, PWC, EY, Deloitte	IFRS TRG	IFRS Transition Resource Group for Revenue Recognition
BMR	Benchmarks Regulation	IOSCO	International Organization of Securities and Markets Authority
BO	Beleggingsonderneming	IOSCO CER	IOSCO Committee on Emerging Risk
CAIM	Common Audit Inspection Methodology	KBC	Klantbelang centraal
CEAOB	Committee of European Auditing Oversight Bodies	KFD	Kwaliteit van Financiële Dienstverlening
CER	Committee on Emerging Risks	KGI	Koersgevoelige informatie
CFTC	Commodity Futures Trading Commission	KID	Key Investor Document
CMU-initiatief	Europese initiatief Capital Markets Union	LTV	Loan To Value
COO	Chief Operations Officer	MAR	Market Abuse Regulation
CSDR	Central Securities Depositories Regulation	MiFID II	Markets in Financial Instruments Directive II
DNB	De Nederlandsche Bank	MJA	MeerjarenAgenda
EAIG	European Audit Inspection Group	MMOU	Multilateral Memorandum of Understanding
EBA	European Banking Authority	NBA	Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants
EECS	European Enforcement Coordination Sessions	NRVT	Nederlands Register Vastgoed Taxateurs
EIOPA	European Insurance and Occupational Pensions Authority	NVB	Nederlandse Vereniging van Banken
ELTIF	European Long Term Investment Funds	NVGA	Nederlandse Vereniging van Gevolg-machtigde Assurantiebedrijven
EMIR	European Market Infrastructure Regulation	OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
ESMA	European Securities and Markets Authority	OM	Openbaar Ministerie
ESRB	European Systemic Risk Board	OOB	Organisatie van Openbaar Belang
FCA	Financial Conduct Authority	OTSI	Ondertoezichtstaande instelling
FEC	Financieel Expertise Centrum	OTSO	Ondertoezichtstaande onderneming
FinCoNet	International Financial Consumer Protection Organisation	PCAOB	Public Company Accounting Oversight Board
FINRA	Financial Industry Regulatory Authority (VS)		

PRIIPs	Packaged Retail and Insurance based Investment Products
PSD2	Payments Services Directive II
PUO	Pensioen Uitvoerings Organisatie
SA	Self Assessment
SEC	Securities and Exchange Commission (VS)
SFTR	Securities Financing Transactions Regulation
SRA	Samenwerkende Registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten
STORS	Suspicious Transaction and Order Reports
TRS	Transaction Reporting System
UCITS	Undertakings for Collective Investment in Transferable Securities
VKM	Vergelijkende Kosten Maatstaf
VO-raad	Voortgezet Onderwijs raad
Wta	Wet toezicht accountantsorganisaties
Wft	Wet op het financieel toezicht
WNT	Wet Normering Topinkomens
Wwft	Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan

